

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΤΟΣ 33ον

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1970

ΑΡΙΘ. 308

Η ΙΑΤΡΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΟΣ

Α' ΤΑ ΘΕΜΕΛΙΑ

Κάθε έκθεσις περί τῆς ἰατρικῆς τῆς προσωπικότητος κινδυνεύει νὰ φανῆ ἀνακριθῆς καὶ μερική. Διότι ἡ ἰατρικὴ τῆς προσωπικότητος δὲν εἶναι οὔτε κεφάλαιον τῆς ἰατρικῆς, οὔτε ὠρισμένη μορφή αὐτῆς. Εἶναι μία ἔμπνευσις, μία κίνησις δοθεῖσα εἰς τὴν ἰατρικὴν γενικῶς, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἐιδικότητων. Καὶ ὡς ἐκ τούτου διαφεύγει κάθε ὀρισμοῦ.

Ἡ πνευματικὴ ἀντίληψις τοῦ ἀνθρώπου συνεπάγεται μίαν ξεχωριστὴν θέσιν τοῦ ἱατροῦ ἐνώπιον τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτὴν ὀφείλει νὰ διαπλάσῃ τὴν συμπεριφορὰν ὡς πρὸς τὴν ἀσθένειαν. Καθὼς εἶναι πνευματικῆς ὑποστάσεως, ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ἰατρικὴ τῆς προσωπικότητος ἀπορρέει ἀπὸ ἱατροὺς χριστιανούς, ἀλλὰ εὐρίσκεται οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀνθρώπου, μιᾶς προσωπικότητος ἀπολύτως σεβαστῆς.

Αἱ βάσεις τῆς ἰατρικῆς τῆς προσωπικότητος.

Ἡ πρόοδος τῆς ἰατρικῆς κατὰ τὸν 19ον καὶ 20ὸν αἰῶνα ὑπῆρξε σημαντικὴ. Οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς ἀνατομικlinikῆς μὲ τὸν Laennec, τῆς πειραματικῆς μεθόδου μὲ τὸν Claude Bernard, ἡ παστερική ἐπανάστασις, ἡ ἀντιβιοθεραπεία, τὰ συνεχῆ ἄλματα τῆς χειρουργικῆς κατηύθυναν τὴν ἰατρικὴν εἰς τὴν ὀργανικὴν ἀντίληψιν (organicisme) καὶ τὴν ἀνάγκην ἐιδικεύσεως.

Τελευταίως κατόπιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Φρόντ καὶ τῶν μαθητῶν του, ἡ ἰατρικὴ ἀνεγνώρισε τὴν σημαντικὴν συμμετοχὴν τῶν ψυχικῶν παραγόντων εἰς τὴν γένεσιν καὶ ἐξέλιξιν τῶν ἀσθενειῶν.

Πρόξενον λειτουργικῶν διαταραχῶν, αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν σειρὰν τῶν ἡμποροῦν νὰ προκαλέσουν θλάθας χαρακτηριστικὰς, οἱ παράγοντες αὐτοὶ δίνουν μεγάλον ἀριθμὸν κλινικῶν εἰκόνων τὰς ὁποίας μελετᾷ ἡ ψυχосωματικὴ ἰατρικὴ.

Τόσον εἰς τὴν ὀργανικὴν ἰατρικὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν ψυχανάλυσιν, αἱ σχέσεις εἶναι ἐκεῖναι τοῦ παρατηρητοῦ πρὸς τὸ παρατηρούμενον ἀντικείμενον, τοῦ «Ἐγὼ» καὶ τοῦ «Αὐτό».

Ὁ Martin Buber τοῦ ὁποίου αἱ ἐργασίαι εἶναι σημαντικαὶ διὰ τὴν ἰατρικὴν τῆς προσωπικότητος, ἀντικαθιστᾷ τὴν σχέσιν αὐτὴν μὲ τὴν σχέσιν «Ἐγὼ - Σὺ», τὸ «Ἐγὼ» ἀπέναντι εἰς τὸν «Ἄλλον».

Ἐνῶ τὸ «Ἐγὼ - αὐτό», δὲν ἡμπορεῖ ποτὲ νὰ ἐκφρασθῆ παρὰ ἀπὸ ἕνα μέρος τοῦ ὄντος, μόνον τὸ «Ἐγὼ - Σὺ» μπορεῖ νὰ ἐκφρασθῆ ἀπὸ τὸ ὄν ὀλόκληρον.

Πράγματι πέραν ἀπὸ τὸ ὀργανικὸν καὶ τὸ ψυχικόν, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον κάνει τὸν ἀνθρωπον ἕνα ὄν ξεχωριστὸν εἰς τὴν ζωικὴν κλίμακα, εἶναι τὸ πνεῦμα του. Ἐκεῖνο ποῦ χαρακτηρίζει τὸν ἀνθρωπον ὡς ἀνθρωπον εἶναι τὸ πνευματικόν. Ὁ Ἄριστοτέλης ἤδη εἶχε εἰπῆ: «Ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ πνευματικότης».

Ἡ συνάντησις τῆς ζωντανῆς φύσεως καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ προικισμένου μὲ ἀγάπην, σχηματίζει τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα, ποῦ παρουσιάζεται τότε ὡς τὸ σημεῖον ἐκκινήσεως κάθε φι-

λοσοφίας και ως σημείον εφαρμογής κά-
θε ἀληθινῆς ἰατρικῆς.

Αὐτὸ τοῦ δεδομένου δίδει μίαν ὕψηλὴν
ἐννοιαν εἰς τὸν βιοψυχολογικὸν προσδι-
ορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸν χαρα-
κτηρίζει ὡς ὄν ἐλεύθερον, πού συζητεῖ
μὲ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐπάνω εἰς τὴν ἔν-
νοιαν τοῦ προορισμοῦ του, ὡς προσω-
πικότητος προσκαίρου, ἠνωμένης διὰ
τῆς ἀγάπης μὲ τὴν αἰωνίαν προσωπι-
κότητα πού εἶναι ὁ Θεός.

Τοιοτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνε-
ται τὴν ἀνάγκην νὰ γνωρίσῃ τὸ νόημα
τῶν κόπων του, νὰ βοηθηθῇ ἀπὸ τὸν
ἰατρόν του εἰς αὐτὴν τὴν ἀνακάλυψιν.
Ἐνῶ ἡ ὀργανικὴ καὶ ἡ φροῦδικὴ ἰατρι-
κὴ ἀναζητοῦν τὸν τρόπον ἐνεργείας, τὴν
αἰτιότητα (causalité) ἡ ἰατρικὴ τῆς προ-
σωπικότητος μὲ τὸν Maeder προσπαθεῖ
νὰ φθάσῃ τὸν τελικὸν σκοπὸν (finalité).

Θυμὰ καὶ παρατηρητῆς τῶν παθολο-
γικῶν διαδικασιῶν πού συμβαίνουν μέ-
σα του, ὁ ἄνθρωπος ἔχει συνείδησιν αὐ-
τῶν διότι εἶναι μίᾳ προσωπικότητος.

Ἡ μελέτη καὶ ἡ προσέγγισις τοῦ φυ-
σιολογικοῦ ἢ τοῦ ἀρρώστου ἀνθρώπου
πρέπει διὰ νὰ εἶναι πλήρης νὰ συμπε-
ριλαμβάνῃ αὐτὴν τὴν προσωπικὴν ἄπο-
ψιν. Ἐὰν ἡ παιδαγωγία καὶ ἡ τεχνικὴ
ἔχουν ἀνάγκην νὰ διαιροῦν τὴν γνώσιν
τοῦ ἀνθρώπου εἰς αὐτονομους κανόνας,
ἡ ἐνότης τῆς προσωπικό-
τητος ἀπαιτεῖ μίαν ἰατρικὴν ἐνιαί-
αν. Ὁ Paul Tournier μᾶς ἔδειξε τὸν
δρόμον πρὸς αὐτὴν τὴν ἰατρικὴν τῆς
προσωπικότητος.

Ἡ πνευματικότης τοῦ P. Tournier
καὶ τῶν ἰατρῶν τῆς ομάδος τοῦ Bossey
εἶναι μίᾳ χριστιανικῆς πνευματικότητος,
πού τοὺς ἐπιτρέπει νὰ εὐρίσκουν εἰς τὴν
Βιβλικὴν Ἀποκάλυψιν μίαν ἀπάντησιν
εἰς πολλὰς ἐρωτήσεις πού θέτει ἡ ζωὴ
εἰς τοὺς ἀσθενεῖς καὶ εἰς τοὺς ὑγιεῖς.

Προσπαθοῦν νὰ ἐκπληρώσουν τὴν ἄ-
σκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός των μὲ φιλαν-
θρωπίαν. «Τὴν ἀληθινὴν φιλανθρωπίαν
πού ἀνοίγει τὴν ἀγκαλιά καὶ κλείνει τὰ
μάτια», διότι «ἐκεῖνος πού ἀφήνει νὰ
εἰσέλθῃ ἐντὸς του μίᾳ μόνῃ λέξις τοῦ
Κυρίου καὶ τὴν ἀφήνει νὰ ἐκπληρωθῇ
εἰς τὴν ζωὴν του γνωρίζει περισσότερον

τὸ Εὐαγγέλιον, ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ ὁποίου
ὅλη ἡ προσπάθεια θὰ μείνῃ ἀφρημένη
σκέψι ἢ ἱστορικὴ ἐξέτασις».

Ὁλόκληρος ἡ προσωπικότης ἐκφράζε-
ται εἰς τὴν προσευχὴν τῶν χριστιανῶν:

—«Δὸς ἡμῖν σήμερον τὸν ἄρτον ἡμῶν
τὸν ἐπιούσιον...», εἶναι τὸ ὀργανικόν.

—Ἡ ἀνάγκη νὰ συγχωρηθῆς καὶ νὰ
συγχωρήσῃς: Εἶναι ὁ ψυχισμὸς πού ἐκ-
φράζει τὴν ἔλλογον ἐπιθυμίαν διὰ δι-
καιοσύνην.

—Ἐλθέτω ἡ βασιλεία Σου, γενηθή-
τω τὸ θέλημά Σου, εἶναι ὅλη ἡ ἔκκλη-
σις τοῦ πνευματικοῦ.

Ἄλλὰ ἡ ἰατρικὴ τῆς προσωπικότητος
δὲν εἶναι δεμένη μὲ θρησκευτικὸν ἢ φι-
λοσοφικὸν δόγμα. Κάνει ἔκκλησιν πρὸς
τοὺς ἀνθρώπους, πρὸς τοὺς ἰατροὺς,
πρὸς ὄλους τοὺς ἀσθενεῖς ὅποιεσδήπο-
τε κι' ἂν εἶναι οἱ πεποιθήσεις των.

Ὁ ἀπόλυτος σεβασμὸς τῆς προσωπι-
κότητος τοῦ ἄλλου εἶναι ἡ προϋπόθε-
σις τῆς ἐξασκήσεώς της. Εἶναι ἡ θάσις
τῆς ἀγάπης. «Ἡ ἀγάπη δημιουργεῖ τὸν
χῶρον ἀσφαλείας μέσα εἰς τὸν ὁποῖον
ὁ ἄλλος ἢμπορεῖ νὰ γίνῃ ὁ ἑαυτός του».

Διὰ νὰ χειρισθῇ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν
ἀκεραιότητά του ὁ ἰατρός τῆς προσω-
πικότητος θὰ πρέπει νὰ γνωρίσῃ ὀλό-
κληρον τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀσθε-
νοῦς του, νὰ ἀποκαταστήσῃ μὲ αὐτὸν
τὴν προσωπικὴν προσέγ-
γισιν. Δὲν θὰ εἶναι δυνατὸν παρὰ
ἐὰν εἶναι διαθεσίμος καὶ ἂν
πέραν ἀπὸ τὰς διαταραχὰς τῶν ὀργά-
νων διαβῇ τὰ ὄρια τῆς ψυχικῆς ζωῆς.

Θὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἄρρωστον νὰ συνει-
δητοποιήσῃ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς
του, νὰ εὕρῃ μίαν ἀπάντησιν, νὰ τακτο-
ποιήσῃ τὴν γνώμην του καὶ νὰ ἀντιστα-
θῇ εἰς τὰ νοσογόνα αἷτια.

Διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν προσωπικότη-
τα τοῦ ἀσθενοῦς του πρέπει ὁ ἰατρός,
ἐκτὸς τῆς ψυχικῆς ἐτοιμότητος νὰ ἔχῃ
καὶ μίαν τελείαν γνώσιν τοῦ ἑαυτοῦ του
καὶ τῶν προβλημάτων του. Αὐτὴν τὴν
γνώσιν ἔρχεται νὰ θρῆ ὁ ἰατρός εἰς τὴν
ὀμάδα τοῦ Bossey.

Ἡ ἰατρικὴ τῆς προσω-
πικότητος ἀφορᾷ κατὰ

πρῶτον αὐτὴν ταύτην τὴν προσωπικότητα τοῦ ἱατροῦ. Τότε ἡμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ «ὁ ἱατρός ὡς θεραπευτής».

Αἱ τεχνικαὶ ἐπιτεύξεις τῆς ὀργανικῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς ψυχολογικῆς εἶναι στοιχεῖα τῆς ἱατρικῆς τῆς προσωπικότητος. Ὁ ἱατρός τῆς προσωπικότητος θὰ εἶναι ἀκόμη περισσότερο ἀκριθῆς ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως, θὰ ἔχη ἀκόμη μεγαλύτεραν ἐπιθυμίαν νὰ διατηρῇ εἰς ὕψηλόν σημεῖον τὰς γνώσεις του, ὅσον θὰ αἰσθάνεται πὶδ ὑποχρεωμένος ἀπέναντι σὸν πλησίον του.

Θὰ ἀποφύγη κάθε θεραπευτικὴν ἄκαιρον ἢ ἐπιπολαίαν.

Μετὰ τὸν περσοναλισμὸν τοῦ Renouvier πού διακηρύττει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ «ἐγώ», ὕστερα ἀπὸ ἐκείνον τοῦ Martin Buber πού ἀναπτύσσει τὴν σχέσιν τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ, ἦρθε ὁ περσοναλισμὸς τῆς ομάδος τοῦ Emmanuel Mounier πού ἀποκαθιστᾷ τὴν σχέσιν τοῦ «Ἐγὼ» μὲ τὸ «ἡμεῖς».

***

Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι οὔτε ἓνα ἄτο-

μον, οὔτε ἓνα συνθετικὸν στοιχεῖον τῆς κοινωνίας. Εἶναι καὶ τὰ δύο ἀδιάσπαστα. Εἰς τὴν προσωπικότητα εἶναι ἐνωμένα ἡ πνευματικὴ ἀνάγκη τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ πνευματικὴ ἀνάγκη τῆς κοινότητος. Τὸ ἔργον τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἔργον κοινόν. Αἱ κλήσεις του συμπληρῶνουν ἀλλήλας.

Ἡ ἱατρικὴ τῆς προσωπικότητος λοιπὸν καλεῖ ὡς συμπλήρωμα τὴν κοινωνικὴν ἱατρικὴν.

Ὁ ἱατρός τῆς προσωπικότητος, τοῦ ὁποίου μιὰ ἀπὸ τὰς οὐσιώδεις φροντίδας θὰ εἶναι ἡ πρόληψις τῆς νόσου εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ κοινωνικὸν ἐπίπεδον τοῦ ἀτόμου, θὰ συνεργασθῇ μὲ τὰς διαφόρους μορφὰς κοινωνικῆς ὑγιεινῆς, προφυλάξεως, προλήψεως καὶ θεραπείας.

Ἡ ἱατρικὴ τῆς προσωπικότητος θὰ προσπαθῆσῃ νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὰ τὰ ἰδρύματα, ὥστε νὰ προλάβῃ τὸν ἀποανθρωπισμὸν πού εἶναι ὁ κίνδυνος τῶν συλλογικῶν πραγματοποιήσεων καθὼς καὶ τῶν ἀτομικῶν ἐπιχειρήσεων.

A. VINCENT

ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝ ΕΛΙΟΤ

Β'.

*Κορύφωσι τοῦ δραματικοῦ λόγου,
ὅπου λάμπουν μηνύματα πίστεως.*

Ὁ Ἔλιοτ πέρασε μακρὸ δρόμο γιὰ νὰ φθάσῃ στὴν πραγματοποίησι τῶν ἰδανικῶν του. Ἡ ζωὴ του καὶ τὸ ἔργο του μᾶς φανερώνουν τὴν ἐπίπονη πορεία του. Πάντα ἡ πορεία τοῦ πνεύματος εἶναι ἐπίπονη. Μὲ τὴν αὐτοπειθαρχία ὅμως καὶ τὴν εἰλικρίνεια ποὺ τὸν διέκριναν ἔφθασε στὴν κορυφὴ. Αὐτὸ δείχνουν τὰ ποιητικὰ του ἀριστουργήματα τὸ «Ταξίδι τῶν Μάγων», τὸ «Τραγούδι τοῦ Συμεῶν», ἡ «Τετάρτη τῆς Καθαροδομάδας», ὁ «Βράχος», ὁ «Φόνος στὴν Μητρόπολι» καὶ τὰ «Τέσσερα Κουαρτέττα».

Ὁ Ἔλιοτ, ὁ μέγας δημιουργὸς ἔχει γεννηθῆ, παρατηρεῖ ὁ Ἄντ. Ζαχαρόπουλος στὸν πρόλογο τοῦ «Φόνου στὴ Μητρόπολι», ποὺ μετέφρασε καὶ κυκλοφόρησε στὶς ἐκδόσεις τῆς «Δαμασκῆς». Ὁ ἴδιος ὁ Ἔλιοτ νομίζει πῶς τώρα γιὰ πρώτη φορὰ γεννήθηκε. Καινούργιος, βλέπει τὴν ἐπιστροφή ὀλόκληρης τῆς ἀνθρωπότητος στὸν Χριστό. Τραγουδάει πῶς ἡ στιγμή τῆς μεγάλης ἐπιστροφῆς ἔχει φθάσει. Ἡ ἔρημη χώρα δὲν εἶναι γιὰ πάντα καταδικασμένη στὴν ἐρήμωσι. Μπορεῖ νὰ ξαναγίνει λουλουδιασμένο περιβόλι. Τὸ αἰώνιο Φῶς ὑπάρχει. Ἄρκει νὰ στραφῇ πρὸς αὐτό. Ὅ,τι ἔδωσε ὁ Ἔλιοτ σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο μέσα σ' ὄλο του τὸ ἔργο. Κι' ἀπ' αὐτὰ τὰ πιὸ μεγάλα εἶναι

ὁ «Φόνος στὴν Μητρόπολι» καὶ «Τὰ τέσσερα κουαρτέττα».

Ὁ «Φόνος στὴν Μητρόπολι» εἶναι ἕνα ἔργο ποιητικὸ ποὺ μόνον μὲ τὶς ἀρχαῖες ἑλληνικὲς τραγωδίες μπορεῖ νὰ συγκριθῇ στὴ μεγαλοπρέπεια. Εἶναι ἕνας δραματικὸς ἄθλος. Καὶ τόσο θαθεῖα χριστιανικὸ, σὲ κάθε του στίχο, ποὺ μόνον μὲ τὰ ἔργα τοῦ Πῶλ Κλωντέλ μπορεῖ νὰ συγκριθῇ. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι γνωστὴ. Κεντρικὸς ἥρωάς του, ὁ Θωμᾶς Μπέκετ, ποὺ μὲ ὑπέροχη ἀνδρεία ἀντιμετωπίζει τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Βασιληᾶ Ἑρρίκου, ποὺ ζητᾶνε νὰ πάσῃ ν' ἀγωνίζεται μὲ πάθος γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἱερεῖς τοῦ ναοῦ φοβισμένοι, τὸν συμβουλεύουν νὰ φύγῃ ὅσο εἶναι ἀκόμα καιρὸς. Τότε προβάλλει τὸ ἠθικὸ του ἀνάστημα. Μένει καὶ ἀντιμετωπίζει τὰ γυμνά ξίφη τῶν Ἱπποτῶν, λέγοντας:

*«Δὲν εἶμαι προδότης τοῦ Ρήγα. Εἶμαι ἕνας
ιερέας,*

*ἕνας Χριστιανὸς, λυτρωμένος ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ
τοῦ αἵμα,*

ἔτοιμος νὰ προσφέρω τὸ ἴδιό μου τὸ αἷμα.

Αὐτὸ εἶναι τὸ σημάδι πάντα τῆς Ἐκκλησίας,

τὸ σημάδι τοῦ αἵματος. Αἷμα γιὰ τὸ αἷμα.

*Τὸ αἷμα Του χόθηκε γιὰ νὰ ἐξαγοράσει τὴ
ζωὴ μου,*

*τὸ αἷμα μου χύνεται, τίμημα τοῦ θανάτου
Του,*

Ὁ θάνατός μου γιὰ τὸν θάνατό Του...

Γιὰ τὸν Κύριο εἶμαι τώρα ἔτοιμος νὰ πεθάνω,

*γιὰ νὰ βρῆ ἡ Ἐκκλησία Του λευτεριά καὶ
εἰρήνη.*

Ὅ,τι θέλετε κάντε με...

*Μὰ κανέναν ἀπὸ τὸ ποίμνιό μου, σ' ὄνομα
τοῦ Θεοῦ,*

*Κληρικό ἢ λαϊκό δὲν θ' ἀγγίξετε.
Τοῦτο τ' ἀπαγορεύω».*

Οἱ Ἰππότες τὸν σκοτώνουν καὶ μετὰ προχωροῦν στὸ προσκήνιο καὶ ἀπευθύνονται στοὺς θεατὰς. Προσπαθοῦν νὰ δικαιολογήσουν τὸ ἔγκλημά τους. Τὸ ἔργο κλείνει μὲ τὸν Χορὸ καὶ τοὺς Ἱερεῖς ποὺ τονίζουν ὅτι ἡ «Ἐκκλησία θγαίνει ἰσχυρότερη μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν πράξη, θριαμβεῖ μὲσα στὴ συμφορὰ. Κι' ἀπ' τὸ διωγμὸ ἀντρίεῖ, ὅσο θυσιάζονται γιὰ χάρι τῆς».

Τὸ ἔργο δὲν ἔχει μεγάλη πλοκή. Λίγα τὰ πρόσωπα, περιορισμένα τὰ γεγονότα. Ἡ στάθμη τοῦ ὄμου πολὺ ἀνεβασμένη. Εἶναι ἡ κορύφωσις τοῦ δραματικοῦ λόγου τοῦ Ἔλιοτ. Καὶ συγχρόνως ἀποτελεῖ ἓνα μεγάλης σημασίας πνευματικὸ γεγονός, ποὺ φανερῶνει τὶς ἐσωτερικὲς του ἀνησυχίες. Σὰν τὸν ἥρωά του καὶ ὁ ἴδιος ἀρνεῖται νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ὑποταγῇ στὸ πνεῦμα ἑνὸς κόσμου, ὅπου τὸ συμφέρον καὶ ἡ δύναμις κυριαρχοῦν σὲ θάρος τῶν ἀξιῶν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἠθικῆς. Φυσικά, ὅπως καὶ στὸν Μπέκετ, ὑπάρχουν τὰ ἀντίδρομα ρεύματα, οἱ πολύμορφοι πειραματισμοί, ἡ γοητεία τῆς ὕλης, τὸ κέντρισμα τῆς ἐξουσίας, ὁ τρόμος τῆς περιπετειᾶς καὶ τὸ πάντα ἀκαθόριστο τέλος. Μὰ τοῦτα ὅλα τὰ νικᾷ μὲ τὴν ἀγιωσύνη. Αὐτὴ στὸ τέλος θριαμβεῖ προσφέροντας καὶ τὸ αἷμα θυσία στὸ θωμὸ τῆς. Σὲ μιὰ διάλεξι του, μὲ τὸν τίτλο «Ποίησι καὶ Θέατρο», ποὺ ἔδωσε στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Χάρβαρτ, ὁ Ἔλιοτ τονίζει ὅτι σὲ τοῦτο τὸ ἔργο του — ποὺ γράφηκε εἰδικὰ γιὰ τὸ Φεστιβάλ τοῦ Καντέρμπορου τοῦ Ἰουνίου 1935 — «ἕνας ἀνθρωπος ἐπιστρέφει στὴν πατρίδα του, προβλέποντας πὼς θὰ τὸν σκοτώσουν καὶ τὸν σκοτώνουν. Δὲν ἤθελα νὰ γράψω ἓνα χρονικὸ τῶν πολιτιστικῶν πραγμάτων τοῦ 12ου μ.Χ. αἰ., οὔτε ἤθελα νὰ διαστρέψω ἀσυνείδητα τὶς πενιχρὲς μαρτυρίες. Ἐγὼ ἤθελα νὰ συγκεντρωθῶ στὸν θάνατο καὶ στὸ μαρτύριο. Ἦθελα νὰ κουνήσω τοὺς θεατὰς ἀπὸ τὴν μακαριότητά τους».

Στὰ «Κουαρτέτα» του βρισκόμαστε

σ' ἄλλο κλίμα. Ἐδῶ ὁ Ἔλιοτ παρουσιάζεται πιὸ σκοτεινός. Οἱ μελετητὰι τοῦ σχολιάζουσι: Ὁ ποιητὴς ἔχοντας ἐπίγνωσι τοῦ πόσου ἡ χριστιανικὴ θρησκευτικὴ ὀρολογία θὰ ξένιζε τὸν σύγχρονον ἀναγνώστη μὲ τὸν διαλυτικὸν σκεπτικισμόν του, ὑπαινίσσεται πολλὰς φορὰς τὸ νόημα τῆς ἔμμεσα, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς περιστάσεις, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ κἀν διαφορετικά — ὅταν μιλήῃ γιὰ τὴν προσευχὴ, τὴν ἐνσάρκωσι τοῦ θεοῦ Λόγου, τὴν Σταύρωσι, τὴν Παρθένον Μαρίαν κ.ἄ.

*«...Ἐδῶ δὲν ἦρθες νὰ ἐπαληθεύεις,
Νὰ κατατοπιστεῖς, οὔτε νὰ ἐκανοποιήσεις περιέργεια,
Οὔτε νὰ δώσεις ἀνταπόκριση. Ἐδῶ βρῖσκεσαι νὰ γονατίζεις.
Στὸν τόπον ὅπου ἡ προσευχὴ εἶχε κύρος.
Κι' εἶναι προσευχὴ
Πιότερο ἀπὸ μιὰ σειρά λέξεις, ἡ συνειδητὴ ἀπασχόληση
Τῆς σκέψης ποὺ προσεύχεται, εἴτε τῆς προσευχομένης φωνῆς ὁ ἦχος...».*

Μὲ τέτοια αἰσθήματα ἀπευθύνει τὴν προσευχὴ πρὸς τὴν Παρθένον Μαρίαν:

*«Δέσποινα, ποὺ στέκεται ὁ θωμός σου στὸ ἀκρωτήρι,
Προσεύχου γιὰ ὅλους ποὺ εἶναι σὲ καρᾶβια, κείνους
Ποὺ ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὰ ψάρια, κι' ὅσους Ἀνακατεύονται σὲ θεμιτὰς μεταφορὰς
Κι' ὅσους τοὺς κατευθύνουν.
Ξαναπὲς μιὰ προσευχὴ γιὰ τὶς γυναῖκες ποὺ εἶδαν τοὺς ἄντρες καὶ τοὺς γιούς τους
Νὰ σαλπάρουν καὶ νὰ μὴ ξαναγυρίζουν...
Βασίλισσα τῶν οὐρανῶν.
Γι' αὐτοὺς προσεύχου ἀκόμα ποὺ ἦταν σὲ καρᾶβια
Καὶ τελείωσαν τὸ ταξίδι τους στὴν ἄμμο, εἴτε στὰ χεῖλια
Τῆς θάλασσας, εἴτε στὸ σκοτεινὸ λαρῦγγι ποὺ δὲν θὰ τοὺς ἀπορρίξει,
Εἴτε ὅπου νὰ τοὺς φτάσει δὲν μπορεῖ ὁ ἦχος τῆς θαλασσινῆς καμπάνας
Τοῦ αἰώνιου Ἐσπερινοῦ».*

Ὁ Ἔλιοτ, ὅπως πολλοὶ τὸν ἔχουν χαρακτηρίσει, εἶναι ἡ «νεώτερη ποιήσις». Νέος ρυθμός. Νέο ὕφος. Γράφει

ένας μελετητής του: «Ένας στοχασμός, πού προσφέρεται άποσπασματικά, πού δανείζεται τὰ σύμβολά του καί τις λαμπρές του εικόνες από παντού, από τήν φύσι καί τήν πολυτάραχη πολιτεία, από τήν ιστορία καί τήν παράδοσι καί μάλιστα τήν παράδοσι τήν θρησκευτική, από τήν «θέα» του μέσα κόσμου. Ή ποιήσις του "Ελιοτ είναι μιὰ ποιήσις δυσκολονόητη, μὰ με θαυμαστή μοναδικότητα προικισμένη».

★ ★ ★

Πάνω όμως άπ' αυτά ή ποιήσις του "Ελιοτ — όπως καί τὰ δοκίμια καί οί κριτικές του — ήταν ό άμβωνας του Ίεραποστόλου. Ζήτησε με τή γοητεία τής τέχνης, νά φέρη τὸ μήνυμα τὸ λυτρωτικό στὸν βασανισμένο σύγχρονο κόσμο. Τονίζει πὼς ή διάλυσις καί ή άποσύνθεσις του συγχρόνου κόσμου όφείλεται άποκλειστικά στὸν σφαλερό προσανατολισμό, πού άκολούθησε ό άνθρωπος από τήν ώρα πού στή θέσι του Θεοῦ ζήτησε νά τοποθετήση τὸν έαυτό του καί άπομακρύνθηκε από τήν μεταφυσική. "Ετσι γι' αὐτόν, μόνη σωτηρία μένει ή πίστις στοῦ «ύπερφυσικό». Γράφει: «Τὸ νά πιστεύη κανεὶς στοῦ υπερφυσικό δέν σημαίνει μόνο πίστι πὼς μετὰ από μιὰ πετυχημένη ὕληϊ καί μάλλον έναρκτη ζωῆ έδῶ θά συνεχίση νά ὑπάρχη σέ μιὰ έπίσης καλή κατάστασι, ή ὕστερα από μιὰ ζωῆ στερήσεων έδῶ θά ανταμειφθῆ με ὅλα τὰ άγαθὰ πού στερήθηκε, σημαίνει νά πιστεύη πὼς τὸ ὑπερφυσικό είναι ή μεγαλύτερη πραγματικότητα έδῶ καί τώρα».

Τὸ υπερφυσικό ή αν θέλετε νά τὸ δνομάσουμε ὑπερβατικό διαποτίζει ὅλο τὸ έργο του "Ελιοτ. Καί αν θελήσουμε νά δοῦμε τὸν Ποιητῆ έξω από τὸ πρίσμα του ὑπερβατικού, θά αντικρύσουμε έναν "Ελιοτ λειψό.

Ό "Ελιοτ κατέληξε, μπροστά στην παροῦσα δοκιμασία του καιρού μας, ὕστερα από τίμιο καί αδιάκοπο άγώνα με τὸν έαυτό του, στην άπερίφραστη, τε-

τραγωνική, μονοκόμματη, χωρίς ταλαντεύματα άπόφασι:

«Ό Κόσμος πειραματίζεται δοκιμάζοντας νά διαμορφώση μιὰ πολιτισμένη αλλά μη χριστιανική νοοτροπία. Τὸ πείραμα θά άποτύχη" ὅμως πρέπει νά δείξουμε μεγάλη ὑπομονή περιμένοντας τὸ γκρέμισμά του. Στὸ μεταξύ έξαγοράζοντας τὸν καιρό, πρέπει νά αγωνιζώμαστε, ὡστε ή Πίστις νά κρατηθῆ ζωντανή στους σκοτεινοὺς καιρούς πού ἔχουμε μπροστά μας" τὸ έγγυς μέλλον δέν φαίνεται νά είναι λαμπρό. Σ' αὐτὸ τὸ έγγυς μέλλον, ἴσως γιὰ ένα άρκετὸ διάστημα, ή συνέχισις του πνευματικού πολιτισμοῦ θά έπρεπε νά διατηρηθῆ από ένα μικρὸ αριθμὸ ανθρώπων, πού δέν είναι άπαραίτητα οί καλύτερα έφωδιασμένοι με τὰ κοσμικά προσόντα... Πρέπει νά ανανεώσουμε καί νά ξανακτίσουμε τὸν πολιτισμὸ καί νά σώσουμε τὸν κόσμο από τήν αυτοκτονία».

Προφητική φωνή πού αναπήδησε από στήθεια αγωνιστοῦ του καλοῦ άγῶνος. Ό άγώνας είναι δύσκολος, επίπονος, σκληρὸς στὸν αἰῶνα μας. Είναι άγώνας νά κρατήσουμε ζωντανὸν τὸν Σπινθήρα τής Άλήθειας. Ό "Ελιοτ γράφει στοῦ δοκίμιό του γιὰ τὸν F. H. Bradley: «Άγωνιζόμαστε περισσότερο νά κρατήσουμε κάτι ζωντανό, παρά με τήν προσδοκία κάποιου θριάμβου». Καί στοῦ λόγου του «Οί κλασσικοί καί ό άνθρωπος τῶν γραμμάτων», πού έξεφώνησε στοῦ Καίμπριτζ σάν πρόεδρος τής «Κλασσικῆς Έταιρείας» εἶπε: «Δέν συντάσσομαι οὔτε μ' έκείνους πού δέν βλέπουν τίποτα καλὸ στοῦ καινούργιο, ἀλλ' οὔτε μ' έκείνους πού σέ τίποτα άλλο δέν βλέπουν τὸ καλὸ παρά στοῦ καινούργιο». "Άνθρωπος του μέτρου, εἶχε τή σωστή γραμμῆ: ζητοῦσε νά ένωση τὸ παραδοσιακό με τὸ σύγχρονο. Άπέφευγε τὰ άκρα, πού άλλοι θαδίζουν. «Πρόβλημά μας είναι νά δημιουργήσουμε τὸ μέλλον. Δέν μπορούμε όμως νά τὸ κά-

νουμε, παρά μόνο με τὰ ὑλικά τοῦ παρελθόντος. Πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε τὴν κληρονομία μας, ἀντὶ νὰ τὴν ἀρνούμεθα».

Μ' αὐτὴ τὴν σωστὴ τοποθέτησι σὰν βάσι, προχωρεῖ καὶ ξετυλίγει τὸ μήνυμα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου στὸν λησμονημένο Θεό. Τονίζει στὸ βιβλίό του: «Ἡ Ἰδέα μιᾶς Χριστιανικῆς Κοινωνίας».

«Ἄν δὲν μπορέσουμε νὰ θροῦμε ἕνα σχέδιο, ὅπου ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς νὰ ἔχουν τὴ θέσι τους, ἡ μόνη μας πιθανότης εἶναι ὅτι θὰ προχωροῦμε περιπλέκοντας τὸ χάος. Ἐφ' ὅσον θεωροῦμε τὰ οικονομολογικά, τὴ βιομηχανία, τὸ ἐμπόριο, τὴ γεωργία, ἀπλὰ καὶ μόνον σὰν ἀντιμαχόμενα συμφέροντα ποῦ πρέπει νὰ συμβιβάζονται κατὰ καιροῦς ὅσο μπορεῖ καλύτερα, ἐφ' ὅσον θεωροῦμε τὴν ἐκπαίδευσιν σὰν ἕνα ἀγαθὸ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ποῦ δικαιούται νὰ τὸ ἔχη ὁ καθένας στὸ ἔπακρον, χωρὶς κανένα ἰδανικὸ καλῆς ζωῆς γιὰ τὴν κοινωνία εἴτε τὸ ἄτομο, θὰ περνοῦμε ἀπὸ τὸν ἕνα εὐκόλο συμβιβασμὸ στὸν ἄλλο. Σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι μιὰ λύσις μόνο ὑπάρχει. Ἄφοῦ ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία ἀντλεῖ τὸ κύρος της ἀπὸ τὴν ἠθικὴ, καὶ ἡ ἠθικὴ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῆς θρησκείας, μόνο μετὰ τὴν ἐπιστροφή μας στὴν αἰώνια πηγὴ τῆς ἀλήθειας θὰ μπορέσουμε νὰ ἐλπίσουμε πὼς θὰ πετύχομε μιὰ κοινωνικὴ ὀργάνωσι ποῦ δὲν θὰ ἀγνοήσῃ, ἐπιἀπειλῆ τελείας καταστροφῆς, κάποιαν οὐσιαστικὴ ἀποψιτῆς ἀλήθειας».

Κριτικὸς τῆς τέχνης καὶ τοῦ συγχρόνου μας πολιτισμοῦ ὁ Ἔλιοτ δὲν ἔβλεπε, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι ἀληθινὰ μεγάλοι διανοηταὶ τῆς ἐποχῆς ἄλλη λύσις στὴν κρίσι τοῦ καιροῦ μας, ἀπὸ τὴν ἐπανασύνδεσι τοῦ μετὰ τὰς αἰώνων Πηγῆς. Ἀπαντώντας πρὸ ἐτῶν στὴν Διακήρυξι τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημῶν ἔγραφε σ' αὐτὸ τὸ Περιοδικό:

«Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῆ πὼς

ἡ κατάπτωσης τοῦ συγχρόνου μας πολιτισμοῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν τεχνικὴ πρόοδο. Ἡ καταστροφή προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρνητικὸ πνεῦμα τοῦ τεχνικοῦ αἰῶνος: Ἄπο τὸ τ ἰ ε ἰ ν α ἰ ὁ ἄνθρωπος, ποῦ τὴν χρησιμοποιεῖ. Γι' αὐτὸ φθάσαμε στὸ σημεῖο νὰ κινδυνεύῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ δημιούργημά του...

» Ἕνας «πολιτισμὸς» μπορεῖ νὰ φέρνῃ γιὰ ἕνα διάστημα μερικὲς ἀπὸ τὶς λαμπρότερες τεχνικὲς ἢ κοινωνικὲς ἐπιτυχίες, καὶ μετὰ τὴν ἀπόσπασί του ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴ πίστι, ὡς ἕνα σημεῖο. Τὸ νὰ ζητᾶμε ὅμως ἀπὸ ἕνα πολιτισμὸ, νὰ ἀνθῆ μόνος του, χωρισμένος ἀπὸ τὴν θρησκεία, εἶναι σὰ νὰ ζητᾶμε καρπούς χωρὶς νὰ ὑπάρχη τὸ δένδρον».

Καὶ σ' ἄλλη εὐκαιρία ἐτόνιζε τὴν Πίστι τοῦ στὸν μοναδικὸ θεμέλιον, τὸν Χριστό:

«Γιὰ τὸν Χριστιανισμὸ ποῦ κυβερνᾷ ὅλες ἀνεξαιρέτως τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς, ἡ ὀλοκλήρωσις, ποῦ διαποτίζει καὶ κυβερνᾷ ὁ λ η τ ἡ ζ ω ἡ, εἶναι ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς ἐννοίας του. Κλείνει μέσα του ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἐκδηλώσεις ποῦ ἀποτελοῦν τὸν πολιτισμὸ. Γιατί, ὅλες οἱ ἀξίες ποῦ συναπαρτίζουν τὸν πολιτισμὸ — ἠθικὴ, δίκαιο, τέχνη, ἐπιστῆμη, οἰκονομία, ὀσιότης -- ὅλες ἔχουν θεμέλιον μὰ καὶ δύναμι, δικαίωσι μὰ καὶ πραγμάτωσι, τὸν ἕνα θεμέλιον, τὸν Χριστό».

Ἄρθρα, μελέτες καὶ βιβλία πολλὰ ἐκδίδονται γιὰ νὰ παρουσιάσουν τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Τ. Σ. Ἐλιοτ. Πολλοὶ ξένοι καὶ Ἕλληνες ἀσχολοῦνται μὲ διαφορὰς πλευρὰς τῆς πολύμορφης προσωπικότητός του. Οὔτε ἕνα μικρὸ ἀνθολόγημα μποροῦμε ἐδῶ νὰ παρουσιάσουμε. Γι' αὐτὸ ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ περιορισθοῦμε σὲ δυὸ γινώμες συγχρόνων Ἑλλήνων διανοητῶν, ποῦ τὶς θεωρῶ ἀντιπροσωπευτικῆς.

«Πολλοὶ τιμήθησαν ἀπὸ τὰ γράμματα, γράφει ὁ Τ. Κ. Παπατσώνης, ἀλλὰ λίγοι τὰ τίμησαν, λίγοι συναιθάνθησαν, πὼς ἡ διακονία στὰ Γράμματα δὲν εἶναι δεξιότεχνια, δὲν εἶναι ἡ τέχνη νὰ φουντώνῃ κανεὶς πολύχρωμα πυροτεχνή-

ματα, με την ύστεροβουλία, πώς να φαντάζονταν και να άντλήσουν τα λίγα άρρωστημένα δαφνόφυλλα, την άδοξη δόξα του κόσμου τούτου. "Όχι έτσι με τον Τ. Σ. "Ελιοτ. Χρησιμοποίησε την δωρεά που του είχε δοθεί, για να θεμελιώσει επάνω σε βράχο, άθόρυθα και με ταπεινωση, το ήθικό οικοδόμημα, που μένει μνημείο άπαραμίλλο, αλλά και διδακτικό, σε όσους έχουν ωτα άκούειν, και παρήγορο».

Και ο Λορεντζάτος τονίζει:
«Έκατό χρόνια ύστερα από τον «Βίο

του 'Ιησοϋ» (1863) του Ρενάν, ο Τ. "Ελιοτ υπήρξε μαθητής του Χριστού. Πρακτικός. "Όχι θεωρητικός μαθητής, όπως εκείνοι που λέν στην κουβέντα τους ή γράφουν «Ένας Χριστός, ένας Σωκράτης...». "Όχι. Παράτησε την υπερκριτική του 19ου αιώνα, άνασκολόπισε το έγω του που του φώναζε το αντίθετο και ώμολόγησε εκεί στη Δύση, πώς ο Χριστός δέν ήταν άνθρωπος, αλλά Θεός, Θεάνθρωπος...».

I. Γ. ΑΛΕΞΙΟΥ

«Όλοι είμαστε δυσαρεστημένοι από την πορεία του κόσμου. Μερικοί πιστεύουν, ότι είμαστε όλοι συνένοχοι για την κακή του κατεύθυνση. Άλλοι φρονοϋν ότι, αν εμπιστευθοϋμε τις τύχες μας στην πολιτική, την κοινωνιολογία ή την οικονομική επιστήμη, θα πηγαίνουμε απλώς από μπάλωμα σε μπάλωμα. Και το αιώσιο μήνυμα της 'Εκκλησίας είναι πάντα: η πίστι, η διδασκαλία και η εφαρμογή άληθινής θεολογίας. Δέν γίνεται νάμαστε χριστιανοί στην άσκηση των θρησκευτικών μας καθηκόντων της Κυριακής και την υπόλοιπη έβδομάδα κοινοί μεταρρυθμιστάι του αιώνος τούτου. Μια είναι η έρώτησι, που χρειάζεται να κάνουμε στον εαυτό μας κάθε μέρα και για κάθε ζήτημα. Σ' αυτήν οφείλει να δίνει άδιάκοπα απάντησι η 'Εκκλησία: Για ποιο σκοπό γεννηθήκαμε; Ποιό είναι το τέλος του ανθρώπου;».

T. S. ELIOT

«Τίποτα μεγάλο δέν δημιουργήθηκε, χωρίς να αναλωθ ή ο δημιουργός όλόκληρος στο έργο του...».

T. S. ELIOT

ΠΕΤΡΟΣ ΣΤΡΟΥΒΕ. ΜΙΑ ΖΩΝΤΑΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

Οι γραμμές που ακολουθούν θα προσπαθήσουν να σκιαγραφήσουν μια μορφή, άγνωστη στους περισσότερους από μάς, που για πολλά χρόνια εκπροσώπησε έπαξια την Όρθοδοξία στην καρδιά της Ευρώπης και που έξακολουθεί και μετά θάνατον να κάνει έντονα αισθητή την παρουσία της στη σύγχρονη ζωή της Όρθοδοξίας. Πρόκειται για τον π. Πέτρο Στρούβε.

Ο π. Πέτρος Στρούβε γεννήθηκε στο Παρίσι το 1925 από Ρώσους γονείς που εγκατέλειψαν την Ρωσία και κατέφυγαν στη Γαλλία, μετά την Όκτωβριανή Έπανάσταση. Ο παππούς του, που έφερε το ίδιο όνομα μ' αυτόν, ήταν γνωστός διανοούμενος και πολιτικός, κι' ο αδελφός του Νικήτα Στρούβε είναι σήμερα καθηγητής των σλαβικών γλωσσών στο Πανεπιστήμιο των Παρισίων. Ο αδελφός του αυτός το 1964 έδημοσίευσε ένα εξαιρετικά αξιόλογο βιβλίο με τον τίτλο: «Οί Χριστιανοί στη Σοβιετική Ένωση», που έκυκλοφόρησε και στα έλληνικά.

Στον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο ο Πέτρος Στρούβε πήρε μέρος κι' έπαρασημοφορήθηκε με τον πολεμικό σταυρό. Κι' όταν ο πόλεμος τέλειωσε, πήρε το πτυχίο του της Ιατρικής κι' άρχισε να εργάζεται σαν γιατρός. Τότε παντρεύτηκε κι' απέκτησε μέχρι τον θάνατό του, τέσσερα παιδιά.

Δεν περιορίστηκε όμως μόνο στο επάγγελμα και την οικογένεια. Άνθρωπος ανήσυχος και με έντονο το αίσθημα της πίστεως και της αποστολής της στο σύγχρονο κόσμο, πήρε απ' την αρχή ενεργό μέρος στο έργο της Όρθοδόξου Ρωσικής Έκκλησίας της διασποράς της ύπαγομένης στο Οικουμενικό Πατριαρχείο. Στο Θεολογικό Ίνστιτούτο του Πατριαρχείου «Άγιος Σέργιος», πήρε μια στέρεη θεολογική μόρφωση και στην «Χριστιανική Κίνηση

των Ρώσων Φοιτητών» πρωστοιότησε σαν αντιπρόεδρος επί μια δλόκληρη δεκαετία. Ταυτόχρονα έγινε μέλος της συντακτικής επιτροπής του γαλόφωνου ρωσικού περιοδικού: «Le Messager Orthodoxe», από τις στήλες του οποίου παρουσίασε διάφορα άρθρα του, όπως «Ο Πάστερνακ και το έργο του» (1958), «Το θέμα του έλέγχου των γεννήσεων» (1962) κ.λπ.

Το 1964 αποτελεί ένα σταθμό στη ζωή του Πέτρον Στρούβε: Σέ ηλικία 39 ετών καλείται να προσέλθη στον κλήρο. Το απαιτούν οι ανάγκες της Έκκλησίας. Η ρωσική όρθόδοξη ένορία του άγιου Άλεξάνδρου Νέφσκυ της όδοϋ Daru έχει ανάγκη από ιερέα που να γνωρίζει καλά τη γαλλική γλώσσα γιατί οι πιστοί της ένορίας—δέυτερη και τρίτη γενεά Ρώσων προσφύγων—καταλαβαίνουν και μιλάνε μόνο γαλλικά. Άλλά και η Όρθόδοξη Έκκλησία στη Δύση χρειάζεται ένα καλά μορφωμένο στέλεχος για τη συμμετοχή της στην οικουμενική κίνηση. Ο Πέτρος Στρούβε κρίνεται σαν ό πιο κατάλληλος. Κι' αυτός πρόθυμος ύπακούει στη φωνή της Έκκλησίας και περιβάλλεται το ράσο του όρθοδόξου ιερέα.

Η κλήση του πατέρα Πέτρον μās φέρνει στο νοϋ και άλλες παρόμοιες και έξ ίσου θαυμαστές κλήσεις στους κόλπους της σύγχρονης μαρτυρικής ρωσικής Έκκλησίας, που μās περιγράφει ό αδελφός του Νικήτα στο βιβλίο του που ανέφερα πάρα πάνω. Πέντε έπίσκοποι της ρωσικής αυτής Έκκλησίας προήλθαν από το ιατρικό σωμα για να μην έπεκταθοϋμε στις περιπτώσεις των άλλων έπιστημονικών ειδικοτήτων που αναφέρει ό αυτός συγγραφέας. Ο χειρουργός Λουκάς Βόϊνο-Γιασενέτσκν, διδάκτωρ της Ιατρικής, που πήρε και το βραβείο Στάλιν για το χειρουργικό του έργο, υπηρέτησε επί σαράντα χρόνια την Έκ-

κλησία σάν ιερέας στην αρχή και Ἀρχιεπίσκοπος Συμφεροπόλεως και Κριμαίας κατόπιν. Ὁ Σεβασμιώτατος Νικόλαος Μουράγιεφ-Ουράλσκυ, πού πέθανε τὸ 1961 ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια ἐξορία, ὑπῆρξε ἱατρὸς-ὀториνολαρυγγολόγος. Ὁ Στέφανος Νικίτιν, ἐπίσκοπος Μοζαΐσκ, πού πέθανε κάνοντας μιὰ ὀμιλία τὸ 1963, ἦταν εἰδικευμένος νευρολόγος. Ὁ τωρινὸς ἐπίσκοπος τῆς ἴδιας ἐπισκοπῆς, Λεωνίδας Πολιάκωφ, πού γεννήθηκε τὸ 1913 και χειροτονήθηκε τὸ 1949, εἶναι παιδίατρος και χημικός και τέλος ὁ Ἀντώνιος Μπλούμ, ἐπίσκοπος Σουρώζ, πού μένει τώρα στὸ Λονδίνο, εἶναι πτυχιούχος τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τῶν Παρισίων.

Ἄς κλείσωμε ὅμως τὴν παρένθεση αὐτὴ κι ἄς ξαναγυρίσουμε στὸν π. Πέτρο Στρούβε. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού χειροτονήθηκε ἀρχίζει γι' αὐτὸν μιὰ ζωὴ ἀκάματης δραστηριότητος και πνευματικῆς προσφορᾶς.

Ἐξακολουθεῖ νὰ προσφέρει τὶς ἱατρικῆς του ὑπηρεσίες παντοῦ και εἰδικώτερα στὰ ἴδρυματα τοῦ Ρωσικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ στὸ Παρίσι. Ἐκτελεῖ με ὑποδειγματικὴ ἀφοσίωση τὰ δύσκολα καθήκοντά του σάν ἐφημέριον τοῦ ναοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου Νέφσκυ, προσπαθώντας νὰ ζωογονήσῃ μιὰ ἐνορία πού συγκέντρωνε Ρώσους, Ἑλληνες, Σέρβους, Ρουμάνους, Βουλγάρους και Γάλλους. Καὶ δὲν περιορίζεται μόνο στὴν ἐνορία, ἀλλὰ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του κι ὅπουδήποτε ἄλλοῦ τοῦ ζητηθῇ. Μιὰ φορὰ τὸ μήνα, τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῖ, παρουσιάζει ἀπ' τὴν τηλεόραση εἰδικὴ ὀρθόδοξη ἐκπομπή.

Εἶναι ὑπεύθυνος τοῦ παραρτήματος τῆς Οἰκουμενικῆς κινήσεως στὸ Παρίσι. Εἶναι συνδιευθυντὴς τῶν πρωτοτύπων ἐκδόσεων Eglises en Dialogue, ἀπ' τὶς ὁποῖες προῆλθαν μέχρι σήμερα τὰ βιβλία: «Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ», «Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ κόσμῳ», «Οἱ Χριστιανοὶ και τὸ Κράτος», «Ὁ γάμος», κι ἀπ' τὶς ὁποῖες πρόκειται νὰ κυκλοφορήσουν τὰ βιβλία: «Ὁ Οἰκουμενισμός», «Ἡ προσευχή», «Ἡ γυναῖκα», «Ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ» κ.λ.π. Τὸ καθένα ἀπ' τὰ βιβλία αὐτὰ εἶναι γραμμένο ἀπὸ τρεῖς διακεκριμένους συγγραφεῖς και θεολόγους, ἓνα ὀρθόδοξο, ἓνα καθολικὸ κι ἓνα προ-

τεστάντη, καθ' ἓνας ἀπ' τοὺς ὁποῖους ἐκφράζει τὶς ἀπόψεις τῆς Ἐκκλησίας πού ἀντιπροσωπεύει πάνω στὸ θέμα τοῦ βιβλίου. Ὁ π. Πέτρος γράφει συνήθως τὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου και συνθέτει τὶς ἐπιμέρους ἀπόψεις.

Εἶναι ἀκόμη ἰδρυτὴς τῶν ἐκδόσεων «Οἱ Ρῶσοι διανοούμενοι». Μέλος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ὁργανώσεως Νέων «Ὁ Σύνδεσμος», στὴν τελευταία συνάντηση τῆς ὁποίας δίνει μιὰ διάλεξη με θέμα: «Ἡ κρίση τῆς πίστεως στὸν σημερινὸ Χριστιανικὸ κόσμος».

Ἀκούραστος πάντοτε εἶναι παρὼν στὰ χριστιανικὰ συνέδρια τοῦ ἐξωτερικοῦ, στὴ Ρώμη, στὴν Οὐψάλα, στὸ Λίβανο, στοὺς Ἁγίους Τόπους και παντοῦ ἄλλοῦ, ὅπου τὸν καλεῖ ἡ Ἐκκλησία.

Μιὰ μέρα ὅμως ὁ Θεὸς ἔκρινε πὼς ἡ ἀποστολὴ πού εἶχε ἀναθέσει στὸν π. Πέτρο εἶχε ἐκπληρωθεῖ και πὼς ἡ στιγμή εἶχε φτάσει γιὰ νὰ τὸν καλέσῃ κοντά του. Ἐτοῖ ἓνα πρωῖνό, στὶς 3 Δεκεμβρίου 1968, ὅταν ὁ π. Πέτρος γύριζε ἀπὸ μιὰ ἱατρικὴ του ἐπίσκεψη σ' ἓνα ἀπ' τὰ σπίτια τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, σκοτισμένος ἀπ' τὴν ὀμίλη, ἔπεσε με τὸ αὐτοκίνητό του πάνω σ' ἓνα καμιόνι πού ἔκανε μανουῶρες στὴ μέση τοῦ δρόμου, κι ἔμεινε στὸν τόπο.

Ἡ εἶδηση τοῦ θανάτου του ἔπεσε σάν κεραυνὸς σ' ὅλους ἐκείνους πού τὸν εἶχαν γνωρίσει. Ὅσοι ὅμως τὸν εἶχαν γνωρίσει ἀπὸ πολὺ κοντὰ ἤξεραν πὼς ὁ ἴδιος ἦταν ἑτοιμος γιὰ νὰ δεχθῇ ἓνα τέτοιο βίαιο και ξαφνικὸ θάνατο. «Ὅλοι ἐδῶ γνωρίζαμε, εἶπε στὴν κηδεῖα του ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Γεώργιος, πὼς αὐτὴ ἡ πρόσκληση τοῦ Κυρίου δὲν ἐξέπληξε τὴν ψυχὴ του. Ἦταν ἑτοιμος... ἑτοιμος ὅπως τὸ ὄριμο στάχυ πού περιμένει νὰ τὸ μαζέψῃς...». Κι ὁ στενὸς συνεργάτης του Gabriel Mantzneff στὸ ἄρθρο του πού τοῦ ἀφιέρωσε στὸ περιοδικὸ Contact τονίζει ἰδιαίτερα τὸ σημεῖο αὐτό, ἀναφέροντας συγκεκριμένα παραδείγματα γιὰ νὰ δείξῃ πόσο ὁ π. Πέτρος «ἦταν ἀδελφωμένος με τὴν ἰδέα τοῦ θανάτου». Τὸ πένθος ἦταν γενικὸ γιὰ τὸν θάνατο τοῦ π. Στρούβε και τὴν ἡμέρα τῆς κηδεῖας του ἓνα πλῆθος ξεχειλίσε τὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Ἀλεξάνδρου Νέφσκυ, πού δὲν

ήταν αρκετά μεγάλος για να το χωρέσει. Ἡ κοσμοσυρροή τῶν ἐνοριτῶν «πὺ δὲ μυστηριώδους δεσμοῦ τῆς πληγωμένης ἀγάπης τοὺς ἔνωσε σὲ μιὰ οἰκογένεια», ἡ παρουσία τῆς νεολαίας πὺ τόσο τὴν ἀγάπησε, ἡ λιτανεία τῶν ἱερέων πὺ ἔφεραν τὴ σωρὸ πάνω στοὺς ὤμους τοὺς καὶ γύρω ἀπ' τὴν ἐκκλησία, ἐνῶ ὁ χορὸς ἔψαλλε τὸ Χριστὸς Ἀνέστη», ἡ προσευχὴ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, τόσο διαφορετικοῦ καὶ ταυτόχρονα τόσο ἑνωμένου σ' ἓνα σῶμα, ἦταν, ὅπως εἶπε ἐπιγραμματικὰ ὁ Σεβασμιώτατος Ἀλέξιος Κνιάζεφ, τεκμήρια τοῦ φωτεινοῦ μέλλοντος τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς σφραγίδας τῆς Θείας Προνοίας στὰ ἔργα τοῦ π. Πέτρου καὶ τῆς διακονίας του».

Τὰ ὅσα εἰλόθησαν καὶ γράφθηκαν γιὰ τὸν π. Πέτρο, κατὰ τὸ θάνατό του, μᾶς δίνουν μιὰ ζωντανὴ εἰκόνα τῆς προσωπικότητάς του. Ἀς σταχυολογήσουμε τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ ἀποσπάσματα:

«Ὁ π. Πέτρος, εἶπε ὁ Ρῶσος Ἀρχιεπίσκοπος Γεώργιος, μᾶς ἐδίδαξε ὅλους, σ' αὐτὴν ἐδῶ τὴν ἐνορία, πρῶτα μὲ τὴ ζωὴ του, με ἀπλότητα, με αὐταπαύρηση καὶ πρὸ πάντων μὲ πολὺ θάρρος. Ἦταν ἄνθρωπος μᾶς πίστεως πὺ ἔμοιαζε μὲ τὸ σίδερο πὺ ἔχει πυρακτωθεὶ ἀπ' τὴν ἀγάπὴ τοῦ Χριστοῦ... Ἐκανε τὴ ζωὴ του δῶρο ὀλοκληρωμένο καὶ ἀνεπίστρεπτο στὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Ἦταν ἄνθρωπος τῆς ὑπακοῆς. Ἐὰν ἔπρεπε νὰ κἀν μιὰ ἐργασία γιὰ τὴ δόξα τοῦ Κυρίου, τὴν ἔκανε χωρὶς ποτὲ νὰ λογαριάζῃ τὸ ἄτομό του, τὴν κόπωση ἢ τὶς ἐλαγγεληματικὲς ἢ οἰκογενειακὲς ὑποχρεώσεις του».

Κι' ἓνας ἀπ' τοὺς πιὸ στενοὺς συνεργάτες του ὁ Gabriel Matzneff μᾶς ἀποκαλύπτει μερικὲς πιὸ συγκεκριμένους πτυχὲς τῆς προσωπικότητάς του:

«Ὁ Πιέρο ἦταν ὁ ἄγρυπνος ὑπηρετὴς. Ἦταν ἡ ἀγνότερη ὑπαρξὴ πὺ γνώρισα. Εἶχε τὴν ἀγνότητα ἐκείνη στὴν ὁποία ἀναφέρονται οἱ Μακαρισμοὶ ὅταν λένε ὅτι: «οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν ὄφονται». Ἦταν πρῶτος. Ἄλλ' ἡ εὐσέβεια του ἦταν χωρὶς ἐπιείκεια. Δὲν παραδεχόταν νὰ ὀνομάζεται κανεὶς Χριστιανὸς καὶ νὰ συνθηκολογῇ μὲ τὴν ἁμαρτία. Πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια παραιτήθηκε ἀπ' τὴν ἐπιτροπὴ τῆς

Ὁρθοδόξου Νεότητος γιατί δὲν μπόρεσε νὰ πετύχῃ τὴν ἀποχώρηση ἑνὸς μέλους της, πὺ ἡ ἰδιωτικὴ του ζωὴ καὶ τὰ συγγράμματά του φαινότουσαν ὄχι ὀρθόδοξα... Αὐτὴ ὅμως ἡ ἀυστηρότητα ἀπαλυνόταν πάντοτε ἀπ' τὴν ἀγάπην. Ὁ π. Πέτρος εἶχε ἓνα δικὸ του τρόπο νὰ σὲ ἀγκαλιάζῃ ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἐπίπληξη, γιὰ τὴν ὁποία δὲν μπορούσες νὰ τοῦ κρατήσης κακία...».

Δὲν πένθησαν ὅμως μόνο οἱ Ὁρθόδοξοι τὸν ἀδόκητο θάνατο τοῦ π. Στροῦβε. Καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ διακεκριμένους ἐτεροδόξους ἔσπευσαν νὰ ἐκφράσουν τὸ πένθος τοὺς. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ὁ Καθολικὸς Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Rennes, Σεβ. Gouyon, γράφει: «Ἡ εἶδηση τοῦ θανάτου μὲ συγκίνησε βαθύτατα. Ὁ π. Πέτρος Στροῦβε μοῦ ἦταν πολὺ συμπαθὴς γιατί ἐγνώριζα τὶς φιλότιμες προσπάθειες πὺ κατέβαλε στὴν ἐνορία του καὶ ἡμουν βέβαιος γιὰ τοὺς καρποὺς πὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀποφέρουν».

Αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ μορφή τοῦ π. Πέτρου Στροῦβε. Μιὰ μορφή φωτεινὴ καὶ δυναμικὴ πὺ καθὼς τὴν πλησιάζεις γιὰ νὰ τὴ γνωρίσης, νοιώθεις ἀνεπαίσθητα νὰ σὲ πλημμυρίζῃ ἓνα ἄρρητο ἀναστάσιμο φῶς πὺ ἐκτοπίζει ἀπὸ μέσα σου τὸ κενὸ καὶ τὴν ἀπογοήτευση καὶ σὲ γεμίζει πίστη καὶ ἐλπίδα.

Δ. ΛΙΑΡΟΜΜΑΤΗΣ

★ ★ ★

Πρόλογος στὸ βιβλίον

«Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ»

ἀπὸ τὸν πατέρα Πέτρο Στροῦβε

Τρία δοκίμια πάνω στὸ Λόγο τοῦ Θεοῦ.

Τρεῖς διαφορετικὲς ἐκδοχές. Τρεῖς ἐρμηνεῖες μεστὲς ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὸν πλοῦτο τῆς παραδόσεως τῆς κάθε Ἐκκλησίας. Καὶ παρ' ὅλα αὐτὰ σ' αὐτὴ τὴ διαφορὰ ποιὲς συμπτώσεις! Ποιὰ ὑποταγὴ στὸ Πνεῦμα! Ποῖος κοινὸς ἔρωτας γιὰ τὸ Λόγο, τὸ Ρῆμα, πὺ εἶναι ζῆ καὶ φῶς, τὸ ἄλλα καὶ τὸ ὠμέγα ὄλων τῶν πραγμάτων.

Ἡ οἰκουμενικὴ κίνηση εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο χριστιανικὸ γεγονός τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, δὲν εἶναι ἓνα μεμονωμένο φαινόμενο, ἀλλὰ περιλαμβάνεται σὲ μιὰ ὀλόκλη-

ρη κίνηση ανανεώσεως που έχει σαν κέντρον της αυτό που αποκαλούν «έπιστροφή στις πηγές».

Αυτή ή επιστροφή δέν είναι ούτε ένας ένθουσιασμός για άρχαιολογικές έρευνες, ούτε μιá νοσταλγία για τó παρελθόν, αλλά ή θαθειά συνείδηση ότι οί Χριστιανοί τών πρώτων αίωνων έζησαν σ' ένα κλίμα άποστολικής παραδόσεως, ριζωμένοι στην έγγραφη αποκάλυψη και ότι οί διαιρέσεις μας, περισσότερο από μιá πίστη στις αντίστοιχες όμολογίες, ήταν πρώτα απ' όλα μιá θασική άπιστία στη θάση κάθε ένότηας, στο Λόγο που έγένητο Σάρξ.

Τό μυστήριο τής κενώσεως του αιώνιου Ρηματος («μορφήν δούλου λαθών έν όμοιώματι ανθρώπων γενόμενος» Φιλ. θ' 7), συνεχίζεται με τις δοκιμασίες και τις προδοσίες που υπέστη ό Λόγος του Θεου στο διάστημα τής Ιστορίας. Ό όρθόδοξος κόσμος προσανατολισμένος και πολλές φορές παρασυρμένος απ' τó λειτουργικό πλούτο, τόν άφησε ναρκωμένο, λησμονώντας συχνά ότι είναι «τομώτερος υπέρ πάσαν μάχαιραν δίστομον» (Έβρ. δ' 2). Ό Ρωμαϊκός καθολικισμός τόν ύπωπετεύθηκε και είχε τήν τάση να τόν φιμώσει, παραγνωρίζοντας ότι ό Θεϊος Λόγος έγινε σάρξ για να ξαναθρη ό άνθρωπος τó δρόμο του Θείου προορισμού του. Οί προτεσταντικές κοινότητες, άποδίδοντας στο Λόγο τή θέση που είχε χάσει στον δυτικό Χριστιανισμό

τόν άπομόνωσαν και κάποτε τόν άντέταξαν στην Έκκλησία και ιδιαίτερα στη μυστηριακή ζωή, σαν να ήταν ποτέ δυνατόν ό Χριστός ν' άντιταχθή στο Χριστό. Στις μέρες μας μερικοί θεολόγοι, πέφτοντας στην τάση του ρασιοναλισμού, σ' όνομα μιás άπολύτως κριτικής προσεγγίσεως, μειώνουν τήν Καλή Άγγελία σ' έναν άνθρωπισμό χωρίς τó στοιχείο του Θείου, χωρίς αντίστοιχη πνευματικότητα και μεταφυσική.

Ό Λόγος του Θεου είναι ζωή και πηγή ζωής και δέν θά μπορούσε να γίνη αιχμάλωτος ένός συστήματος που μπορεί να είναι φονταμενταλισμός (δηλαδή περιορισμός στα στοιχειώδη στοιχεία του λόγου) ή όρθολογισμός.

Μέσα σ' ένα κόσμο που έχει χάσει πέρα για πέρα τόν προσανατολισμό του και τήν πνευματικότητά του, οί Χριστιανοί έχουν καθήκον πριν απ' όλα να κηρύττουν τó Λόγο, μέσα στο άρρητο φώς του Πνεύματος, ξέροντας πως τó σκοτάδι είναι πολέμιο αυτού του φωτός και ότι τó μυστήριο του Πάσχα με τόν θάνατον και τήν άνάσταση, που είναι τó κέντρον του κηρύγματος τής Νέας Διαθήκης, θά μείνη αιώνια «σκάνδαλο για τούς Ίουδαίους και μωρία για τούς ειδωλολάτρεις» (Α' Κορ. α' 23). Τό χόρτο ξεραίνεται, τó άνθος μαραίνεται, αλλά ό Λόγος του Θεου μένει στον αιώνα (Ήσ. μ' 8).

Ε. Μ. FORSTER

Με την άνατολή του 1969 ο Edward Morgan Forster συμπλήρωσε την ένάτη δεκαετία της ζωής του, μιάς ζωής όχι τόσο δραματικής, όπως ο ίδιος παραδέχεται. Μας έδωσε πέντε μυθιστορήματα, μερικά διηγήματα, δύο βιογραφίες και δύο βιβλία για την 'Αλεξάνδρεια. 'Η υπόλοιπη εργασία του αποτελείται από άρθρα, κριτικές, διαλέξεις και ραδιοφωνικές εκπομπές.

'Ο Ε. Μ. Forster γεννήθηκε στο Λονδίνο το 1879, μεγάλωσε στο Hertfordshire, σ' ένα σπίτι που αργότερα δίνει τον τίτλο του μυθιστορήματός του *Howards End*. Σπούδασε ιστορία και κλασσικούς στο Καϊμπριτζ χάρις στην κληρονομιά £ 8000 μιάς θείας του, γιατί ο πατέρας του, αρχιτέκτονας, πέθανε νωρίς μετά την γέννηση του Edward. 'Η κληρονομιά αυτή τον βοήθησε επίσης στην αρχή της λογοτεχνικής του καριέρας' γι' αυτό, από ευγνωμοσύνη, έγραψε το 1956 την βιογραφία της θείας του «Μαριάννα Θόρτον», ένα ντοκουμέντο της ζωής της μεσαιας κοινωνικής τάξεως της 'Αγγλίας εκείνης της εποχής.

Ταξίδεψε στην 'Ελλάδα, 'Ιταλία, Γερμανία και 'Ινδίες. Τά μέρη αυτά έδωσαν τα σκηνικά των έργων του. Στόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο υπηρέτησε έθελοντής του 'Ερυθρού Σταυρού στην Αίγυπτο. Στην 'Αλεξάνδρεια έγνώρισε τον Καθάφη και τον έκανε με τά άρθρα του γνωστό στην 'Αγγλία. Καρπός της παραμονής του στην Αίγυπτο ήσαν και τά βιβλία του «*Alexandria, history and guide*» και «*Pharos and Pharillon*».

'Εχει τιμηθί από πολλά πανεπιστήμια. Τό 1946 έγινε επίτιμο μέλος του

Βασιλικού Κολλεγίου του πανεπιστημίου Καϊμπριτζ. Με τό Καϊμπριτζ, ό Forster, έχει έναν ισόβιο δεσμό. Σ' αυτό φαίνεται ότι θρήκε μιά πλήρη αντίθεση με την ατμόσφαιρα των δημοσίων σχολείων. 'Η έλευθερία του λόγου και της συζητήσεως, ή χάρις και ή όμορφιά που χαρακτηρίζουν τις ανθρώπινες σχέσεις έκαναν ευτυχισμένη τη ζωή των σπουδών του στο Καϊμπριτζ. 'Εδώ άσφαλώς βρίσκονται οι ρίζες του δεσμού του Blooms-bury Group που τό αποτελούσαν ό Roger Fry, ή Virginia Woolf, ό Lytton Strachey, ό Ε. Μ. Forster, ό Bertrand Russel, ό οικονομολόγος Keynes και άλλοι, και που είχε μιά σημαντική θέση στην πνευματική ζωή της Βρετανίας στο πρώτο ήμισυ του αιώνο μας. 'Ολοι είχαν έπηρεαστή από την διδασκαλία του φιλοσόφου G. E. Moore. Τό βιβλίό του «*Principia Ethica*» που έμφανίστηκε τό 1903 έγινε ή βίβλος της συντροφιάς. 'Ο G. E. Moore υπεστήριζε ότι ή μελέτη του ώραίου στην τέχνη και ή καλλιέργεια προσωπικών σχέσεων είναι τά πιό αξιόλογα πράγματα στη ζωή. Στά έργα του Forster όι ανθρώπινες σχέσεις είναι ένα από τά κεντρικά του θέματα.

Στην προσωπικότητα του Forster επέδρασε και ό Goldsworthy Lowes Dickinson, καθηγητής στο King's College, νεοπλατωνικός φιλόσοφος, φιλέλληνα, συγγραφέυς του βιβλίου «'Η 'Ελληνική θεώρησις της ζωής». Τό 1934 έκυκλοφόρησε ή πρώτη βιογραφία του Forster «*Goldsworthy Lowes Dickinson*». Στά έργα του άνακαλύπτουμε επίσης την επίδραση της Jane Austen, του Meredith και του Butler. 'Η δική του

έπιδρασις διαποτίζει τὰ ἀγγλικά γράμματα καὶ μετὰ τὰ 1930.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ Καϊμπριτζ ὅπου οἱ ἰδέες συζητοῦνται καὶ δὲν ἐπιβάλλονται, ὅπου τὰ άτομα εἶναι σεβαστὲς προσωπικότητες καὶ ὄχι ἀγέλη, ὑπάρχει ὁ κόσμος τῆς Ἑλλάδος πού, μετὰ ἀπὸ μελέτη καὶ πείρα, σημαίνει πολὺ γιὰ τὸν Forster.

Τὰ διηγήματά του, πού τὰ ἔγραψε ὅλα πρὶν ἀπὸ τὸν πρῶτον μεγάλο πόλεμον, εἶναι πολὺ ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ τὶς ἑλληνικὰς ἰδέας. Διδακτικὲς, ἀλληγορικὲς ἱστορίαι πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τους, κυφοροῦν τὶς ἰδέες πού ὁ Forster ἀναπτύσσει στὰ μυθιστορήματά του. Γι' αὐτὸ πρὶν διαβάσῃ κανεὶς τὰ μυθιστορήματα πρέπει νὰ γνωρίσῃ μερικὰ τὸνλάχιστον ἀπὸ τὰ διηγήματά του. Στὸ διήγημα «Ἡ μηχανὴ σταματᾷ», τὸ πιὸ μεγάλο καὶ πιὸ ἀνιάρῳ, ἐκφράζει τὴν ἀντίθεσίν του στὴν αἰσιοδοξία τοῦ H. G. Wells γιὰ τὴν μηχανοποίηση τοῦ κόσμου, ἐνῶ στὴν «Ἱστορία ἑνὸς Πανικοῦ» ἐπιτίθεται στὶς συμβατικότητας τῆς ἐποχῆς του, ἕνα θέμα πού θὰ τὸ ξετυλίξῃ ἰδιαίτερα στὸ δεύτερον μυθιστόρημά του.

Τὰ τέσσαρα μυθιστορήματα ἐκυκλοφόρησαν μετὰξὺ 1905 καὶ 1910. Ἄν καὶ περιγράφουν ἕνα κόσμον διαφορετικὸ ἀπὸ τὸν δικὸν μας, τὰ προβλήματα καὶ οἱ συγκρούσεις εἶναι οἱ ἴδιαι. Ἡ ἀντιπάθειά του γιὰ τὰ public schools χρωματίζει τὰ ἔργα του. Θέμα του ἡ μεσαία κοινωνικὴ τάξις τῆς Ἀγγλίας πού ἐπλούτισε μὲ τὴν βιομηχανικὴ ἐπανάσταση, ἀπέκτησε πολιτικὴν δύναμιν μὲ τὸν Νόμον τῆς Μεταρρυθμίσεως τοῦ 1832, συνδέεται μὲ τὴν ἀνοδο καὶ ὀργάνωσιν τῆς Βρετανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐδημιούργησε τὴν λογοτεχνία τοῦ 19ου αἰῶνος τὴν χαρακτηρίζει στερεότης, ἐπιφυλακτικότης, ἀκεραιότης, ἀποδοτικότης, ἔλλειψις φαντασίας, ὑποκρισία». Ὅπως καὶ ὁ Ντίκενς, ὁ Forster αἰσθάνεται ὅτι οἱ ἥρωές του ἀποκτοῦν αὐθυπαρξία ἅπαξ καὶ θγοῦν ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖον. Ἐχουν πάντοτε νὰ ποῦν περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι ἐκφράζουν. Μεταξύ

τους ὑπάρχει ὁ guardian, ἄνδρας ἢ γυναίκα, πού ἐκπροσωπεῖ τὶς ἀξίες. Ὁ A. C. Ward γράφει σχετικὰ: «Ἡ λεπτή, ξερὴ ἀτμόσφαιρα τῶν βιβλίων τοῦ Forster εἶναι ζωογόνα, ὅμως πάρα πολὺ ἀραιωμένη γιὰ νὰ ζήσουν οἱ ἥρωές του ὑγιεινὴ καὶ πλήρως φυσικὴ ζωὴ» εἶναι μερικὲς φορὲς τόσο ὑπερκουρδισμένοι, συγκινησιακὰ καὶ διανοητικὰ, πού οἱ κρίσεις φαίνονται νὰ ἔχουν τὶς ρίζας τους στὴν ὑστερία». Ἄλλὰ συνεχίζει: «Τὸ ὕφος τοῦ E. M. Forster εἶναι φωτεινὸ καὶ τρυφερό, τὰ βιβλία του ἔχουν πολλὰ ὁμορφα κομμάτια ἢ σάτιρά του εἶναι κοφερὴ καὶ διαπεραστικὴ ὅταν χειρίζεται συμβατικότητας καὶ περιστατικὰ». Τὸ χιούμορ, οἱ πρωτότυπες, ἀκριβεῖς περιγραφὲς καὶ ἡ διακριτικὴ γλῶσσα εἶναι ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού ἀπολαμβάνει κανεὶς στὰ ἔργα του. Ἡ μέθοδος του εἶναι συμβολικὴ, τὰ σύμβολά του ἀξίζουν μελέτη. Ὁ Forster ἔχει ἐπικριθῆ γιὰ ἕνα στοιχεῖον ματαιώσεως, negativism ὅπως τὸ ὀνομάζουν οἱ κριτικοὶ του. Πράγματι οἱ ἀπογοητεύσεις ἀφθονοῦν. Ὁ ἄλλος δὲν ἀνταποκρίνεται στὶς προσδοκίαι σου. Ὁ ἕνας ἥρωας ἀπογοητεῖ τὸν ἄλλον μέσα στὰ ἔργα τοῦ Forster. Ἀκόμη καὶ ὁ ἥλιος τὴν στιγμήν πού τὸν περιμένεις ν' ἀνατείλῃ, δὲν ἀνατέλλει. Αὐτὴ ἡ ματαιώσις τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς προσδοκίας φαίνεται νὰ ὑπονομεῖ καὶ νὰ δηλητηριάξῃ τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, ἕνα κεντρικὸν θέμα στὸ ἔργο τοῦ Forster. Ἐνα ἄλλο κεντρικὸν θέμα εἶναι ἡ σύγκρουσις μετὰξὺ τῆς καρδιάς καὶ τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν Forster ἀπασχολεῖ ἡ ἔλλειψις πραγματικῆς ἐπαφῆς μετὰξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἰσορροπία μετὰξὺ πάθους καὶ νοήσεως. Πιστεύει ὅτι γιὰ νὰ γνωρίσῃ κανεὶς τὸν ἑαυτὸν του χρειάζεται θάρρος.

Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ μυθιστόρημα δὲν εἶναι τὸ πιὸ κατάλληλον εἶδος γιὰ τὴν ἔκθεσιν ἀπόψεων, ὁ Forster τὸ ἐπροτίμησε γιὰ νὰ παρουσιάσῃ τὶς ἰδέαις του καὶ σ' αὐτὸ χρεωστῆ τὴν φήμην του. Λέει σχετικὰ: «τὸ μυθιστόρημα λέει μιὰ ἱστορία... θὰ ἤθελα νὰ μὴν ἦταν τέτοιο, νὰ μπορούσε νὰ εἶναι κάτι διαφορετικὸ

— μελωδία ή σύλληψις τής ἀληθείας, ὄχι αὐτὸ τὸ χαμηλὸ, ἀτταθιστικὸ εἶδος».

Τὸ πρῶτο μυθιστόρημα «Ὅπου οἱ ἄγγελοι φοβοῦνται νὰ πατήσουν» ποὺ ἐμφανίστηκε τὸ 1905 ξετυλίγει τὴν ὑπόθεσίν του στὴν Ἰταλία. Ἡ νεαρή, ὁμορφη Lilia, νύφη τῶν Herritons, χήρα, σ' ἓνα ταξίδι στὴν Ἰταλία, παντρεύεται τὸν Gino Carella ἀλλὰ πεθαίνει στὸν τοκετό. Οἱ Ἄγγελοι συγγενεῖς θεωροῦν χρέος τους νὰ σώσουν τὸ μικρὸ ἀπὸ τὸ ἀμφίβολο περιβάλλον τοῦ πατέρα του. Οἱ συγκινήσεις καὶ τὰ διλήμματα μᾶς παρουσιάζονται μὲ συμπάθεια καὶ πνεῦμα. «Τὸ ὅπου οἱ ἄγγελοι φοβοῦνται νὰ πατήσουν» εἶναι τὸ πιὸ μικρὸ καὶ ἐλάχιστο φιλόδοξο ἀπὸ τὰ πέντε μυθιστορήματα· σκληρό, εὐθραυστο, ἰσορροπημένο, μερικὲς φορές συγκινητικὸ, οἱ ἐντάσεις καὶ οἱ κρίσεις του ὑπολογισμένες μὲ ἀκρίβεια καὶ θεσθασιότητα χειρισμοῦ», σημειώνει ἓνας κριτικὸς.

«The Longest Journey» τὸ δεῦτερο μυθιστόρημα ποὺ ἐκυκλοφόρησε τὸ 1907 εἶναι, ἴσως τὸ πιὸ λαμπρὸ, τὸ πιὸ δραματικὸ, τὸ πιὸ θερμὸ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Forster. Ὁ Riekie Eliot, ἓνας εὐαίσθητος, ἔξυπνος νέος, μὲ κάποιο λογοτεχνικὸ ταλέντο, ἀλλὰ μὲ μέτρια οικονομικὰ μέσα φεύγει ἀπὸ τὸ Καίμπριτζ μὲ σκοπὸ νὰ γράψῃ. Δὲν γνωρίζει ὅμως τὴν ἐπιτυχία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ γιὰ νὰ παντρευτῆ τὴν ὁμορφη, ἀλλὰ χωρὶς περιεχόμενο, Agnes συμφωνεῖ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ γράψιμο καὶ νὰ διδάξῃ σ' ἓνα μέτριον δημόσιο σχολεῖο. Ἡ ἐγκατάλειψις τῶν προσωπικῶν ἀξιῶν χάριν τοῦ κόσμου τὸν ὀδηγοῦν βαθμιαῖα σ' ἓνα ζωντανὸ θάνατο κομπορμιτισμοῦ καὶ πνευματικῆς ὑποκρισίας. Ἡ παρουσίασις τῆς διαλύσεως τῆς προσωπικότητος τοῦ Riekie Eliot εἶναι μιὰ τραγωδία ποὺ αἰσθανόμαστε βαθειά. Σ' ὄλο τὸ ἔργο ὁ γάμος ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν φιλία. Τὸ μυθιστόρημα αὐτὸ φαίνεται ὅτι ἐκφράζει τὸν σκεπτικισμὸ τοῦ Forster γιὰ τὶς ἔλξεις τοῦ ρομαντισμοῦ.

Τὸ «A Room with a View» εἶχε σχεδιασθῆ ἀπὸ τὸ 1903, ἀλλὰ ἐμφανίστηκε τὸ 1908. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξαιρετικὴ κοι-

νωνικὴ κωμωδία διαγράφει τὸν ἀγῶνα ἀνάμεσα στὴν ἀλήθεια καὶ στὸ ψέμα, ἀνάμεσα στὴ ζωὴ καὶ στὴν τέχνη. Τὶς δυσκολίες τῶν ἄγγλων στὸ ἐξωτερικὸ ὁ Forster τὶς ἀποδίδει στὸ γεγονὸς ὅτι τὰ δημόσια σχολεῖα, ἐνῶ τοὺς ἀναπτύσσουν τὸ νοῦ καὶ τὸ σῶμα, ἀφήνουν ἀκαλλιέργητη τὴν καρδιά.

Τὸ 1910 ἀκολούθησε τὸ «Howards End». Πολλοὶ τὸ θεωροῦν τὸ ἀριστοῦργημα τοῦ Forster. «Εἶναι ἓνα μυθιστόρημα γιὰ τὴν τύχην τῆς Ἀγγλίας. Εἶναι ἡ ἱστορία ἐνὸς ταξικοῦ πολέμου». Ἡ περίοδος σημειώνει μιὰ μεγάλη οικονομικὴ καὶ διανοητικὴ ἐπέκταση. Οἱ οἰκογένειες Schlegels καὶ Wilcoxes ποὺ πλησιάζονται καὶ ἔρχονται σὲ ἀντίθεση εἶναι στὴν ἀνθησὴ τους. «Ἐνα κοινωνικὸ δρᾶμα σὲ μεγάλη κλίμακα γεμάτο ἀντιθέσεις» γράφει ὁ Gransden. Τὸ χρῆμα καὶ ἡ ἐλευθερία εἶναι κηρυγμένοι ἐχθροί, ἀλλὰ ἐνωμένοι μέσα στὴν κοινωνία ὅπου συνυπάρχουν. Τὰ χρῆματα «δὲν τὰ παίρνεις μαζῆ σου», γι' αὐτὸ ὁ θάνατος φανερώνει τὴν κενότητα τοῦ χρήματος ποὺ κυβερνᾷ στὴ ζωὴ. «Ὁ θάνατος καταστρέφει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου τὸν σώζει». Τὸ Howards End εἶναι τὸ σπῆτι ὅπου ὁ Forster ἔζησε δέκα χρόνια στὴν παιδικὴ του ἡλικία. Σ' αὐτὸ ἀρχίζει καὶ σ' αὐτὸ τελειώνει τὸ μυθιστόρημα. Εἶναι ἓνα ἀντικείμενον ὑλικὸ μὰ συγχρόνως καὶ συμβολικὸ. «Ἐνα σπῆτι δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ μὲ τοῦθλα καὶ ἀμμοκονία» λέει ἡ Margaret Schlegel.

Τὸ «Ταξίδι στὶς Ἰνδίες» εἶναι τὸ πιὸ φιλοσοφημένο μυθιστόρημα τοῦ Forster. Ἐκυκλοφόρησε τὸ 1924 μετὰ ἀπὸ δύο ταξίδια του στὶς Ἰνδίες. Ἐσημείωσε μεγάλη ἐπιτυχία στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἀμερική, γιὰ τὴν φαίνεται νὰ εἶναι μιὰ ρεαλιστικὴ μελέτη τῶν ἀγγλο-ἰνδικῶν σχέσεων καὶ ἔδωσε θέματα συζητήσεως σὲ ἱμπεριαλιστὲς καὶ ἀντιιμπεριαλιστὲς. Δὲν μπορεῖ νὰ ἀρνηθῆ κανεὶς τὸ προπαγανδιστικὸ ἀντιαποικιακὸ στοιχεῖο, ἀλλὰ τὸ «Ταξίδι στὶς Ἰνδίες» παραμένει ἓνα ἔργο τέχνης. Εἶναι περισσότερο μιὰ προσεκτικὴ ἐξέτασις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως παρά πολιτικὴ ἀνάλυσις,

γι' αυτό και δὲν ἔχασε τὴν ἀξία του μετὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῶν Ἰνδιῶν. Σ' αὐτὴ τὴ δραματικὴ ἱστορία ὁ σ. διαγράφει μὲ συμπάθεια καὶ διάκρισι τὸ πλέγμα μίσους τῶν Ἰνδῶν γιὰ τὴν Βρετανικὴ κυριαρχία καὶ ἀποκαλύπτει τὴ σύγκρουση τῶν ἰδιοσυγκρασιῶν καὶ πολιτιστικῶν παραδόσεων. Καὶ ἐδῶ τὰ κεντρικὰ θέματα χρωματίζουν τὸ μυθιστόρημα: Ἡ ἀξία τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ἀγωγῆς τῶν δημοσίων σχολείων. Οἱ ἀπόφοιτοὶ τους δὲν διαθέτουν τὴν καλωσύνη, τὴν πολλὴ καλωσύνη ποὺ διψᾷ ἡ Ἰνδία. Ἡ Adela Quested λέει στὸν μνηστήρα της πρὶν ἀπὸ τὴ δίκη: «Πῶς μπορεῖ κανεὶς ν' ἀνταποδώσῃ ὅταν δὲν ἔχη τίποτε νὰ δώσῃ; Τί βγαίνει ἀπὸ τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις ὅταν ὁ καθένας συνεισφέρει σ' αὐτὲς ὄλο καὶ λιγώτερο; Αἰσθάνομαι ὅτι ὅλοι πρέπει νὰ ἐπιστρέψουμε στὴν ἔρημο γιὰ αἰῶνες καὶ νὰ προσπαθήσουμε νὰ γίνουμε καλοὶ. Θέλω ν' ἀρχίσω ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὅλα τὰ πράγματα ποὺ ἔμαθα δὲν εἶναι παρὰ ἓνα ἐμπόδιο, δὲν εἶναι καθόλου γνώσεις».

Στὴ καλλίτερη κατανόηση τοῦ «Ταξεῖδι στὶς Ἰνδίες» βοηθᾷ τὸ βιβλίον τοῦ «The Hill of Devi» ὅπου ὁ Forster συγκέντρωσε τὶς ἀναμνήσεις του ἀπὸ τὰ δύο ταξίδια στὴ χώρα. Ἡ συγκίνησις, ἡ διασκέδασις καὶ ἡ περιέργεια ποὺ τοῦ ἐδημιούργησεν ἡ χερσόνησος τοῦ Δεκαν εὐρίσκονται στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου του αὐτοῦ.

Διάφορα ἄρθρα, κριτικὲς καὶ ὁμιλίαι ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο περιλαμβάνονται στὶς συλλογὲς Abinger Harvest καὶ Two Cheers for Democracy. Ἡ μεγάλη ποιικιλία θεμάτων, ἀπὸ τὸν Προῦστ καὶ τὸν Καθάφη μέχρι τὸ ναζισμό καὶ τὴ μουσικὴ, ἀποκαλύπτει τὴν εὐκινησία καὶ προσαρμοστικότητα τοῦ πνεύματός του. «Αὐτὲς οἱ δύο συλλογὲς χαρακτηρίζονται ἀπὸ κοινὴ λογικὴ, μεγάλη ἀντίληψη καὶ μὀρφωση» γράφει ὁ R. Warner.

Τὸ βιβλίον «Ἀπόψεις τοῦ Μυθιστορήματος» εἶναι οἱ διαλέξεις λογοτεχνικῆς κριτικῆς ποὺ ἔδωσε στὸ Καϊμπριτζ. Ἡ διάρθρωσις τῆς ὕλης κατὰ θέματα (ἱστορία, πλοκή, πρόσωπα, προφητεία,

φαντασία κλπ.) ἐνῶ φαίνεται νὰ ἐξυπηρετεῖ τὸν Forster δὲν συντελεῖ στὴν ἱκανοποιητικὴ ἐξέταση ἐνὸς οἰουδήποτε μυθιστορήματος σὰν σύνολον. Τὸ «Aspects of the novel» ἐνῶ δὲν θεωρεῖται κριτικὴ ὕψηλῆς κλάσεως ἀποκαλύπτει μιὰν ἀγάπη γιὰ τὴν μεγάλη λογοτεχνία καὶ ἐπιτυγχάνει νὰ τὴν μεταδώσῃ στὸν ἀναγνώστη του.

Τὸ 1943 ὁ Forster ἔγραφε γιὰ τὸν André Gide: «...ἓνας ἀνθρώπος μὲ ἐλεύθερο πνεῦμα, ἀδιάφορος στὴν αὐθεντία, ἀδιάφορος μερικὲς φορὲς στὴ λογικὴ, ἀδιάφορος γιὰ ὅ,τιδήποτε ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ποὺ πιστεύει σὰν ἀληθινὸ, παρέμεινε ὑποστηρικτὴς τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἐπιβάλλει πειθαρχία...». Αὐτὰ ἰσχύουν ἐξ ἴσου καὶ γιὰ τὸν Forster. Σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ὑπερασπίσθηκε τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν τέχνη, ἐπολέμησε τὴν πολιτικὴ κακοήθεια, τὴν παρέμβαση στὴν ἐλευθερία, τὸν κομοφορμισμό καὶ τὸν ὕλισμό ποὺ κάνουν τὸ πᾶν γιὰ νὰ δυσφημῆσουν τὴν φιλελεύθερη ἀνθρωπιστικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς.

Ἐξετάζοντας μὲ συμπάθεια τὴν ἀξίωση τῶν λαϊκῶν μαζῶν νὰ θυσιασθῇ ὁ καλλιτέχνης ὡς ἄτομο πρὸς χάριν τῶν ἀπαιτήσεων τῆς κοινωνίας γράφει: «Ὑπάρχουν δύο κύριοι λόγοι φυγῆς. Μπορεῖ ν' ἀποσυρῶμεθα στοὺς πύργους μας διότι φοβοῦμεθα... Ἄλλὰ ὑπάρχει ἓνα ἄλλο ἐλατήριο ὀπισθοχωρήσεως. Πληγῆς, ἀηδία, ἀγανάκτησις ἐναντίον τῆς ἀγέλης, τῆς κοινότητος, τοῦ κόσμου' ἡ πεποίθησις ποὺ μερικὲς φορὲς δημιουργεῖται στὸ μοναχικὸ ἄτομο ὅτι ἡ μοναξιά του τοῦ δίνει κάτι πιὸ λεπτὸ καὶ πιὸ μεγάλο ἀπὸ ὅ,τι παίρνει ὅταν ἀναμιγνύεται στὸ πλῆθος. Ἡ κοινωνία εἶναι ἀτομιστικὴ καὶ γιὰ νὰ προωθῆσῃ τὴν ἀποδοτικότητά της προδίδει ἐκείνη τὴν πλευρὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ποὺ ἐκφράζεται στὴ μοναξιά... Ἐδῶ πάνω στὴ γῆ δὲν εἶμαστε γιὰ νὰ σώσουμε μονάχα τὴν κοινωνία, οὔτε νὰ σώσουμε τὸν ἑαυτὸν μας μονάχα, ἀλλὰ νὰ προσπαθήσουμε νὰ σώσουμε καὶ τὰ δύο...».

Ἄ Forster δὲν ἔμεινε ἀδιάφορος μπρο-

στά στο μεγάλα προβλήματα της εποχής. «Είναι ένας καλλιτέχνης στο κρᾶσπεδο της κοινωνικής μεταρρυθμίσεως» ἔγραφε τὸ 1934 ὁ Peter Burga. Πολιτικά καὶ οἰκονομικά ζητήματα μῆκαν στὸν κύκλο τῶν ἐνδιαφερόντων του ἀπὸ τὴ νεανική του ἡλικία ἂν καί, ὅπως ἔλεγε, «κάποιο κλείσιμο τῆς πόρτας εἶναι ἀναπόφευκτο μετὰ τὰ τριάντα ἂν πρόκειται τὸ πνεῦμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ νὰ γίνῃ δημιουργική δύναμις».

Ὁ Forster ἐγαλουχήθη μὲ τὴν φιλελεύθερη ἀνθρωπιστική πίστη. «Πρέπει νὰ ἀγαπᾶμε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ἢ νὰ πεθάνουμε». Γι' αὐτὸν ἀξίες εἶναι οἱ ἄνθρωποι, ἡ φιλία, ἡ καλωσύνη καὶ ἡ συμπόνοια. «Ὅταν αὐτὰ γκρεμίζονται, βασιλεύει ὁ θάνατος. Πιστεύει ὅτι ὑπάρχει ζωτική ἀνάγκη γιὰ ἀνεκτικότητα καὶ ὅτι τίς ἀνθρώπινες σχέσεις πρέπει νὰ διαποτίσῃ ἡ καλωσύνη καὶ ἡ ἀγάπη. «Ὁ Θεὸς μᾶς ἔβαλε πάνω στὴ γῆ γιὰ νὰ εἰμαστέ εὐχάριστοι ὁ ἕνας στὸν ἄλλον. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη». Μὰ αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ μήνυμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἄλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ πιστεῦθῃ κανεὶς στὴν δύναμη τῶν ἀξιῶν αὐτῶν καὶ συγχρόνως ν' ἀμφισβᾶλλῃ γιὰ τὴν ἀξία τοῦ Χριστιανισμοῦ; Γιατὶ τὸ 1939 ἔγραφε: «Δὲν μπορῶ νὰ πιστεῦω ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς θ' ἀντιμετωπίσῃ ποτὲ τὸ σύγχρονο σὲ παγκόσμια κλίμακα χάος». Ἐπίσης, ἐκφράζοντας τὴν ἀντιπάθεια τοῦ φιλελευθέρου ἀνθρωπισμοῦ γιὰ τίς δογματικές ἀυθεντίες «τοὺς ἄλιεις ἀνθρώπων», ὅπως τοὺς χαρακτηρίζει, ἔγραφε: «οἱ νομοθέται μου εἶναι ὁ Erasmus καὶ ὁ Montaigne, ὄχι ὁ Μωϋσῆς καὶ ὁ Παῦλος». Ἄλλὰ ὁ Παῦλος πρὶν γράψῃ τὸ ἰγ' κεφάλαιο τῆς ἐπιστολῆς του πρὸς Κορινθίους εἶχε ζήσει

τὴν ἀγάπη ποὺ τόσο ἀπαραίτητη τὴν εὐρίσκει ὁ Forster γιὰ τὸ ἀνέβασμα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ μήπως ἐλπίζῃ θάσιμα ὅτι τὴν μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου θὰ τὴν φέρῃ εἰς πέρας ἡ ἔκστασις ποὺ δημιουργεῖται σὲ μιὰ βραχμανική τελετή; Ἡ ἀρχαία ἑλληνική σοφία ποὺ ἐγοήτευσε τὸν Forster καὶ τὴν γενεὰ του καθὼς καὶ ἡ ἰνδικὴ θρησκεία ὅπου φαίνεται νὰ εὐρίσκη τὸ ἀντίδοτο τοῦ ἀτομισμού τῆς Δύσεως, περιέχουν σπέρματα ἀληθείας, εἶναι ἀναζητήσεις τῆς Πηγῆς, ἔχουν κατεύθυνση τὴ Βηθλεὲμ καὶ τὸν Γολγοθᾶ. Ὅποιος ἀπορρίπτει τὴν κατεύθυνση αὐτὴ οὐσιαστικά ἀρνεῖται τὴν ἀξία τους. Κι' ἂν οἱ χριστιανοὶ καὶ ἡ Ἐκκλησία, ποὺ δὲν συμπαθεῖ ὁ Forster, δὲν κατῶρθωσαν πάντοτε νὰ πραγματώσουν τὴν ἐπιταγὴ τῆς ἀγάπης, γι' αὐτὸ δὲν φταίει τὸ μήνυμα τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι, πιστοὶ καὶ ἄπιστοι' ἀλλὰ μετὰξὺ αὐτῶν εὐρίσκει ἀσφαλῶς τὴ θέση του καὶ ὁ Forster!

Στὴν ὀδοηκοστὴ ἐπέτειο τῶν γενεθλίων του σὲ μιὰ συνέντευξη τοῦ B.B.C. ἔλεγε: «Δὲν ἔχω γράψῃ ὅσο θὰ ἤθελα... γράφω γιὰ δυὸ λόγους: ἐν μέρει γιὰ νὰ κερδίζω χρήματα καὶ ἐν μέρει γιὰ νὰ κερδίσω τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐκτιμῶ... εἶμαι ἀπόλυτα θέβαιος ὅτι δὲν εἶμαι μέγας μυθιστοριογράφος». Ὅμως ἐξέχοντες κριτικοὶ καὶ οἱ ἀναγνώσται του, ἰδίως στὴν Ἄγγλία ὅπου διαβάζεται πολὺ, ἔχουν διαφορετικὴ γνώμη, κυρίως γιὰ τὸ τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι, ἂν... ὅπως θᾶλεγε καὶ ὁ Kipling.

Ν. ΤΣΙΡΩΝΗΣ

Η ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΠΟΥ ΕΡΧΕΤΑΙ

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἐπιστημόνων, μετὴν ἀνατολὴ τῆς ὀγδόης δεκαετίας τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἀπηύθυνε εἰς μικρὸν κύκλον λογοτεχνῶν, πού συνεδέθησαν μετὸ ἔργον τῶν «Ἀκτίνων», τὸ ἐρώτημα:

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀλλαγῆς τοῦ χρόνου καὶ μέσα στὰ πλαίσια τῆς διαστημικῆς ἐποχῆς μας, πῶς βλέπετε σὰν χριστιανὸς διανοούμενος τὴ δεκαετία πού ἔρχεται;

Μὲ πολλὴ χαρὰ παρουσιάζομε ἀπὸ τὶς σελίδες τῶν «Ἀκτίνων» τὶς ἀπαντήσεις τῶν λογοτεχνῶν μας. Λόγω ἀπουσίας ἢ ἀσθενείας μερικοὶ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀπαντήσουν.

Ο ΚΑΘΕΝΑΣ ΜΑΣ

Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ συλλάβῃ κανεὶς σὲ ὅλες του τὶς διαστάσεις τὸ φαινόμενο πού λέγεται διαστημικὴ ἐποχὴ. Γιὰ ὅσους γεννηθήκαμε στὴν προδιαστημικὴ ἐποχὴ καὶ φορτωθήκαμε μετὰ ἐγγῶριες (γῆινες) ἐμπειρίες εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ἀπαλλαγούμε ἀπ' αὐτὲς καὶ νὰ προσαρμοσθοῦμε στὶς ἀπαιτήσεις τῆς νέας ἐποχῆς. Πολὺ δυσκολώτερο εἶναι νὰ προβλέψῃ κανεὶς τὶς ἐξελίξεις τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, καὶ μάλιστα μιᾶς ὀλόκληρης δεκαετίας. Οἱ εἰδικοί λένε πῶς, σὸ ὅχι τοῦ διαστήματος, οἱ ἐξελίξεις θὰ εἶναι ἀσύλληπτες!

Ἄν σκεφθοῦμε τὰ ἐπιτεύγματα τῆς περασμένης δεκαετίας, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἔχουν ἄδικο. Πραγματικά, ἡ Τεχνικὴ, ἔκαμε θαύματα. Ξεπέρασε κάθε πρόβλεψη, ἀκόμα καὶ τὴν ἴδια τὴν Ἐπιστήμη. Ἔστειλε τὸν ἄνθρωπο στὴ Σελήνη, καὶ τοῦ ἔλλαξε καρδιά! Ἀντίθετα, ἡ Ἐπιστήμη δὲν μπόρεσε νὰ παρακολουθῆσθῃ τὴν Τεχνικὴ. Ὅχι μόνον δὲν κατάφερε νὰ ἀξιοποιήσῃ τὶς μεταμοσχεύσεις καρδιάς—μετὰ τὴν ἔννοια τῆς ἐξυυπερτερώσεως τῶν αἰτίων ἐκείνων πού ἡ φύση ἀποβάλλει τὸ ζένο σῶμα ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο ὄργανισμὸ—ἀλλὰ οὔτε κἀν νὰ προστατεύσῃ τὸν ἄνθρωπο ἀπ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν γρίπη, πού τόσα θύματα εἶχε φέτος!...

Ἡ ἐμπειρία, λοιπόν, τῆς περασμένης δεκαετίας μᾶς θεβαιώνει πῶς ἡ ἐρχόμενη ἔχει νὰ μᾶς φανερώσῃ πράγματα πού δὲν μπορούμε νὰ τὰ σκεφθοῦμε. Ἡ Τεχνικὴ θὰ μᾶς καταπλήξῃ! Θὰ εἶναι ἡ μόνη κυρίαρ-

χη τῆς διαστημικῆς ἐποχῆς. Πραγματικά οἱ ἐξελίξεις θὰ εἶναι ἀσύλληπτες!

Ἄλλὰ ὄχι μόνον ἀσύλληπτες. Θὰ εἶναι καὶ τρομακτικὲς! Ἡ ἐπικυριαρχία τῆς Τεχνικῆς καὶ ἡ ἀγχώδης πορεία τῆς Ἐπιστήμης νὰ τὴν φτάσει, κάνει τρομακτικὲς τὶς ἐξελίξεις. Ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει νὰ κατακτῆσθῃ ὀλόκληρο τὸ διάστημα! Θὰ κατορθώσῃ ὅμως νὰ προχωρήσῃ, ἔστω ἕνα βήμα, σὲ ἀνθρωπινότητα; Οἱ ἀσύλληπτες τεχνολογικὲς ἐξελίξεις θὰ μπορέσουν νὰ διώξουν τὸ ἄγχος ἢ τοῦλάχιστον νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ τὰ δεσμὰ μιᾶς «κουρδισμένης» ζωῆς; Νὰ μὴν χορεύομε καθὼς οἱ ἀγιοβασιλιάτικες μαϊμούδες, μετὰ κούρδισμένα ἐλατήρια πού μᾶς ἐπιβάλλει ἡ ἴδια ἡ Τεχνικὴ!

Τὸ φοβερὸ δὲν εἶναι ὅτι ὁ διαστημικὸς ἄνθρωπος τῆς νέας δεκαετίας θὰ τρέχει μετὰ μεγαλύτερη ταχύτητα νὰ φτάσῃ σὸ τέρμα, ἀλλὰ ἂν αὐτὸ τὸ τέρμα—ἡ κατάκτηση ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου, μετὰ τὴν ἔννοια τῆς ἐπιλύσεως ὅλων τῶν προβλημάτων ἀπὸ τὴν Τεχνικὴ—εἶναι ἐκεῖνο πού ζητάει! Μήπως ὁ ἄνθρωπος τρέχει μόνον ἐπειδὴ τρέχει, χωρὶς νὰ ξέρει γιατί τρέχει! καὶ πολὺ περισσότερο: χωρὶς νὰ ξέρει, ἂν θέλει νὰ τρέχει; Πολὺ φοβοῦμεθα ὅτι ὁ διαστημικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος τρέχει μετὰ τὸ σῶμα, ἐνῶ ἡ ψυχὴ του ἀρνεῖται νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ τραγικὸ! Ἡ διάσπαση δὲν φέρνει μόνον τὸ ἄγχος, ὀδηγεῖ στὴν τρέλλα. Ἄν ἡ φύση ἐκδικῆται, τότε νάμαστε θεβαιοὶ πῶς μετὰ τὸ ἄγχος θ' ἀκολουθήσῃ ἡ τρέλλα. Ἡ φυσικὴ τάξη ἐπιβάλλει νὰ «τρέχει» τὸ πνεῦμα καὶ νὰ «πορεύεται» τὸ σῶμα...

Ἡ δεκαετία πού ἐρχεται ἔχει αὐτό τὸ μεγάλο χρέος: νὰ ἐπαναφέρει τὸν ἄνθρωπο στὴν φυσικὴ του κατάστασι! Ἄλλὰ ἡ ἐπαναφορὰ δὲν θὰ γίνῃ μὲ τὴν Τεχνικὴ. Ὅσοι πιστεύουν πὼς «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος», ὀφείλουν νὰ ἀναλάβουν τὶς εὐθύνες τους. Καὶ πρῶτοι οἱ Χριστιανοὶ διανοοῦμενοι! Ἄλλὰ «ἀνάληψις εὐθυνῶν» σημαίνει πρῶτα εἰλικρίνεια. Ὁ ἄνθρωπος πού δὲν πιστεύει εἰλικρινά στις εὐθύνες του, δὲν μπορεῖ νὰ τὶς ἀναλάβῃ πραγματικά. Μπορεῖ νὰ ἐργάζεται, χωρὶς ὅμως νὰ ξέρει γιατί ἐργάζεται. Μπορεῖ νὰ σκοτώνεται στὴ δουλειά, ἀλλὰ σὰν κουρδισμένη ἀγιο- βασιλιάτικη μαϊμού.

Ἡ νέα γενιὰ κατηγορεῖ, ὄχι μόνο τὶς προηγούμενες γενιές, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀμέσως προηγούμενὴ τῆς, γιὰ ἀνειλικρίνεια. Τὸ πιθανώτερο εἶναι πὼς σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο δὲν ἔχει ἄδικο. Τουλάχιστον, ὅσον ἀφορᾷ τὸ χριστιανικὸ κόσμο, ἔχει δίκιο. Ἡ ἀνειλικρίνεια τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου ἦταν τὸ πρῶτο καὶ τὸ τελευταῖο αἴτιο νὰ κρυφτεῖ τὸ φῶς «ὑπὸ τὸν μύδιον». Γιατί, σέ μιὰ διαστημικὴ τουλάχιστον ἐποχὴ δὲν φτάνει νὰ λέει κανεὶς πὼς εἶναι «τὸ φῶς τοῦ ἰκόσμου», πρέπει νὰ ἀποδείχνει ὅτι εἶναι «τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Καὶ ἡ ἐμπειρία τῆς περασμένης δεκαετίας μᾶς θεβαιώνει πὼς ὁ χριστιανικὸς κόσμος, ἔμεινε μόνο στὰ λόγια.

Ἄν ἡ ἐρχομένη δεκαετία δὲν ἀποκαλύψῃ τὸ Φῶς, ἂν δὲν πιστέψῃ εἰλικρινά στὸ «τί ὠφελήσει ἄνθρωπον ἔαν κερδίσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;», τότε δὲν θὰ μπορέσει νὰ ἐπαναφέρει τὸν ἄνθρωπο στὴ φυσικὴ του κατάστασι. Τὸ μόνο πού θὰ ἔχει κερδίσει, θὰ εἶναι, νὰ προσθέσει στὸ ἄγχος τὴν τρέλλα.

Καὶ κάτι ἄλλο: Ὁ χριστιανικὸς κόσμος δὲν εἶναι κάτι τὸ ἀόριστο, εἶναι κάτι τὸ συγκεκριμένο. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν καθένα μας! Καὶ Χριστιανοὶ διανοοῦμενοι δὲν εἶναι μόνον ἐκεῖνοι πού γράφουν, ἢ καλλιτέρες δὲν εἶναι ἐκεῖνοι πού γράφουν. Εἶναι ὅσοι πιστεύουν πὼς ἔχουν χρέος νὰ εἶναι «τὸ φῶς τοῦ κόσμου».

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

***

Ο ΑΝΕΦΟΔΙΑΣΜΟΣ

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ὁ Ἰησοῦς φανέρωνε τὶς αἰώνιες ἀλήθειες Του στοὺς ἀπλούς ἀνθρώπους τῆς Γαλιλαίας, ἔχουν περάσει πολλές, μὰ πάρα πολλές δεκαετίες καὶ κάθε μιὰ ἀπ' αὐτὲς εἶχε καὶ τὴν «ἐτικέττα» τῆς.

Τὸ ἐρώτημά σας θὰ μπορούσε νὰ ἔχη τεθῆ καὶ πρὶν ἀπὸ αἰῶνες, λίγο παραλλαγμένο: «Πὼς βλέπετε τὴ δεκαετία πού ἐρ-

χεται μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων ἐξερρευήσεων», ἢ «τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἄτμου», ἢ «τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἡλεκτρισμοῦ»;

Ἡ ἐποχὴ μας, ὅμως, ἡ «διαστημικὴ» ἐποχὴ μας, νομίζω πὼς ἔχει κάτι ξεχωριστό, γιατί θὰ φέρῃ τὸν Ἄνθρωπο στὸ Διαστημικὸ Χῶρο καί, ἐπομένως, πιὸ κοντὰ στὴν Ἰδέα τοῦ Θεοῦ.

Ὅσο περισσότερα θὰ μαθαίνουμε, τόσο περισσότερο θὰ καταλαβαίνουμε πὼς, πέρα ἀπὸ ὅλα, πάντα ἀπὸ ὅλα, μέσα σ' ὅλα, ὑπάρχει ὁ Λόγος.

Κάναμε, δὲν ξέρω πόσα ἑκατομμύρια χρόνια, γιὰ νὰ φθάσουμε στὸ Φεγγάρι. Φθάνει νὰ σκεφθοῦμε, ὄχι πόσα ἑκατομμύρια Φεγγάρια, ἀλλὰ πόσα ἑκατομμύρια Γαλαξίες καὶ Ἡλιακὰ Συστήματα σὰν τὸ δικό μας ὑπάρχουν γιὰ νὰ καταλάβουμε πὼς, κατακτώντας τὸ Φεγγάρι, δὲν κατακτήσαμε παρά μόνο ἓνα κόκκο ἄμμο στὴ Σαχάρα.

Ἡ σύγχυσις ἰδεῶν πού παρατηρεῖται σήμερα, ἢ καλύτερα, ἢ ἔλλειψις σταθερῶν ἰδεῶν εἶναι φυσικὴ, σὰν μετασεισμικὸ φαινόμενο, σ' ἐποχὲς «ἱστορικές», ὅπως τὶς ὀνομάζουμε, σ' ἐποχὲς πού ὁ Ἄνθρωπος ἀνακαλύπτει κάτι καινούριο, κάτι μεγάλο καὶ μένει ἔκθαμβος καὶ κατάπληκτος ἀπὸ τὴν ἀνακάλυψί του. Ἐρχεται μέρα, ὅμως, πού νοιώθει τὴν ἀνάγκη κάπου νὰ στηρίξῃ τὴν ἀνακάλυψί του αὐτή, κάπου νὰ στηριχθῆ ὁ ἴδιος. Γιατί, ὅσο μακρύτερα προχωροῦμε, τόσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ ἀνάγκη μιᾶς σταθερῆς βάσεως γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμό μας καί, πρὸ παντὸς γιὰ τὸν πνευματικὸ μας ἀνεφοδιασμό.

Γι' αὐτὸ πιστεύω πὼς οἱ Νέοι, ἢ «γενιὰ τῶν ἀστρωναυτῶν», θὰ νοιώσουν τὴν ἀνάγκη αὐτὴ καὶ θὰ πειθοῦν, κατὰ τὴ μεγάλη, τὴ θαυμαστή, περιπέτειά τους στὸ Διάστημα, ὅτι «εἰ τυφλὸς τυφλὸν ὀδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς θόθυον πεσοῦνται».

Πίστη τοῦ Χριστιανοῦ, λοιπὸν, πρέπει νὰ εἶναι ὅτι ἡ νέα δεκαετία, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη προηγούμενὴ, θὰ μᾶς φέρῃ πιὸ κοντὰ στὴ Χριστιανικὴ Βάσι Πνευματικοῦ Ἀνεφοδιασμοῦ.

Κι' ἐλπίδα του, πὼς ὅσο μαθαίνουμε τὸν Κόσμο, τόσο μεγαλύτερη θὰ νοιώθουμε τὴν ἀνάγκη τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ μεγάλου χριστιανικοῦ ἰδανικοῦ, δηλαδὴ τῆς Παγκόσμιας Εἰρήνης καὶ τῆς Ἀδελφότητος ἀνάμεσα στοὺς Ἄνθρώπους.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ

***

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Ἡ δεκαετία πού μόλις ἄρχισε, θὰ εἶναι γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἐποχὴ μεγαλύτερης

ἐλευθερίας καὶ ἀληθινότητος. Γι' αὐτό, καθάρᾳ διαφαίνεται καὶ μιᾷ ἀναγέννησις σὲ θάθος τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Οἱ Ἐκκλησίες, θεληματικά θ' ἀπογυμνωθοῦν ἀπὸ τὰ ἐθνικά, πολιτικά καὶ κοινωνικά προνόμια ποὺ τὶς εἶχαν ἀποτελεματώσει καὶ τίμια θὰ προχωρήσουν—«μὴ φοβοῦ, μικρὸν ποίμνιον»—στὸν προορισμό τους: νὰ εὐαγγελίσουν τοὺς πτωχοὺς: τὰ νέα ἔθνη.

Στὴν προσεχῆ δεκαετία, ἡ «χρησιμοποίησις» τῆς ἀνθρωπότητος θὰ ἐξακολουθήσει ἐντονώτερα, τὸ μυστήριο τοῦ Χριστοῦ θὰ γίνεῖ πιὸ προσιτὸ στὶς ἄλλες μεγάλες θρησκείες, ἡ Καρδιά τοῦ Χριστοῦ θὰ χτυπήσει σὲ πολλὰς κλειστὰς πόρτες ποὺ θ' ἀνοίξουν καὶ στὸ κοινὸ Ποτήριον τοῦ Χριστοῦ θὰ βροῦν οἱ Χριστιανοὶ καινούργια ἐνότητα ἀνάμεσά τους.

Ἡ «Βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου». Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐτοιμάζεται ὅμως σ' αὐτὸν τὸν κόσμον. Καὶ ἡ δεκαετία ποὺ μόλις ἄρχισε θὰ τὴν φέρεῖ πιὸ κοντά μας.

«Ὁ Κύριος ἐγγύς».

«Μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ».

«Ἐρχου, Κύριε Ἰησοῦ».

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΙΤΑ

***

Ο ΠΟΛΕΜΙΣΤΗΣ

Ὁ τίτλος: «Χριστιανὸς διανοούμενος», εἶναι πολὺ βαρὺς ἀπὸ ἀπόψεως εὐθύνης καὶ ὑποδηλοῖ τὸ προβάδισμα ποὺ ἔχει τὸ πνεῦμα ἀπέναντι σὲ ὅποιαδήποτε ἀξία. Ξεκινώντας ἀπ' τὴ βασικὴ αὐτὴ προϋπόθεση καὶ παίρνοντας τὴν ἀλλαγὴ τοῦ χρόνου σὰν ἀρχὴ μιᾶς δεκαετίας, πρέπει, ν' ἀναλογιστοῦμε, ἀπ' τὸ ἓνα μέρος τὶς τεράστιες τεχνολογικὲς προόδους τῆς ἐπιστήμης, ἰδιαίτερα στοὺς φυσικομηχανικοὺς τομεῖς, κι' ἀπ' τ' ἄλλο μέρος νὰ ὑπογραμμίσουμε τὸ καθολικὸ σχεδὸν φαινόμενο τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως καὶ τὴν πνευματικὴ ἀτροφία τῆς ἀνθρωπότητος ποὺ ζῆ «ἐν γῆ ἀβάτω καὶ ἀνύδρω».

Βλέπουμε ν' ἀπλώνεται ὀλοένα μιᾷ ἀδιαφορίᾳ γιὰ τὸν πολῦτιμο μαργαρίτη ποὺ λέγεται «ψυχὴ», μὲ τέλεια παραμέληση τοῦ εὐγενικοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν ἀξιών ποὺ θὰ οδηγήσουν στὴν λύτρωση καὶ στὴν ἀγιότητα. Σήμερα οἱ ἐπιδιώξεις τῶν ἀτόμων ἔχουν ὀλισθηκοὺς στόχους καὶ οἱ σχέσεις τῶν ἐθνῶν μεταξὺ τους κατευθύνονται ἀπὸ πνεῦμα ἐπιβολῆς μὲ σκοπὸ τὸν ἐξανδραποδισμό ἢ τὴν ἀπόκτηση «ἐμπορικῶν ἀγορῶν».

Τὴ θλιβερὴ αὐτὴ διαπίστωση ἔρχεται ν' ἀντιμετωπίσῃ ὁ Χριστιανὸς διανοούμε-

νος. Ἐνας ἄοπλος πολεμιστὴς αὐτός, μὲ τὴν σφεντόνα τοῦ πνεύματος μόνον, θὰ τολμήσῃ ν' ἀναμετρηθῇ μὲ τὴν πανίσχυρη τεχνοκρατία τοῦ αἵωνα μας;

Εἶναι θέβαιο, πὼς ὁ ἰσχνὸς αὐτὸς μαχητὴς τοῦ πνεύματος θ' ἀκούσῃ τοὺς καγγασμούς τοῦ πανίσχυρου Γολιάθ.

Καὶ δὲν θὰ εἶναι ἀδικαιολόγητος ὁ καγγασμὸς αὐτός... Γιατί θὰ ζητήσουν νὰ δοῦν τὴν πίστη τῶν «πνευματικῶν ἀνθρώπων» ἀπ' τὰ ἔργα τους... Ποῦ εἶναι ἡ ἀγάπη τους; Ἄν ὑπῆρχε πραγματικὴ πίστη, ὅσο ἕνας σπόρος σιναπιοῦ, καὶ ἔργα ἀγάπης θὰ παρουσίαζαν καὶ δύναμη θαυματουργικῆ ἀκόμη θὰ εἶχαν ἐπάνω στὴν ὕλη.

Τώρα ὁ σφενδονιστὴς κυττάζει μὲ δέος τὸν Γολιάθ τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ στέκει μακριὰ περίφοβος. Τρέμει τὴν τεχνικὴ ἐξέλιξη—καὶ δικαιολογημένα—γιατί ξέρει πὼς οἱ ἐκπληκτικὲς ἐφαρμογές τῆς, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν ἐξόντωση καὶ τὸν ὄλεθρο τῆς ἀνθρωπότητος.

Προβλέπει—καὶ πολὺ προβλέπει—ἐναντιπανανθρώπινον Ἄρμαγεδῶνα ἢ μιὰν παγκόσμια Χιροσίμα.

Καὶ ὅμως, ὁ περιειδὴς αὐτὸς μαχητὴς, ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ὑποτάξῃ καὶ νὰ τιθασεύσῃ τὸν Γολιάθ τῆς τεχνικῆς προόδου στὸ πνεῦμα. Ἐχει ἓνα μυστικὸ ὄπλο, ποὺ μ' αὐτὸ θὰ μπορέσῃ δίχως ἄλλο νὰ κατευθύνῃ τὰ τεχνικὰ ἐπιτεύγματα στὴν ἐξυπηρέτηση καὶ στὴν εὐδαιμονία τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ ὄπλο αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀπλό: ἡ ἀγάπη. Πεδίον δράσεώς τῆς: Ἡ πανανθρώπινη ψυχὴ.

Μὲ τὸ μέσο αὐτό, ὁ περιφρονημένος πολεμιστὴς θὰ μπορέσῃ νὰ κυριαρχήσῃ στὴν πανίσχυρη ὕλική δύναμη καὶ νὰ συνεργαστῇ μαζὶ τῆς, γιὰ νάρθῃ στὸν κόσμον ἢ πραγματικὴ εὐτυχία, γιὰ νὰ μεταβληθῇ ἢ γῆ σὲ παράδεισο.

Οἱ διανοούμενοι Χριστιανοί—καὶ τέτοιοι εἶναι ὅλοι ὅσοι νοιώθουν τὸ θάθος τοῦ Χριστιανισμοῦ—ἔχουν μεγάλον εὐθύνη γιὰ τὴν παραμέληση τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀδιαφορία τους συνιστᾷ ἔγκλημα παραλείψεως μὲ θανάσιμες συνέπειες.

Ἄν καλλιεργηθῇ ὀλοκληρωτικὰ ἡ ἀγάπη στὴν δεκαετία ποὺ ἔρχεται, εἶναι θέβαιο πὼς θὰ κυριαρχήσῃ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ εὐδαιμονία σ' ὄλον τὸν κόσμον. Ὁ σπόρος ἔχει ριχθῆ 20 αἰῶνες σχεδὸν πρὶν, καὶ παρ' ὄλον ὅτι «ἔχει ψυγῆ ἢ ἀγάπη τῶν πολλῶν», δὲν χάνει ποτὲ τὴν ζωτικότητα του γιατί ἔχει θεϊκὴ πρόελευση. Ἐμεῖς χρειάζεται μόνον νὰ τὸν φροντίσουμε, νὰ τὸν ποτίσουμε γιὰ νὰ ξεπεταχθῇ... Λίγος ἰδρώτας εἶναι ἀρκετός.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ εἶναι καθήκον ὄλων μας καὶ ἰδίως τῶν νέων. Ἡ πλειονότητα τῆς νεολαίας πρέπει νὰ συνέλθῃ ἀπ' τὸν

μηδενιστικὸν ὕπνο, στὸν ὁποῖον εἶναι θυθισμένη. Πρέπει ν' ἀνησυχῆσθαι καὶ νὰ σκεφθῆ πνευματικά. Τὸ μικρὸ ποιμνιο ὀφείλει νὰ ἐργαστῆ καὶ νὰ προσεύχεται γι' αὐτό.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

***

ΜΙΑ ΖΩΣΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ

Ἡ δεκαετία πού ἔρχεται, εἶναι ἀντικείμενο φόβου καὶ ἐλπίδων. Ἡ εἰρήνη τοῦ κόσμου θὰ δοκιμασθῆ, ἀπὸ ὅ,τι δείχνει ἡ ἔξω τῶρα διεθνὴς πολιτικὴ πραγματικότης. Τὸ φάσμα τοῦ παγκοσμίου δαέθρου, ἀν ἐκκραγῆ μιά τρίτη οἰκουμηνικὴ σύρραξις, δὲν εἶναι κάτι πού μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἀποκλείσῃ. Ἄν ὅμως ἀποδειχθῆ μονάχα φάσμα, ἡ δεκαετία πού ἔρχεται θὰ ἔχη στὸ ἐνεργητικὸ της, χάρις στὴν ἀλματώδη ἐξέλιξι τῆς τεχνολογίας καὶ χάρις στὴν πνευματικὴ ὥριμασι τῆς ἀνθρωπότητος, στοιχεῖα λυτρωτικὰ γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Νομίζω πὼς εἶναι σφάλμα νὰ νομίζουμε ὅτι ἡ πρόδοσι τῶν ἐπιστημῶν ζημίωσε τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι τὴν ὠφέλησε. Ὁ εἰκοστὸς αἰὼν φέρνει τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὸν Θεὸ καὶ κάνει νὰ λάμπη τὸ Εὐαγγέλιο πρὸς δυνατὰ στίς συνειδήσεις. Ὁ ἄνθρωπος, σήμερα, βγαίνει ἀπὸ τὴν παιδικὴ νουτροπία καὶ αἰσθῆσι, ὅπου κρατήθηκε τῶς αἰῶνες. Παρουσιάζει μιὰν ὠριμότητα, πού ὑπόσχεται πολλά. Γίνεται ὀλοένα πρὸς ἱκανὸς νὰ ξεχωρίσῃ, στὴ θῆρσκειά, τὸ οὐσιῶδες ἀπὸ τὸ ἐπουσιῶδες, τὴν αἰώνια ἀξία ἀπὸ τὸ παροδικό. Ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὸν φανατισμὸ καὶ τὴν στενοκαρδία μὴ μπορῆ νὰ θλέπῃ τὴν ἔννοια τοῦ Θεοῦ καθαρῶτερα, μὲ ἕνα πνευματικὸ πραγματισμὸ, πού εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ «ἐνηλικιώσεως».

Ἔτσι, πιστεύω, ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία, δηλαδή ὁ πρὸς θεοφεία καὶ πρὸς καθαρὰ βιωμένους καὶ ἐκπεφρασμένους Χριστιανισμὸς, θὰ γίνῃ πρὸς αἰσθητὴ σάν ἀνάγκη στὸν σύγχρονο ἄνθρωπο. Ἡ πνευματικὴ τῆς ἀρχοντιά, τὸ κάλλος τῶν ἐκφράσεως τῆς, ἡ ἄμωμη εὐαγγελικότης τῆς θὰ κερδίσουν σάν μαρτυρία στὴν οἰκουμένη. Ἡδὴ ζοῦμε τὸ γεγονός αὐτό, στὴν ἔναρξί του, μέσα στὸν διάλογο τῶν Ἐκκλησιῶν πού γίνεται μὲ σκοπὸ τὴ συμπληρῆσάσι τους.

Ἔχουμε, λοιπὸν, χρέος ἐμεῖς οἱ Ὀρθόδοξοι νὰ συνδεθοῦμε ὑπαρξιακὰ μὲ τὴς πηγὰς τῆς πίστεώς μας, ὥστε νὰ ἀποδειχθοῦμε μιά ζῶσα μαρτυρία τῆς στὸν τῶρινό κόσμο. Αὐτὴ ἡ προώθησις τῆς Ὀρθοδοξίας θὰ πρέπη νὰ εἶναι τὸ πρὸς πολῦτιμο ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ πού μποροῦμε νὰ περιμένουμε ἀπὸ τὴν ἀρξαμένη δεκαετία.

Β. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1970

ΟΙ ΜΑΚΡΑΝ ΚΑΙ ΟΙ ΕΓΓΥΣ

Κάθε ἐπιτυχία τῶν συνανθρώπων μας πρέπει νὰ μᾶς παρηγορῆ καὶ νὰ μᾶς δίνει χαρὰ. Ἄλλὰ ἂν δοῦμε τὰ πράγματα στὴν οὐσία τους καὶ στὰ θαθύτερα περιστατικὰ πού συνοδεοῦν τὴς πράξεις μας φαίνεται πὼς δὲν μποροῦμε νὰ μιλάμε γιὰ ἀληθινὴ ἐπιτυχία. Αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ κατορθώσῃ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ ἀποτυχία του! Οἱ ἐπιτυχίες τῶν θετικῶν ἐπισημῶν δὲν εἶναι ὑπαρξιακὰ καὶ μεταφυσικὰ γεγονότα, γιατί ἀπλούστατα δὲν λυτρώνουν τελικὰ τὸν ἄνθρωπο. Καὶ ἡ μεγαλύτερη ἐπιστημονικὴ ἐπιτυχία δὲν ἔχει σωτηριολογικὸ, ἀλλ' ἐγκόσμιο νόημα. Ἡ ἐποχὴ μας—καὶ σωστὰ—χαρακτηρίζεται σάν διαστημικὴ. Τὸ γεγονός εἶναι οὐδέτερο. Μπορεῖ νὰ μᾶς προσφέρῃ κάποιον εὐδαιμονισμό, ἀλλ' ὄχι εἰρήνην τὸ πνεῦμα μας. Οἱ διαστημικὲς ἐπιτυχίες δὲν εἶναι ὑπαρξιακὰ λυτρωτικὰ γεγονότα, οὔτε θαύματα. Γι' αὐτὸ ὁποιοσδήποτε ὑπερτονισμὸς τους, δὲν κρύβει παρὰ ἠγορισμὸ.

Καὶ τί τέλος πάντων σημαίνει ὅταν στρέψουμε τὴν ἀγάπη μας αὐτῇ, τὴ λίγη ἀγάπη πού διαθέτουμε, στοὺς «μακράν», στοὺς ἀγνώστους πού «κατοικοῦν» κάπου μακριὰ στοὺς πλανῆτες; Αὐτὸ μήπως εἶναι ἀδυναμία μας γιὰ συγκεκριμένη, πραγματικὴ ἀγάπη, πού μπορεῖ νὰ συμβαίνει μόνον στοὺς «ἐγγύς»; Ὅπως δὲν ἀγαπάει τὸν πλησίον του καὶ λέει πὼς ἀγαπάει τὸν μακράν του εἶναι ψεύτης. Κι' αὐτὸ τὸ ψέμα φοβᾶμαι πὼς ἐπισημοποιεῖται σὲ πολλὰς ἐκφάνσεις τῆς ἐποχῆς μας.

Ἐδῶ βλέπουμε μιὰ κάθετη πτώσι τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἡ «εὐγένεια» του σὸς νὰ κατασπαράξῃ τὸν συνάνθρωπὸ του καὶ στὴν ἀγριότητά του νὰ ἐπαινῆται ἀπὸ πολλοὺς εἶναι χαρακτηριστικὰ.

Κοντὰ σὸς ψέμα εἶναι καὶ τὸ συμφέρον. Ἄλλὰ προσωπικὰ πιστεύουμε πὼς ἡ ἐποχὴ μας εἶναι καλύτερη ἀπὸ ὅποιανδήποτε προηγούμενη κι' ἄς τῆς θρίσκουμε πολλὰ μειονεκτήματα. Προφήτες εἶναι μονάχα οἱ ἄγιοι, ἐκεῖνοι πού ἔχουν μάτι καθαρὸ. Ὅποιοσδήποτε λόγος γιὰ τὸ μέλλον μὲ βάσι τὴς ἐπιστῆμες δὲν εἶναι προφητεία.

Ἡ διαστημικὴ ἐποχὴ μας ἔχει ξεραθῆ ἀπὸ ἔλλειψη προφητικῶν λόγων. Ἐλπίζουμε πὼς κάποιος τρόπος θὰ θρεθῆ νὰ ξεδιψάσουμε. Δὲν βλέπουμε τὴ λύσι, ἀλλὰ ἐκφράζουμε μιὰν εὐχή!

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

***

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Τὸ ταξίδι στὴ Σελήνη εἶναι, ἀναμφισβήτητα, τὸ πρὸς συγκλονιστικὸ ἔπος τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἔχη τε-

ράστιες έπιπτώσεις στον πολιτισμό του. Από αυτό, όμως, θγαίνει σαν συμπέρασμα και κυρίως σαν ιστορική έπιταγή, πώς θα πρέπει ο άνθρωπος να έπιστρατεύσει, σαν απαραίτητο αντίρροπο στο μέγα ύλικό άλμα που πραγματοποίησε, όλες του τις πνευματικές δυνάμεις και τις ήθικές του καταβολές.

Θά πρέπει ο άνθρωπος να έχη «άνοιχτά πάντα κι' άγρυπνα τὰ μάτια τής ψυχής του» προς τὸ Δημιουργό. Και να μη σαλπίζει τὸν νικητήριο παϊάνα, ἀλαζόνας και θλάσφημος, και λατρέφει τής σοφίας του τὸ χρυσὸ μύσχο για τὸ μεγαλειώδες—μά, ὡστόσο, ἀσήμαντο μπρός στην ἀρίφνητη τοῦ Θεοῦ Σοφία—διαστημικό του ἐπίτευμα.

Πιστεύω, πὼς τέτοιος κίνδυνος δὲν ὑπάρχει... Ἡ κάποια ἀνησυχητική ήθική κάμψη, πὸν παρουσιάζει στις μέρες μας ἡ ἀνθρωπότητα, δὲν είναι ὅσο μᾶς δείχνεται φαινόμενο πρωτόφαντο και περίσσια τραγικό. Τὸ Κακό, εἶχε πάντα στην κοινωνία πολὺ ἐντυπωσιακή προβολή· και μεγεθύνεται ἀφύσικα σήμερα ἀπὸ τὴν εὐκολία πὸν μπορεί να προβληθῆ, με τὰ ἀστραπιαία μέσα πὸν ἔχει στη διάθεσή του ὁ ἄνθρωπος για τὴν πληροφοροδότησή του σὲ παγκόσμια κλίμακα. Ὑπάρχει, ὅμως, παράλληλα, και τὸ Ἄγαθό—κι' ἂν αὐτὸ νομίζουμε πὼς δὲν τὸ συναντοῦμε σὲ κάθε μας θῆμα, είναι γιατί δὲν προβάλλεται σὲ ἰσομοιρία με τὸ Κακό. Και γιατί συνοδοιπορεῖ πάντα με τὴ σεμνότητα.

Ἔτσι, ἡ δεκαετία πὸν ἄρχισε, θ' ἀνεβάσει, ὅσο προχωροῦμε στους διαστημικούς μας θριάμβους, και τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ σὲ σφαίρες ὑψηλότετες και τὸ χάσμα ἀνάμεσα στην ὕλη και τὸ πνεῦμα ἐλπίζω πὼς θα μικρύνει. Ἄλλωστε, δὲν πρέπει να ξεχνῶμε, ὁ Δημιουργὸς μέσα στο σχέδιό Του, ἔχει παραχωρήσει πρωταρχική θέση στον Ἄνθρωπο. Και καμμιὰ ὕλοκρατική ἔπαρση ἢ πτώση δὲν μπορεί τὸ Σχέδιο αὐτὸ να τὸ ἀλλάξει. Ὅπως λέει και ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν: «Ἐξ Αὐτοῦ και δι' Αὐτοῦ και εἰς Αὐτὸν τὰ πάντα». Εἶτε τὸ θέλουμε, εἶτε ὄχι, ἡ ἱστορία τοῦ Πολιτισμοῦ μας γράφεται με τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Και—πάνω ἀπ' ὅλα—με τὴν Ἀγάπη Του...

ΝΙΚΟΣ ΤΥΠΑΛΔΟΣ

***

Τὰ καταπληκτικά ἐπιτεύγματα τής διαστημικής ἐποχῆς πὸν ζοῦμε, ἀντὶ να φέρουν στις ψυχές τῶν κατοίκων τοῦ πλανῆτη μας ἀγαλλίαση και εὐφροσύνη για τὸ μέγα ἐρευνητικὸ ξάνοιγμα στις οὐράνιες αὐλές, ἀφίνουν ἕνα μούδιασμα, μιὰ χαρμολύπη, ἕνα κάτι πὸν ὀδηγεῖ σὲ ἐρωτήματα φόβου. Και τὸτο γιατί ἡ ἀπαρχὴ τής ὀδῆς δεκαετίας τοῦ αἰῶνος μας, θρίσκει τὴν ἀνθρωπότητα περισσότερο βουτηγμένη στην ἀποστασία ἀπὸ τὸς νόμους τοῦ Θεοῦ, περισσότερο πλημμυρισμένη με τὸν πνιγηρὸ ἀγέρα τοῦ μίσους, (ὁ ἕνας προσπαθεῖ να ρίξει τὸ πῖο δραστικὸ φαρμάκι στην καρδιά τοῦ ἄλλου), διάστικτη με τὸ θανάσιμο διχασμὸ τοῦ φιλήδονου σώματος με τὴν ψυχή. Στην πλέον πολιτισμένη ἡπειρο, τὴν Εὐρώπη, ἡδη ἔπιασε να φυσάει ἕνας μολυσμένος Σιμὸν ἀπὸ ἀναρχία και πολύμορφο μηδενισμὸ. Κάθε σχεδὸν θραδιά πὸν μᾶς ἔρχεται, μέσα στις καρδιές τῶν ὀλίγων ἀκόμα «πιστῶν και ἀησύχων», ἀπαγιάζει ὁ τρόμος και ὁ πόνος τής ἀγωνίας τοῦ πνεύματος. Οἱ λαοὶ φοβοῦνται θέβαια τὴν καταστροφή, τὴν ἰσοπέδωση μιᾶς παγκόσμιας συρράξεως, ἀλλὰ δὲν πούουν μήτε δευτερόλεπτο να ξεδεῦουν τὴν κάθε οἰκονομική τους ἱκμάδα για ἕναν ἐξοπλισμὸ με ὄργανα ὀλέθρου.

Πὸν θαδίζουμε, πὸν πᾶμε κανεῖς σήμερα δὲν τὸ γνωρίζει. Και ὅτι να προφητέψουμε θα πέση στο κενό. Και είναι πανθομολογούμενο πὼς μόνον ἡ περίφημη «ἰσορροπία τοῦ τρόμου τῶν ἰσχυρῶν», μᾶς κρατᾶ ἀκόμα ζωντανούς.

Ἀπαισιοδοξία; Οὔτε αὐτό. Ὁ Θεὸς πὸν κυβερνᾶ τὰ χᾶη και διατηρεῖ τοὺς Γαλαξίες, είναι παντοδύναμος κι ἔχει πάντα τὴν τελευταία λέξη.

Ἄν λοιπὸν ἐλπίζουμε σὲ μιὰ ζωογόνα συναίσθηση, κατανόηση και ὁμολογία τής ἀμαρτωλότητός μας, σὲ μιὰ ἀποτίναξη ἀπὸ τὴς καρδιές τής ἀδιαφορίας, τοῦ μίσους και τής κακίας, ἀσφαλῶς θα ἔρθουν περίοδοι μεγίστης σπουδαιότητος και σημασίας. Χρόνοι και ἡμέρες μέσα στις ὀποιες ἡ ἐξερεύνηση τοῦ διαστήματος ὄχι μόνον θα δροσίση τὴν ἔμφυτη πνευματικὴ δίψα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ και ὀδηγήση στα ἴχνη τῶν μεγαλιῶν τής σοφίας τοῦ Δημιουργοῦ, πὸν ὅπως και να τὸ ποῦμε, προσφέρουν ἔκπληξη, ἀγαλλίαση, ἀναφαίρετη εὐτυχία.

ΣΩΤΟΣ ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΚΕΨΟΥ ΤΗΝ ΜΠΙΑΦΡΑ

(Έκκλησις για λίγη αγάπη)

Σε τρῦπες, μέσα, σε χαλάσματα...
σερνάμενοι νεκροί, μ' ἄδειες ψυχές.
Σκέλεθροι, ἴσκιιοι...
Φόβοι, καὶ τρόμοι... καὶ πείνα.

Σκέψου τὴ Μπιάφρα,
καὶ γιὰ θυμήσου τοὺς Ναζῆδες στὴν Ἀθήνα.

Ἐνα λιπόσαρκο ἀγοράκι — ξέφτια καὶ ράκη —
τουμπανιασμένο, ἐκεῖ, ἓνα σκυλί.
Δυὸ κοκκαλάκια στρεβλωμένα —
πολυβασανισμένα
σὰν ζωάκι,
ἓνα κοριτσάκι.

Λευκὲς ψυχὲς σὲ μαῦρα σώματα κεῖ πέρα·
κι εἶναι ἀδέλφια μας,
ποὺ καρτεροῦν τὸ θάνατο
στιγμὴ - στιγμὴ
μέρα τὴ μέρα.

Σκέψου τὴ Μπιάφρα,
τ' ἀδέλφια μας ἐκεῖνα,
ποὺ πέφτουν ἀπὸ σφαῖρες, ἀπ' ἀρρώστιες,
ἀπὸ ἀμὸν
ἀπὸ τὴν πείνα.

Σκέψου κι ἀναθυμήσου τοῦ Σαράντα τὴν Ἀθήνα.

Κι' ἀγάπης στείλε ἓναν παλμό,
στὸν τρόμο ἐκεῖ καὶ στὸ λιμό,
ἓναν παλμό ἓνα λυγμὸ
στ' ἀδέλφια μας ἐκεῖνα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΜΕ ΤΟΥΣ ΝΕΟΥΣ

ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ◊ ΑΝΘΡΩΠΟΣ;

Οί νέοι μας ζοῦν σὲ μιὰ ἐποχὴ, πού δια-
θέτει ἀρθρονα ὑλικά ἀγαθὰ, μὰ ὑποφέρει
ἀπὸ ἔ λ λ ε ι ψ ι ἄ ν θ ρ ῶ π ο ν. Εἶναι βέ-
βαια ὀξύνωρο, ὅταν μᾶς φωνάζουν πὼς
κινδυνεύουμε ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο πληθω-
ρισμό, νὰ μιλάμε γιὰ... «ἔλλειψι ἀνθρώ-
πων». Ἀλλὰ τὸ πρόβλημα δὲν συνίσταται
στὸν ἀριθμὸ, στὸ πλῆθος. Βρίσκεται στὸ
«ποιόν», στὴν ποιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Γε-
μᾶτος ὁ πλανήτης μας ἀπὸ ἀνθρώπους, τό-
σο μάλιστα πὸν εἴμαστε ἔτοιμοι νὰ στείλου-
με καὶ σ' ἄλλους πλανῆτες. Πόσοι λίγοι ὅ-
μως πραγματικοὶ ἀνθρώποι ὑπάρχουν! Πό-
σοι λίγοι εἶναι οἱ ἀνώτεροι, οἱ πνευματικοὶ
ἀνθρώποι!

Γράφει ἓνας σύγχρονος διανοητής:
«Πνευματικὸς ἀνθρώπος—ὄχι βέβαια ἀπὸ
ἐκείνους πὸν μουτζουρώνουν χαρτιά καὶ
σέρνονται ἀπὸ σαλόني σὲ σαλόνη—εἶναι φαι-
νόμενο δύσκολο, θὰ λέγαμε μάλιστα κατά-
κτησις στὴν ἐποχὴ μας. Βάρβαρος, εἶναι
συνήθεια. Ἀναζητήσεις πὸν ἀντέχουν στὴν
ἐπίθεσι τοῦ χρόνου εἶναι χίμαρες, ἀναζη-
τήσεις τῆς στιγμῆς καὶ τῆς ντροπῆς εἶναι
πραγματικότης. Πόθοι καὶ σκισητάματα τῆς
καρδιάς ἱερά, διώχθηκαν. Ἡ μανία τοῦ
ταπεινοῦ κυριάρχησε. Ἡ δικαιοσύνη κα-
τάντησε μιὰ ἔννοια τόσο ρευστή, πὸν συν-
αντάται συνήθως γιὰ τὴν ὑποστήριξι τῶν
προσωπικῶν προβλημάτων καὶ συμφερόν-
των τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ ὄχι καὶ σὲ μιὰ
ἀντικειμενικὴ θέσι. Ἡ ἀγάπη ἔγινε ἓνα
πλούσιο σὲ φύλλωμα δένδρο, πὸν παρέχε-
ται ὅταν μπορῆ νὰ συνδυασθῆ μὲ τὸν οἶκτο
καὶ τὸν θόρυβο κι' ἀκόμα τὴ ματαιοδοξία
καὶ τὴν ἐφημερίδα. Ἄν ζητήσετε αἰσθήμα-
τα ἀνώτερα, εἶναι καὶ πάλι ἐξάίρεσις. Τα-
πεινά, εἶναι κανόνας. Νὰ ἡ εἰκόνα τοῦ ἀν-
θρώπου πὸν παρουσιάζουμε στοὺς καιροὺς
μας, νὰ ἡ εἰκόνα τοῦ βαρβάρου πὸν φιλο-
τεχνήσαμε. Βέβαια μὲ τὴν ἀσυνειδησία
μας, μὲ τὴν κενότητά μας. Μὲ τὴν παλιαν-

θρωπιά, πὸν τῆς δώσαμε θρόνο. Κι' ἔρχον-
ται στιγμὲς πὸν ἀναρωτᾶσαι: πὸν εἶναι λοι-
πὸν ὁ ἀνθρώπος; Στὴ φτώχεια ἢ στὴν ἀ-
ριστοκρατία; Πὸν νὰ τὸν ἀναζητήσης;
Στὴν πόλι ἢ στὸ χωριό, στὸ χωράφι ἢ στὸ
γραφεῖο; Κάτω ἀπὸ τὰ ἐνδύματα καὶ τοὺς
τίτλους φολιάζουν σήμερα τὰ μεγαλείτερα
ὄρνεα καὶ θηρία. Παντοῦ ἔχει ἄ-
πλωθῆ ἡ ἔλλειψις, ἡ ἀπουσία
τοῦ ἀνθρώπου...».

Ἐ ἀνθρώπος σήμερα εἶναι γνήσιο παι-
δι τοῦ τεχνοκρατικοῦ πολιτισμοῦ μας. Σκο-
τώνει τὸ πνεῦμα καὶ κρατάει τῆς φανταστε-
ρῆς εἰκόνας τῆς τεχνικῆς του. Συντριβεὶ τὰ
ἱερά σκισητάματα τῆς ψυχῆς καὶ ζωντανεύει
τὸν αἰσθησιασμὸ τοῦ ζῶου, ὅσο λίγες φο-
ρῆς, λίγες ἐποχῆς. Καρδιά νεκρή. Πνεῦμα
ναρκωμένο. Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου στοὺς
καιροὺς μας.

Τ' ἀποτελέσματα τὰ ὑφιστάμεθα ὄλοι,
πρὸ πάντων ὅμως οἱ νέοι. Δύσκολο, ἀλήθεια
τὸ κάθε βῆμα τους. Μεγάλη, ὡστόσο κι' ἡ
εὐθύνη τους. Θὰ ἀκολουθήσουν στ' ἀχνά-
ρια τοὺς ἀνθρώπους, πὸν θέλουν νὰ εἶναι
οἱ ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι τοῦ καιροῦ
μας ἢ θὰ ζητήσουν νὰ παρουσιάσουν τὸν
«αἰνὸν» ἀνθρώπο;

Ἐ πρῶτος δρόμος εἶναι εὐκόλος. Ἐ δεύ-
τερος ἀνηφορικὸς, γι' αὐτὸ καὶ ὀδυνηρὸς.
Ἐ «νέος» ἀνθρώπος—ὁ πραγματικὸς πνευ-
ματικὸς ἀνθρώπος—δὲν παρουσιάζεται ἀπὸ
τὴν μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη. Πρέπει νὰ ἀρχί-
ση νὰ μορφοποιῆται ἀπὸ τὴν πρώτη νιότη.
Τότε πὸν σπέρνονται τὰ σπέρματα τοῦ κα-
λοῦ, πὸν γίνονται οἱ πρῶτες πτήσεις.

Γι' αὐτὸ καὶ τὸ πρόβλημα
«ἄνθρωπος», εἶναι θέμα καὶ
τῶν νέων.

Ι. Γ. Α.

ΟΜΑΔΕΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

(Ο συγγραφέας είναι μέλος του συμβουλίου του Hidden Springs, ενός Χριστιανικού Έπανορθωτικού Κέντρου, εις τὸ Brantford, Ontario, τοῦ Καναδά. Σ' αὐτὸ τὸ ἄρθρο, ληφθὲν ἀπὸ τὸ περιοδικό, τὸ ἐπίσης καλούμενο «Hidden Springs», λέει πῶς οἱ φιλικές ομάδες ἄλλαξαν τὴ ζωὴ του).

Μιά ἀπ' τὶς θαμνίδες ἀναρρώσεως στὸ πρόγραμμα ἐκείνης τῆς μεγάλης ἀνώνυμης ὀργανώσεως, εις τὴν ὁποίαν πολλοὶ ὀφείλουν τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους, λέει: «Ψάξαμε... γιὰ νὰ καλλιερεῦσωμε τὴ συνειδητὴ μας ἐπαφὴ μὲ τὸ Θεό, προσευχόμενοι μόνο γιὰ νὰ μάθωμε τὸ θέλημα Του γιὰ μᾶς, καὶ τὴ δύναμι νὰ τὸ μεταβιβάσωμε».

Λίγο μετὰ ἀπ' τὸ ξεκίνημα γιὰ μιὰ καινούργια ζωὴ, ὀδηγήθηκα ἀπὸ ἕνα φίλο, σ' ἄλλη μιὰ φιλικὴ ομάδα. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπρόκειτο νὰ συσχεθθοῦν γιὰ τὴν οἰκοδόμησι ἐνὸς κέντρου καὶ ἔκαναν αὐτὴ τὴν ὑπόθεσι, θέμα προσευχῆς, ζητῶντας ἀπ' τὸ Θεὸ νὰ τοὺς βοηθήσῃ, νὰ τοὺς καθοδηγήσῃ καὶ νὰ τοὺς γίνῃ ἀρχηγός. Φαινόταν νὰ μὴν ἔχουν ἀμφιβολίες ὅτι αὐτὴ ἡ προσευχὴ θὰ εἰσακούετο. Νόμιζα πρὶν, ὅτι ἐπεκαλεῖτο κανεὶς τὸ Θεὸ μόνο γιὰ νὰ κἀν θαύματα καὶ ἀδύνατα ἔργα.

Αὐτὴ ἡ πίστις καὶ τὸ τόλμημα (τὸ ὁποῖον ἐνόμιζα παραφροσύνῃ τότε) τόσο με παραξένεψαν ὥστε ξαναπῆγα γιὰ νὰ μάθω περισσότερα γι' αὐτὰ. Φλεγόμεον ἀπὸ ἀνυπομονησίαν.

Περισσότεροι ἄνθρωποι συνέχισαν νὰ ἐρχονται σ' αὐτὲς τὶς ἑβδομαδιαίας συναντήσεις καὶ ὁ χαρακτὴρ τους ἄλλαξε. Δὲν συζητοῦσαν ποιά σ' αὐτὲς τὶς συναντήσεις γιὰ τὰ σχέδια τοῦ Κέντρου. Μὲ ἐξέπληττε ὁμας, πού ἔβλεπα ὅτι αὐτὰ πού συνεζητοῦντο ἔμπαιναν σὲ ἐφαρμογὴ στὴν καθημερινὴ ζωὴ.

Ἡ νυκτερινὴ συνάντησις τοῦ Σαββάτου στὸ Hidden Springs ποτὲ δὲν ἦταν γιὰ μὲνα παρουσιάσις καλῶν ιδεῶν μόνο. Παραμένει ὥρα ἐργασίας, μέρος γιὰ δανείσματα καὶ γιὰ χρησιμοποίησι ἐργαλίων καὶ ἐξοπλισμοῦ γιὰ μιὰ περισσότερο ἐνεργητικὴ χριστιανικὴ ζωὴ.

Σ' ἐκεῖνες τὶς πρώτες συναντήσεις ἠθέλα νὰ μάθω πὺς μποροῦσα νὰ πάω νὰ μελετήσω, γιὰ νὰ γίνω ἕνα καλλίτερο καὶ περισσότερο κατατοπισμένο πρόσωπο, ἔτσι ὥστε νὰ μπορέσω νὰ «ἀνῆκω». Γρήγορα ἔμαθα ὅτι γινόμεον δεκτὸς ἔτσι ὅπως

ἤμουν. Μ' ἔκαναν νὰ αἰσθάνομαι καλός, βλέποντας ὅτι οὔτε περιφρονοῦσαν, οὔτε περιγελοῦσαν τὶς ιδέες μου καὶ τὶς προσπάθειες νὰ μιλήσω γιὰ τὴν πείρα πού εἶχα.

Ἡ ἐνθάρρυνσις καὶ ἡ δύναμις πού πήρα ἀπ' τὴν ομάδα, μοῦ ἔδειξαν μῆσα σὲ μιὰ περίοδο ἀπογοητεύσεως, πού πίστευα ὅτι δὲν μποροῦσα νὰ γίνω καλλίτερος - ὅτι μόνο ὁ Θεὸς μῆσω τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μποροῦσε νὰ με ἀλλάξῃ. Ἐφθασα στὸ σημεῖο νὰ πιστέψω ὅτι μῆσω τοῦ Υἱοῦ εἶχα γνωρίσει τὸν Πατέρα καὶ ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα μὲ εἶχε παρακινήσει στὴν ἀρχή, νὰ ψάχω γιὰ μιὰ καλλίτερη ζωὴ.

ΟΛΟΙ ΕΙΝΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΙ

Θυμᾶμαι ιδιαίτερα δύο περιπτώσεις: ἡ πρώτη ἦταν ὅτι με ἐκάλεσαν νὰ διευθύνω τὴν ἑσπερινὴ συνάντησι τοῦ Σαββάτου, ἡ δεύτερη ὅτι μοῦ ἐζήτησαν νὰ γίνω μέλος τοῦ Συμβουλίου, διὰ τὸ Κέντρο. Ὅ,τι αὐτὰ τὰ πράγματα μποροῦσαν νὰ συμβοῦν ἦταν ζωντανὴ ἀπόδειξις γιὰ μῆνα ὅτι οὔτε τὰ πλούτη, οὔτε ἡ θέσις, οὔτε ἡ διάνοια, οὔτε ἀκόμη κι' αὐτὸ πού λέμε «καλός» ἄνθρωπος, χρειάζεται νὰ ἀναφερθοῦν γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πατέρα. Μπορεῖ καὶ θὰ χρησιμοποίησῃ καθέναν μας, ὅταν γίνωμε πρόθυμοι γι' αὐτό.

Ἐπάρχουν τώρα τέσσαρες ομάδες πού συναντῶνται τακτικὰ στὸ Hamilton, στὸν St. Thomas, στὸ Kitchener, καὶ στὸ Brantford. Ὅλες αὐτὲς χρωστοῦν εἴτε τὴν καταγωγὴν, εἴτε τὴν ὑποστήριξίν τους στὴν ἐπίδρασι τῆς νυκτερινῆς ομάδας τοῦ Σαββάτου στὸ Hidden Springs.

Συναντόμεθα, μοιραζόμεσθε τὴν πείρα μας, προσπαθοῦμε νὰ διδαχθοῦμε ἀπὸ τὶς ἀποτυχίες μας, εὐχαριστοῦμε γιὰ τὶς χαρὲς καὶ τὶς νίκαις μας, προσευχόμεθα καὶ ὑποστηρίζομε ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, καὶ συνεχίζομε — καθένας μὲ τὸν τρόπο του — νὰ ζητᾶμε «νὰ καλλιερεῦσωμε τὴ συνειδητὴ μας ἐπαφὴ μὲ τὸ Θεό».

Οἱ χριστιανικὲς ομάδες εἶναι τόσο παλιές, ὅσο καὶ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἄρχισαν ὅταν ὁ Ἰησοῦς διέκρινε τὴν ἀνάγκη νὰ περιβληθῇ ἀπὸ τοὺς Δώδεκα. Κατὰ τὸ τελευταῖο ἡμῖσι τῆς φοιτήσεώς μου στὸ Σεμινάριο μπόρεσα νὰ πειραματισθῶ μὲ μιὰ τέτοια ομάδα μὲ τὴν ἐνθάρρυνσι καὶ τὴν βοηθητικὴς ὑποδείξεις ἐνὸς ἱερέως.

Αυτή η ομάδα άρχισε όταν συνεκέντρωσα 6 ζευγάρια από το έκκλησίασμα και τους προσέκαλεσα να συναντηθούν με τη σύζυγό μου κι' έμένα για να προσευχηθούμε, συμμερισθούμε ό ένας τὰ θάρη του άλλου και μελετήσουμε. Τους εξέφρασα τή δική μου ανάγκη για στενώτερη επαφή με άλλους Χριστιανούς και για περισσότερη δύναμη και αγάπη στην καθημερινή ζωή. Συμφωνήσαμε να συναντώμεθα στά διάφορα σπίτια μιά ώρα περίπου κάθε Τετάρτη θράδυ για διάστημα 10 εβδομάδων. Νά μερικά από τὰ πράγματα πού κάναμε:

Μελέτη: Κάθε ζεύγος είχε ένα αντίτυπο του βιβλίου «Πώς να γίνετε Χριστιανοί» του S. M. Shoemaker. Κατά σειρά, διαβάσαμε τις παραγράφους, με παύσεις για έρωτήσεις και συζήτησι. Έάν δέν τελειώναμε ένα κεφάλαιο σέ μιά συνάντησι θά άρχίζαμε εκεί πού τó αφήσαμε τήν έπομένη φορά. Τά κεφάλαια ήταν λίγο μακρυσά για τόν περιωρισμένο μας χρόνο, αλλά τó θρήκαμε ένα εξαιρετικό βιβλίο για μιά ομάδα πού μόλις άρχιζε.

Προσευχή: Έξασκηθήκαμε σέ περίδους σιωπής. Αυτό ήταν καινούργιο για όλους μας, και απέδειχθη ότι ήταν απαραίτητη πείρα. Μερικές φορές, έπροηγέτο τής ήρεμης ώρας μιά φράσι άπ' τήν Καινή Διαθήκη πού προκαλούσε σκέψεις ή ύπεδείκνυε πράγματα για τά όποια έπρεπε να εύχαριστήσωμε. Στις μετέπειτα συναντήσεις δίναμε λίγη ώρα για προσωπική προσευχή.

Συμμετοχή: Στή δευτέρα συνάντησι συμφωνήσαμε να ακολουθήσωμε μιά σειρά από ομαδικές ασκήσεις για τις ύπολοιπες έβδομάδες. Αυτές οι ασκήσεις ήσαν οι έξης:

1. Να παρακολουθούμε όλες τις ομαδικές συναντήσεις στην ώρα μας.

2. Καθιέρωσις καθημερινώς λίγης ήσυχης ώρας συμπεριλαμβανομένης τής προσευχής για κάθε μέλος τής ομάδας, και για τόν Ιερέα και τó έκκλησίασμα.

3. Συμμετοχή σέ κάποιο τύπο ήμερησίας λατρείας στο σπίτι.

4. Παρακολούθησις τής Κυριακάτικης ακολουθίας.

Δύο πρόσθετες, προαιρετικές ασκήσεις ήταν: να προσπαθούμε περισσότερο δραστήρια να μεταδώσωμε τήν πίστι και τις ανακαλύψεις μας στους άλλους και να θάλουμε λίγη ώρα για μελέτη.

Κατά τή «συντροφική μας ώρα» καθένας από μας έδινε τήν εύκαιρία να συζητήσωμε προβλήματα πού αντιμετώπιζε ή εύλογίες πού είχε δεχθή ακολουθώντας τους κανόνες, ή κάθε τι άλλο πού ξμπαινε στή ζωή μας. Όλοι μπορούσαν να μπουν στή συζήτησι χωρίς άμηχανία.

ΜΙΑ ΚΑΛΗ ΔΟΣΙ ΧΙΟΥΜΟΡ

Αυτές τις ώρες, τó θρήκαμε εύκολότερο να συζητάμε μ' ένα φλυτζάνι καφέ στο χέρι. Κάτι πού πράγματι ενίσχυσε τήν ομάδα μας ήταν τó χιούμορ. Μιά καλή δόσι χιούμορ μας βοηθούσε να παίρνωμε τó θέμα στα σοβαρά χωρίς να παίρνωμε τó έγώ μας πολύ στα σοβαρά. Βρήκαμε τó χιούμορ καλό αντίδοτον για τήν αυτοδικαιοσύνη.

Ειδικά άποτελέσματα από ομάδες δέν θά έπρεπε να προηγηθούν, εάν ή ομάδα άπλως προσπαθεί να ζήσει σέ μιά δημιουργική ύπακοή. Συγκεντρώσαμε όμως, άποτελέσματα, πολύ μετά άφου ή ομάδα είχε λειτουργήσει. Οι συμμετέχοντες έξησκούντο στο συνεχές θάρρος να μαρτυρούν τήν πίστι τους, σέ μιά καινούργια αίσθησι αγάπης και συναδελφωσύνης, σέ περισσότερη έλευθερία για να συζητούν στο σπίτι πώς να ζουν τή χριστιανική ζωή, σέ μεγαλύτερη πειθαρχία στην προσωπική και οικογενειακή λατρεία και στο να χειρίζονται χρήσιμα τó χρόνο.

Ανακαλύψαμε επίσης, ότι καμιά ομάδα δέν θά έπρεπε ποτέ να αισθάνεται ότι «έφθασε κάπου». Οι Χριστιανοί είναι άνθρωποι πού «θρίσκονται» στο δρόμο. Μιά ομάδα είναι έτοιμη για διάλυσι, όταν τά μέλη της δέν σκέπτονται πιά τή χριστιανική ζωή σαν καθημερινή παραχώρησι και άτέλειωτη αύξησι.

G. DUGUID

Ἐπιστολαὶ

Ἡ ΟΡΘΗ ΠΑΙΔΕΙΑ, ΜΕΣΟΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ ΕΥΤΥΧΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Κύριε Διευθυντά,

Παρακαλῶ νὰ δημοσιεύσετε εἰς τὰς «Ἀκτῖνας», ὡς ἐπικαίρους μερικὰς σκέψεις μου ἐπὶ τῆς ὀρθῆς παιδείας.

Ἀναμφιλέκτως, ἡ ἐκλεκτοτέρα ἀνθρωπίνη δραστηριότης εἶναι ἡ Παιδεία, ἡ ὁποία, ἐφ' ὅσον ἀσκεῖται ὀρθῶς ἐξασφαλίζει τὸν πνευματικὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς κυριαρχούντος ἐμβίου λογικοῦ ὄντος καὶ τὸν πλήρη ἐξανθρωπισμὸν του. Πραγματικὸς Ἄνθρωπος εἶναι, πράγματι, μόνον ὁ ἔχων ἐξόχως καλλιεργημένον Νοῦν, καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ὀρθῆς Παιδείας.

Κατὰ τὰς συγκλινούσας ἀπόψεις τῶν σοφῶν τοῦ πολιτισμοῦ μας σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἀνθρώπου εἶναι ἡ πνευματοποίησης αὐτοῦ. Ὁ πνευματοποιημένος Νοῦς ἀποτελεῖ τὴν δικαίωσιν τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὁποία μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ δημιουργήσῃ ἐπ' ὠφελεία τῆς ἑνα τέλειον πολιτισμὸν. Οὕτω βασικὸν ὄργανον δημιουργίας τοῦ πλήρους πολιτισμοῦ εἶναι ὁ Νοῦς. «Νοῦς ἐστὶ τῆς τῶν Πάντων αἰτίου...», ἀποφαίνεται ὁ Σωκράτης (Πλάτωνος: Φίλητος 308). Διὰ τὰ εἶναι ὁμοῦς τὰ Πάντα ταῦτα ἄρμονικὰ καὶ πηγὴ ἀγαθῶν καὶ εὐρύνης, ἐπιβάλλεται ὅπως τὸ αἷτιόν των, ὁ Νοῦς, ἔχει μεγίστην πνευματικὴν καλλιέργειαν, θάσει, κυρίως, μίαν ἐπιτυχοῦς Παιδείας. Ἀπασα ἡ συγκρότησις τοῦ ἀνθρωπίνου οργανισμοῦ ἔχει δημιουργηθῆ διὰ τὸ ἐξυπηρετῆ, ἐν τελικῇ ἀναλύσει, τὸν ἐγκέφαλον, τὴν ἔδραν τοῦ Νοῦ. Ἡ καλὴ χρῆσις τοῦ Νοῦ δημιουργεῖ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ ἡ κακὴ χρῆσις του τὴν καταστροφήν. Οἱ καλλιεργημένον Νοῦν ἔχοντες πολῖται συνθέτουν ἐν βίῳ σμικρον, εὐνομούμενον καὶ εὐτυχὲς κράτος, τὸ ὁποῖον, οὕτω, δύναται νὰ οἰκοδομήσῃ ἑνα ὀφελίμον πολιτισμὸν καὶ νὰ δημιουργήσῃ μίαν θαυμαστήν ἱστορίαν. Ἐκ τῶν ἄνω προκύπτει ὅτι ἡ θασικώτερα καὶ πρωταρχικὴ ἀπασχόλησις τῶν ὀργανωμένων κοινωνιῶν πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐξαιρετικῶς μεθοδικὴ καλλιέργεια τοῦ Νοῦ. Αἱ λοιπαὶ δραστηριό-

τητες τούτων, οἰκονομία, ἀσφάλεια, ὑγιονομία κ.λ.π. πρέπει νὰ δημιουργοῦν τὸ κατάλληλον περιβάλλον δι' ἀνθήσιν ἐπιφέλῃ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Ἡ καλλιέργεια τοῦ Νοῦ εἶναι δυνατὴ κυρίως διὰ τῆς Παιδείας, ὑπὸ εὐρείαν ἔννοιαν λαμβανομένης (μετὰ τῆς προσχολικῆς παιδεύσεως ἐν τῇ οἰκογενείᾳ καὶ τῆς μετασχολικῆς ἐπιμορφώσεως).

Ἀνέκαθεν καὶ ὑπὸ πλείστων ἔχει ἀναγνωρισθῆ ἡ μεγίστη σημασία τῆς Παιδείας διὰ τὴν τελειοποίησιν τοῦ Ἀνθρώπου, καὶ κατὰ συνέπειαν τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας, καὶ ἐπέκεινα τῆς Ἀνθρωπότητος. Ὁ Ἄνθρωπος εἶναι τὸ ἀγριώτερον θηρίον τῆς Δημιουργίας ἀνευ καλλιεργημένου καὶ χρηστοῦ Νοῦ. Διὰ νὰ ἐξημερωθῆ καὶ ἀκολούθως διὰ νὰ προσεγγισθῆς λέγει ὁ Σλάιχ—διὰ τῆς πνευματοποιήσεώς του πρὸς τὸ θεῖον, ἔχει ἀνάγκην πλήρους καὶ ὀρθῆς Παιδείας καὶ γενικώτερον μορφωτικῆς καλλιέργειας, συνεχῶς συντελουμένης. Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Πλάτων λέγει: «Ἄνθρωπος δέ, ὀρθῆς μὲν παιδείας καὶ φύσεως εὐτυχῶς τυχῶν, θεϊότατον ἡμερότατον ζῶον γίνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἱκανῶς δὲ ἢ μὴ καλῶς τραφέν, ἀγριώτατον, ὅποσα φύει γῆ» (Πλάτωνος: Τίμαιος). Ἀντιθέτως ἡ ἀμάθεια εἶναι ἡ δημιουργὸς παντός κακοῦ καὶ πάσης καταστροφῆς. Σχετικῶς, πάλιν ὁ Πλάτων διδάσκει: «Ἐξ ἀμαθίης πάντα κακὰ πάσιν ἐρρίζωται καὶ θλαστάει». Καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἀποφαινεται: «Υδωρ δολερὸν καὶ ἀπαίδευτον ψυχίη, οὐ δεῖ ταράττειν». Διὰ τὸ ἦθος, τὸ ὁποῖον ἀποκτάται διὰ τῆς ὀρθῆς Παιδείας, ὁ Ἄριστοτέλης λέγει: «Βέλτιον ἦθος πολιτῶν, βελτίονος αἰτίον πολιτείας». Ὁ διδάσκαλος τοῦ ἑλληνικοῦ γένους Ἀδαμάντιος Κοραΐς, ὁ ὁποῖος συνιστοῦσεν ἐπιμόνως: «Παιδείαν διὰ τοὺς Ἕλληνας, καὶ πάλιν παιδείαν, καὶ πολλὰκις παιδείαν», εἶχε πολὺ ἐνωρὶς διακηρύξει τὴν ἀναγκαιοτάτην διὰ τὴν ἀναγεννημένην Ἑλλάδα, Μεγάλην Ἀλήθειαν, διὰ τῆς φάσεως: «Μόνον τὸ Φῶς σώζει τὴν Ἐλευθερίαν τῶν ἔθνῶν· ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ οὐκ οἶδε ποῦ κατευθύνεται».

Ἀποτελεῖ γεγονός ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ διὰ τῆς πλήρους καὶ ἀποδοτικῆς Παιδείας ἐξοπλισμὸς τοῦ Νοῦ, εἶναι τὸ μόνον καὶ ἀφθαρτον καὶ ἀκατάλυτον ἀγαθόν, διαρκὲς κτήμα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἐθνῶν, ἀληθὲς σωσίβιον αὐτῶν ἐν ὥρα τρικυμίας καὶ ἀσάλευτον θεμέλιον τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν. Λίαν χαρακτηριστικῶς τονίζει τὴν μεγάλην ταύτην ἀλήθειαν ὁ Πλούταρχος, διὰ τοῦ ἀναλ-

Τὰ βιβλία

Δ. ΣΟΛΩΜΟΥ ΑΠΑΝΤΑ (Εισαγωγή - Κείμενο - Μετάφρασις - Γλωσσάριον) ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ Ν. Β. Τωμαδάκη. Ἐκδόσεις Γρηγόρη.

Ὁ Ἐθνικός μας ποιητὴς Διονύσιος Σολωμός, μὲ τὸ αἰώνιο ἔργο του συνυφαίνει μιὰ καυτὴ πραγματικότητα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, γιατί σ' αὐτὸ βρίσκομε σάν σὲ κλασσικό ἀνάγλυφο, ὀντοποιημένο μὲ τὰ μέσα τῆς «ὄντως» μεγάλης ποιητικῆς του τέχνης, τὸ Ἐθνικό μας «εἶναι».

Τὸν κ. Τωμαδάκην ἀνάγκασαν πολλοὶ λόγοι νὰ ἀσχοληθῆ σοβαρὰ καὶ γόνιμα μὲ τὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ, ἰδιαιτά λόγοι οὐσίας. Στὴν λαμπρὴ ἔκδοσι Δ. Σολωμοῦ Ἐπαντα (Εισαγωγή - Κείμενα - Μετάφρασις - Γλωσσάριον) Ν. Β. Τωμαδάκη, τῆς σειρᾶς, «Τὰ καλύτερα βιβλία σπέσης» τοῦ ἐκδότου Γρηγόρη, σελ. 270, Ἀθῆναι 1969, στὴν εἰσαγωγή τονίζει: «Ἀσφαλῶς

μ' ἐγοήτευσε πάντοτε ἡ ἀληθινὴ ποίησις τοῦ Σολωμοῦ, ἡ γεννώσα ἀκατάπαυστον φιλολογικὸν καὶ αἰσθητικὸν προβληματισμόν, ὅσον κανὲν ἔργον τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας τῆς δευτέρας μ.Χ. χιλιετηρίδος».

Μὲ τὴν εἰσαγωγήν, ὅπου ἔχομε πάντοτε χρήσιμες προσωπικὲς πληροφορίες σχετικὰ μὲ τὴν σχέση τοῦ συγγραφέως καὶ τοῦ ποιητοῦ, παραθέτει ὁ κ. Τωμαδάκης τὸν βίον τοῦ ποιητοῦ, ὅπου ἡ λιτότης ἀμιλλᾶται τὴν γνωσιολογικὴν σαφήνειαν. Τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ κλιμακώνει ὡς ἐξῆς: Α'. Ἡ λυρική ποίησις. Β'. Ἡ ἐπανάστασις. Γ'. Ἡθικά προβλήματα. Δ'. Ἡ γλῶσσα. Ἀνωτέρω ἀναπτύσσονται ὑπεύθυνες πλευρὲς τοῦ ἔργου τοῦ Σολωμοῦ καὶ παρέχονται ἀπαραίτητες πληροφορίες γιὰ τὴν σωστὴν νοηματικὴ προσπέλασι στοὺς κόσμους τοῦ ποιητοῦ. Τέλος μᾶς προσφέρει σύντομες πληροφορίες σχετικὲς μὲ τὴν ἔκδοσι, ὅπου πληροφοροῦμεθα καὶ τὰ ἐξῆς: Ἡ ἀνωτέρω ἔκδοσις παρέχει βασικὸν κείμενον, σύγχρονον ὀρθογράφησι, τὶς σημειώσεις ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ ποιητοῦ, νέα κα-

λοιώτου ἀνά τοὺς αἰῶνας ἀποφθέγματός του: «Ὁ γε μὲν πόλεμος, χειμάρρου δίκη, πάντα σύρμα καὶ πάντα παραφέρων, μόνην οὐ δύναιται παιδεῖαν παρελέσθαι».

Ἡ πολυτιμοτάτη αὐτὴ ἀνθρωπίνη δραστηριότης, ἡ Παιδεία, πρέπει, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὸν ὕψιστον προορισμόν της, νὰ ἀσκήται κατ' ἐξαιρέτον τρόπον ὑπὸ πεφωτισμένων Διδασκάλων, ἐνθέρμων ἐραστῶν τοῦ θείου ἔργου των, διὰ λίαν ἀποδοτικῶν μεθόδων, καὶ ἐκσυγχρονιζομένη διαρκῶς. Βασικὸν ὅθεν μέλημα ἐκάστης Πολιτείας πρέπει νὰ εἶναι ἡ ὀρθὴ Παιδεία, τῆς δὲ ὀρθῆς Παιδείας μέγας τριπλὸς σκοπός: ἡ ὀρθὴ φώτισις τοῦ Νοῦ τῶν προσερχομένων πρὸς αὐτὴν διὰ μάθησιν, ἡ ἐξαιρετος σμίλευσις χρηστοῦ χαρακτῆρος, ὅπερ εἶναι ἰδιαζούσης σημασίας καὶ ἀξίας, καὶ ἡ ἀκάματος καλλιέργεια ὑγιοῦς σώματος, τὸ ὅποιον οὕτω θὰ ἀποτελῆ ἀρμονικὴν κατοικίαν ὑγιοῦς πνεύματος καὶ εὐθαλοῦς ψυχῆς. Ἀπαραίτητος προϋπόθεσις πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ ἀμοιβαία ἔλξις καὶ ἀγάπη Παιδείας καὶ παιδευομένων, ὅπερ πρέπει νὰ ἀποτελῆ χαλυβδίνην βᾶσιν ἐνὸς ὀρθοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος, ἐν συνδυασμῶ μὲ ἓνα ἐξαιρέτον μεθοδολογικὸν μηχανισμόν

μεταδόσεως τῶν ἀναγκαίων γνώσεων, κατὰ τρόπον ἐπαγωγικὸν καὶ εὐχάριστον. Τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἄκρως ἀπαραίτητον, ἰδίως σήμερον, ὅποτε τρικυμῖαι δεινὰ μαστίζουσι τὴν ἀνθρωπότητα καὶ κυρίως τὴν ἀνήσυχον νεολαίαν. Ὁ φιλόσοφος καθηγητὴς Μπόρις Ρύμπακ ἐπισημαίνει σχετικῶς: «Ἡ πλήρης μάθησις σήμερον εὐρίσκει ἀρνητάς, καθόσον δὲν εἶναι ὀρθῶς κατανοητή». Ἀπαιτεῖται ὅθεν ἡ ὑπαρξίς ἐξόχων Διδασκάλων, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον συνεχῶς θὰ εἶναι δυσχερέστερον λόγῳ τοῦ συνεχῶς γιγαντουμένου ὄγκου γνώσεων καὶ τῶν ἐν γένει ἀλματωδῶν ἐξελιξεων. Τὸ ἔργον τούτων πρέπει νὰ συνεπικουρεῖται εἰς σημαντικὸν βαθμόν ὑπὸ τοῦ βασικῆς σημασίας σχολείου, τῆς οἰκογενείας, στελεχουμένης ὑπὸ ἐξόχων γονέων, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ μέγας παιδαγωγὸς Πεσταλότσι εἶχεν εἶπει: «Ἡ οἰκογένεια εἶναι ὁ πλέον κατάλληλος, ἀλλὰ καὶ ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων χῶρος καὶ ἡ ἑαυτοῦ τῆς ἀγωγῆς τῆς Ἀνθρωπότητος».

Μετ' ἐξαιρέτου τιμῆς
ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΤΑΓΑΡΗΣ

Ἀντιστράτηγος ἑ. ἀ.

τάταξι τῆς ὕλης, καὶ μεταφράσεις, ποὺ ἔ-
γιναν ἀπὸ τὸν κ. Τωμαδάκη. Τελειώνει
ἡ πολύτιμη προσφορά μὲ τὸ πολὺ χρήσι-
μο γλωσσάριον.

«Ὅλα τὰ ἀνωτέρω μαρτυροῦν γιὰ μιὰ
πολύτιμη ἐργασία, μόχθου, ἐπιστημονικῆς
γνώσεως, πάθους, ἐρεῦνης καὶ συνειδήσεως
εὐθύνης, τόσον ἔναντι τοῦ ἔργου τοῦ Ἐ-
θνικοῦ μας ποιητοῦ, ὅσον καὶ τοῦ ὑπερη-
φάνου λαοῦ μας, ποὺ λαχταρᾷ γιὰ τὸ ἔρ-
γο τοῦ Σολωμοῦ.

Γράφει στὶς σκέψεις του γιὰ τὴν ἔκδο-
σι ὁ κ. Τωμαδάκης καὶ τὰ ἐξῆς: «Εἶναι τό-
ση ἡ ἀκατασίγαστος δίψα τοῦ ἑλληνικοῦ
κοινοῦ, ἐπιθυμοῦντος νὰ ἀναπαύσῃ τὴν ζή-
τησίν του εἰς τὴν κρυσταλλινὴν ποιήσιν καὶ
τὸν αὐτόχρημα θεῖον λόγον τοῦ Σολωμοῦ,
ὥστε ἔπρεπε νὰ τοῦ παράσχωμεν τὴν ἱκα-
νοποίησιν μιᾶς ἐπιτόμου καὶ εὐώνου ἐκδό-
σεως, ἡ ὁποία νὰ τοῦ φέρῃ τὸ ἀσφαλέστε-
ρον κείμενον εἰς τὸ δυνατόν μικρότερον
ὄγκον κοντὰ εἰς τὴν διάθεσίν του».

Ὁ κ. Τωμαδάκης ἄς εἶναι ἀπόλυτα θέ-
βαιος, ὅτι ἡ πολύτιμη ἔκδοσι τοῦ προσφέ-
ρει ὄντως πολλὰ καὶ ἐπιτυγχάνει ἀπολύτως
τοὺς ἔθνικοὺς σκοποὺς τῆς.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

★ ★ ★

Σπ. Δ. Κυριαζοπούλου: «ΤΟ ΓΕΓΟΝΟ Σ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ», Ἀθήναι 1969, σελ.
159.

«Τὸ γεγονός τῆς Φιλοσοφίας», τὸ νέον
ἔργον τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις καθηγητοῦ τῆς
Φιλοσοφίας κ. Σπ. Δ. Κυριαζοπούλου, τοῦ
ὁποίου ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Θρησκεία
καὶ τεχνικὴ» ἐδημοσίευσαν αἱ «Ἀκτίνες»
τὸν παρελθόντα μῆνα, πραγματικῶς ἀπο-
τελεῖ «γεγονός» εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σκέ-
ψιν τῆς πατρίδος μας. Εἶναι δὲ τὸ πρῶτον
ἔργον του ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηγη-
τικῶν καθηκόντων του.

«Τὸ γεγονός τῆς Φιλοσοφίας» εἶναι ἐν
κριτικὸν καὶ συνθετικὸν ἔργον, διὰ τοῦ ὁ-
ποίου ὁ συγγραφεὺς πειράται καὶ κατορθῶ-
ναι νὰ διεισδύσῃ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς γε-
νέσεως τῆς φιλοσοφίας, μὲ θαυμασίαν διε-
ρευνητικὴν δύναμιν καὶ ἱκανότητα.

«Ὅλα αἱ γενικαὶ προϋποθέσεις, αἱ ὀδη-
γήσασαι τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν δυνατότη-
τα «νὰ σταθῇ ὡς πρόσωπον ἐνώπιον τοῦ
κόσμου» καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν
του τὸ φιλοσοφικῶς σκέπτεσθαι, μελετῶν-
ται μετὰ θαυμάτης ἐμβριθείας εἰς τὰ τέσ-
σαρκα κεφάλαια (ὁ ναυτικὸς κόσμος, ἡ ἐμ-
πορικὴ γραφὴ, ἡ δημοτικὴ πράξις, ὁ προ-
σωπικὸς θίος), τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ ὅλον ἔρ-
γον. Εἰς ταῦτα συντελεῖται «ἡ ἔρευνα τοῦ
φιλοσοφικῶς ἀθίκτου καιροῦ, ὁ ὁποῖ-
ος προηγῆθη τῶν φυσιολόγων τῆς Ἰωνίας».

ΑΚΤΙΝΕΣ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 1970

Καὶ εἰς τοῦτο ἔγκειται ἡ σπουδαιότης τοῦ
ἀνά χεῖρας ἔργου, ὅτι ἡ ἔρευνα «ἀνάγε-
ται εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἐπιφανέστερου γε-
γονότος τῆς Ἀρχαιότητος, ἐκ τοῦ ὁποίου
ἀνεχώρησεν ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντιμετώπισις
τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ δι' ἐκείνης ἡ τε-
χνικὴ ἀναδιάρθρωσις τῶν ἱστορικῶν καὶ
βιολογικῶν δεδομένων τῆς ζωῆς, ὅπως συν-
τελεῖται αὐτὴν τὴν στιγμὴν εἰς τὴν ἱστο-
ρίαν». Διὰ τοῦτο, ὡς καὶ ὁ συγγραφεὺς
διατυπῶναι «ἡ ἐξέτασις τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ
τῆς ἀπόψεως τῶν γενικῶν τῆς προϋποθέ-
σεων δὲν ἔχει μόνον σημασίαν διὰ τὴν κα-
τανόησιν τῆς ἀρχῆς ἐνὸς συνεχιζομένου
γεγονότος. Εἰς μιάν ἐποχὴν, ἡ ὁποία ἐπι-
χειρεῖ τὴν ἀνακατασκευὴν τῶν πνευματικῶν
καὶ τῶν φυσικῶν τῆς θάσεως, ἐνδιαφέρει
κυρίως τὰ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δημιουργεῖ
διὰ τῆς καταλύσεως τῶν συλλογικῶν συν-
δέσμων τῆς παραδόσεως τὸ πνεῦμα τῶν
ἀντικειμενικῶν διαρρυθμίσεων τῆς φυσικῆς
ἐπιστήμης. Ἐὰν ὅμως ἡ Τεχνικὴ ἐκθέτῃ τὸν
ἄνθρωπον χωρὶς τὴν ἐπικουρίαν τοῦ παρελ-
θόντος εἰς τὴν διάθεσιν τῶν δυναμικῶν τῆς
ἐπιτευγμάτων καὶ εἰς τὴν φορὰν τῶν ἱστο-
ρικῶν τῆς ἐπακολούθων διὰ τὴν κοινωνικὴν
πράξιν καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι, ἐ-
πιβάλλει τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν, ὅχι ὅμως
ὡς ἀπασχόλησιν, ὅσον ἔλυσαν τὰ θασι-
κά των προβλήματα, ἀλλ' ὡς πρῶτον καὶ
ὑστατον μέλημα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἀντι-
λαμβάνονται εἰς τὴν δίνην τῆς ἱστορίας τὴν
πνευματικὴν δοκιμασίαν».

Εὐρισκόμενος ὅθεν ὁ συγγραφεὺς, ὡς
καὶ πᾶσα ἡ γενεὰ μας, εἰς τὴν δίνην τῆς
ἱστορικῆς ἐποχῆς μας, τὴν προελθοῦσαν ἐκ
τῆς ἀναδιάρθρωσεως τῶν ἱστορικῶν καὶ
βιολογικῶν δεδομένων τῆς ζωῆς, ἀνατρέχει
εἰς τὴν ἔρευναν τῶν πηγῶν τοῦ σημαντικω-
τέρου γεγονότος τῆς ἱστορίας: τοῦ φιλο-
σοφικῶς σκέπτεσθαι καθ' ὅσον «καὶ αὕτη
παιδείας ἦν ἐπιμέλεια ἡ συντείνουσα... πρὸς
τὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπανόρθωσιν».

ΣΠΥΡ. Δ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗΣ

★ ★ ★

Ἀρχιμ. Ἰωάν. Γ. Ἀλεξίου: «ΝΙΑΤΑ
ΣΤΟΝ 20ὸν Αἰῶνα», Ἀθήναι.

Ἔχει χαρακτηρησθῆ—καὶ πολὺ δικαί-
ως—ὡς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν ἓνα θέμα, τὸ πρό-
βλημα τῆς νεότητος.

Γι' αὐτὸ κάθε ὑγιὲς δείγμα πνευματικῆς
παραγωγῆς, ποὺ δίδεται στὰ σημερινά
νιάτα χαιρετίζεται μὲ ἀνακοφίσι καὶ ἱ-
κανοποίησι. Σὲ αὐτὴν τὴ λίστα τῶν ἀγνῶν
καὶ οἰκοδομητικῶν πνευματικῶν προϊόν-
των συγκαταλέγεται καὶ τὸ βιβλίον τοῦ
π. Ἰωάννου Ἀλεξίου «Νιάτα στὸν 20ὸν
αἰῶνα».

Βιβλίον μὲ ἐνημερωτικὸ καὶ καθοδηγητι-
κὸ χαρακτήρα. Μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς ὅτι

τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι ἓνα χαρακτηριστικὸ κομμάτι τῆς ζωῆς τοῦ συγγραφέα του. Καταστάλαγμα πείρας ἐτῶν, ἀπὸ τὴν ἐργασία του στοὺς κύκλους τῶν χριστιανικῶν νεανικῶν κινήσεων σὲ ὅλες τῆς γωνίες τῆς πατρίδος μας, προϊόν μελέτης, ἐμπλουτισμένο καὶ ἀπὸ τὶς προσωπικὲς του ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴ ζωὴ στὶς μεγάλες χώρες τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀπευθύνεται στὶς εὐρεῖες μάζες τῶν νέων, τοὺς ὁποίους ἐπιδιώκει νὰ κερῖσῃ. Γιὰ τοῦτο, γιὰ νὰ εἶναι δηλαδὴ προσιτὸ σὲ αὐτὲς, ἀποσιάζουν ἀφ' ἑνὸς ἀπὸ τὶς σελίδες του οἱ μεγάλες θεωρητικὲς ἀναζητήσεις, ἀλλὰ τὸ πλουτίζουν ἀφ' ἐτέτερου ἢ ζωντάνια καὶ ὁ παλμὸς μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι διατυπωμένη ἡ εἰκόνα τῆς ζωῆς τῶν νέων στὶς ἡμέρες μας, καὶ ἐν γένει ὅλη ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ κειμένου.

Ἐνα σημαντικό προτέρημα τοῦ βιβλίου εἶναι ἡ κατοχύρωσις τῶν ἀναπτυσσομένων θέσεων, πού προέρχεται ἀπὸ δύο ἀνεξάρτητες πηγές: Ἡ μία ἀπὸ αὐτὲς εἶναι ἡ πείρα τῶν νεωτέρων ἐργατῶν τοῦ πνεύματος, τῶν ὁποίων τὶς γνώμες παραθέτει μὲ εὐστοχίαν ὁ συγγραφεὺς, στὴν ἐξέλιξι τοῦ δικοῦ του κειμένου καὶ χαρίζουν στὸ βιβλίον τὴν ἐπίκαιρον τεκμηρίωσι τῶν ἀπόψεων του. Ἡ ἄλλη πηγὴ καλύπτει τὴν ἐπιθεβαιώσει αὐτῶν μὲ στοιχεῖα αἰωνίου κύρους, πού τὰ προσφέρει ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Καὶ μὲ τὰ ἐφόδια αὐτὰ ἐπιχειρεῖ ὁ π. Ἱ. Ἀλεξίου νὰ ὀδηγήσῃ τὸν σύγχρονον νέον στὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου (Α' μέρος), στὴν κατανόησιν τοῦ μεγάλου προβλήματος τῆς πίστεως (Β' μέρος), στὴν ἀποσαφήνισιν τῶν βασικῶν διλημμάτων (Γ' μέρος) καὶ τέλος στὴν ἀντιμετώπισιν τῶν πρακτικῶν ἐκδηλώσεων τῆς καθημερινῆς ζωῆς (Δ' μέρος). Αὐτὴ ἡ προσπάθειά του εὐχόμεθα νὰ ἐπιτύχῃ καὶ νὰ βρῇ ἀπήχησιν στὶς ψυχὰς τῶν νέων, πού ἐπιδιώκει νὰ κερδίσῃ εἰς μίαν ἀνωτέραν ζωὴν.

Β. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

***

Σὸλωνος Νινίκα: «ΟΙ ΕΦΗΒΟΙ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ», Ἀθήναι.

Στὴν πλούσια βιβλιογραφία πάνω στὰ θέματα τῆς ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν ἔχει προστεθῆ καὶ τὸ σύντομον μελέτημα τοῦ Β'. Γυμνασιάρχου κ. Σ. Νινίκα. Ἀπὸ τὴν πείρα του καὶ τὶς μελέτες του ὁ συγγραφεὺς μᾶς δίδει χρήσιμες ἀπόψεις πάνω σὲ θέματα πού ἀντιμετωπίζουν οἱ γονεῖς στὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τους. Ὅσοι γονεῖς ἢ ἐκπαιδευτικοὶ τὸ διαβάσουν, πολὺ θὰ βοηθηθοῦν στὴν τόσο δύσκολη ἀποστολή τους.

***

Παρ. Ζωγράφου, πρεσβυτέρου-γυμνασιάρχου: «ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΚΑΙ ΙΕΡΕΙΣ», Ἀθήναι.

Καταστάλαγμα τῆς προσωπικῆς του πείρας—ἐργάζεται χρόνια στὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευσις—εἶναι ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ π. Παρ. Ζωγράφου. Ἐξετάζει πολλὰ θέματα καὶ δυσκολίες πού ἀντιμετωπίζει ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευσις στὴ χώρα μας καὶ προτείνει λύσεις. Καὶ παντοῦ ἀναπηδᾷ ἡ φλογερὴ του πίστις στὸ ἱερατικὸ ὑποῦργημα, πίστι, πού θέλει νὰ μεταλαμπαδεύσῃ καὶ στοὺς ἀναγνώστας του. Μελέτημα χρήσιμο γιὰ ὅσους ἐργάζονται ἢ σπουδάζουν σὲ Ἐκκλησιαστικὲς Σχολές.

***

Γεωργ. Κούβελα: «Η ΗΘΙΚΗ ΚΡΙΣΙΣ ΣΤΙΣ ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΕΣ», Καλαμάτα 1969.

Στὴν σύντομη αὐτὴ μελέτη τοῦ ὁ κ. Κούβελας μᾶς δίνει στοιχεῖα τῆς ἠθικῆς κρίσεως πού μαστίζει τὶς σκανδιναβικὲς χώρες. Ἐστὶ μᾶς προσφέρει ἓνα ἀκόμη ντοκουμέντο, πού ὑπογράφει τὴν μεγάλη ἀλήθεια, πὼς δὲν ἀρκεῖ ἡ τεχνικὴ πρόοδος γιὰ νὰ λύσῃ τὰ τόσα πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ προβλήματα τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος».

I. Γ. Α.

***

Συνεχίζοντας τὴν ἀκάματο πνευματικὴ του δημιουργία ὁ Δημήτριος Σταμέλος μᾶς ἔδωσε, μετὰ τοὺς «Νεοέλληνας», τὴ «ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ». Στὸν πρῶτον τόμον, πού, κυκλοφόρησε τὴν περασμένη ἄνοιξι, περιέλαβε τοὺς Ρουμελιώτες πεζογράφους ἀπὸ τὸν Μακρυγιάννη ἴσαμε τὰ 1900. Μὲ τὴν ἀντικειμενικότητα πού τὸν διακρίνει σκισάρισε εἰκοσιεξὶ Ρουμελιώτες πεζογράφους, κλείνοντας, αὐτὰ τὰ σκίτσα ζωῆς, μὲ ἀντιπροσωπευτικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ ἔργα τους. Τὸ σημαντικώτερον, συγκέντρωσε καὶ καταχώρησε, κάτω ἀπ' τὸ σκίτσο τοῦ καθενός, ὀλόκληρη τὴν σχετικὴ βιβλιογραφία. Ἐργο ἀναμφισβήτητον ἐπίπονον, πού φανερώνει ὅπως τὴν εὐσυνειδησία τοῦ συγγραφέα καὶ κάνει τὸ ἔργο ἀξιόλογο. Ἐστὶ, ὁ ἀναγνώστης δὲν ἔχει στὰ χέρια του μόνον ἓνα ἔργο ἀπ' ὅπου μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ τοὺς Ρουμελιώτες πεζογράφους, ἀλλὰ ἓναν ἀσφαλῆ ὀδηγὸ γιὰ τὴν μελέτη ὀλοκλήρου τοῦ ἔργου των.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἀναμφισβήτητη κριτικὴ ἱκανότητα, τοῦ κ. Σταμέλου, ἡ σαφήνεια πού τὸν διακρίνει στὴν διατύπωσιν τῶν νοημάτων του, ἡ αἴσθησι τοῦ περιεχομένου, ὁ σεβασμὸς στὴν ἔρευνα καὶ ἡ ἀγάπη

στά πρόσωπα που σκιτσάρει, δίνουν στο έργο όχι μόνον προσωπικό χαρακτήρα, αλλά και διεισδυτικές προεκτάσεις. Αναμφισβήτητα το βιβλίο του κ. Σταμέλου άποτελεί θετική συμβολή στην μελέτη και προβολή της Ρουμελιώτικης πεζογραφίας.

★

Η κατοπράχαλη Ήπειρώτικη Γη δέν γέννησε μόνον Έθνικούς Εϋεργέτες, που έδωσαν όλόκληρο τόν ιδρώτα τους στην Έλληνική Πατρίδα, αλλά και ισάξιους άνθρώπους τών γραμμάτων. Είναι γνωστό τί πρόσφεραν στο Έθνος οι φημισμένες Σχολές που λειτούργησαν στα Γιάννενα, στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπως είναι γνωστές και οι έκδόσεις εκείνης της εποχής. Ανάλογη είναι και ή προσφορά τών Ήπειρώτων στην ποιήσι μας.

Ο κ. Βασίλης Κρασίτης στην 3η έκδοσι της αξιολογώτατης μελέτης του «ΗΠΕΙΡΩΤΕΣ ΛΥΡΙΚΟΙ», μάς δίνει μιá πλήρη και έμπεριστατωμένη εικόνα του Ήπειρωτικού λυρισμού. Αρχίζοντας από τόν Βιλαρ άφτάνει ίσαμε τους συγχρόνους. Από τις άρετές του βιβλίου είναι ή γλαφυρότητα και ή θαρραλέα κριτική παρουσίασι τών θεμάτων. Με ζηλευτή οξύνοια ο συγγραφέυς προχώρησε ως τó βάθος και ζωντάνεψε «τήν ιερή μνήμη μερικών από εκείνους που στέριωσαν τόν νεοελληνικό πολιτισμό».

★

Ολάκερος λαός προβάλλει μέσα από τις σελίδες του βιβλίου του κ. Στέφ. Ανδρέου «ΜΕΤΑΞΥ ΑΧΕΛΩΟΥ ΚΑΙ ΑΡΑΧΘΟΥ». Είναι ο λαός που ζήσέ κείνον τόν χώρο της δυτικής Ελλάδος που κλείνεται από τόν Άχελώο και τόν Άραχθο. Ένας λαός δυναμικός και πολύπαθος. Ο συγγραφέυς με αϋτούσια περιστατικά μάς δίνει με όσο τó δυνατόν μεγαλύτερη πιστότητα «τήν ψυχική και πνευμα-

τική δομή του λαού της περιοχής αϋτής». Η σχεδόν αϋτούσια μεταφορά του γλωσσικού ιδιωματισμού, τών ήθών και έθίμων και της ψυχολογίας αϋτού του λαού στις σελίδες του βιβλίου κάνουν άκόμα πιό ζωντανή τήν περιγραφή. Ο κ. Ανδρέου έχει τó χάρισμα της στρωτής περιγραφής, που μαζί με τó χιούμορ και τήν κάποια δηκτική διάθεση κερδίζουν τόν άναγνώστη. Με άδρες γραμμές δίνει χαρακτηριστικές εικόνες της καθημερινής ζωής μέσα άπ' τις όποιες προβάλλουν ολοζώντανες οι μορφές και ολοκληρωμένοι οι χαρακτήρες. Ο Μπάρμπα-Βασίλης, άντιπροσωπευτικός τύπος της περιοχής, ζωντανεύει στο πρόσωπό του τά προτερήματα και τά έλαττώματα αϋτού του λαού.

★

Δέν είναι άπό τά εύκολα είδη ή παιδική λογοτεχνία. Πέρα από τις λογοτεχνικές ικανότητες χρειάζεται και άκριβή γνώση της παιδικής ψυχής. Όταν γράφει κανείς για παιδιά πρέπει να έχει τήν αίσθηση ότι ιερουργεί σ' έναν ιερό χώρο. Στόν ιερότερο χώρο της ανθρωπίνης ύπαρξεως.

Πολύ δυσκολότερο είναι να γράφει κανείς ποιήματα για παιδιά. Μόνον όποιος έναρμονίσει τις έμπνεύσεις του με τήν παιδική ψυχή μπορεί να γράφει τέτοια ποιήματα. Η Κα Μαρία Κουβαλιά-Γουμμενοπούλου στην συλλογή της «ΠΕΡΝΑ - ΠΕΡΝΑ Η ΜΕΛΙΣΣΑ» (Αθήναι 1969), κατάρθρωσε έναν τέτοιο έναρμονισμό. Τά ποιήματα της έχουν όλα εκείνα τά στοιχεία που άπαιτεί τó λεπτό αϋτό ποιητικό είδος.

Τό «Περνά - Περνά ή Μέλισσα», δίκαια θραβευμένο από τήν Γυναικεία Λογοτεχνική Συντροφιά, είναι, νομίζω, άπό τά καλύτερα βιβλία του είδους αϋτού. Και δέν θάπρεπε να λείψη από καμμιά παιδική βιβλιοθήκη.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

«ΕΙΝΑΙ ΜΕΣΑΝΥΧΤΑ
ΔΡ. ΣΒΑΪΤΣΕΡ»

του Ζιλμπέρ Σεσμπρόν

Με μία συνέντευξη που έδωσε στους αντιπροσώπους του 'Αθηναϊκού τύπου το Συμβούλιο του Χριστιανικού Θεάτρου στις 10)1 άρχισε ούσιαστικά στην πόλι μας ή όγδοη θεατρική περίοδος της χριστιανικής αυτής σκηνής.

Έτσι με το νέο της έργο «Είναι μεσάνυχτα Δρ Σβάιτσερ» ή καλή αυτή προσπάθεια της όποιας την πανηγυρική πρώτη είδαμε στη σκηνή του Θεάτρου «ΒΕ-ΜΠΟ» στις 12 'Ιανουαρίου σημείωσε στο ένεργητικό άλλη μία κατάκτηση άρκετης έπιτυχίας που την έφερε ένα βήμα πιο κοντά στις ύψηλές θεατρικές κορυφώσεις του τόπου μας.

Άρχίζοντας τον κριτικό σχολιασμό της παραστάσεως θά ήθελα να προτάξω λίγα λόγια εισαγωγικά για τον διαλεχτό συγγραφέα και το θεατρικό του έργο. Γεννημένος στο Παρίσι ο Ζιλμπέρ Σεσμπρόν στά 1913 και μεγαλωμένος στην ίδια πόλι θωρακίσθηκε πνευματικά με πλούσια άνθρωπιστική παιδεία.

Άπό την πρώτη του νεότητα άρχισε να δημοσιεύη και δέν άργησε να καθιερωθή σαν σοβαρός συγγραφέας με λεπτή ευαισθησία. Το έργο του, θρεμένο άπ' την πίστι του και τά ιδανικά του, άντανακλά τά αυθεντικά χριστιανικά του βιώματα και πολλούς τομείς άγκαλιάζει: Το μυθιστόρημα, τό δοκίμιο, τό θέατρο. 'Ο συγγραφέας με τό έργο του κινούνται μέσα στη ζωή του σύγχρονου άνθρωπου και σκύβουν με βαθειά κατανόηση πάνω στις άγωνιώδεις άνησυχίες του, τά προβλήματα και τις νευρώσεις του, με φιάνθρωπη διάθεση άποστολικής διακονίας.

Γιά την ύπόθεση του έργου που δέν είναι μία έπίπεδη και σχολαστική βιογραφία του μεγάλου 'Αλσατού θεολόγου, μουσικού, φιλοσόφου και πρό παντός άνθρωπιστή γιατρού πολλά θά είχε να πη κανείς περιορίζομαι όμως στην άναφορά των κυρίων σημείων του. 'Ο συγγραφέας με τό έργο του τούτο δέν έπιχειρεί μία περιγραφική βιογραφική άνάλυση αλλά άποζητά μία βαθειά τομή στο δλοκλήρωμα αυτό που λέγεται έργο Σβάιτσερ και έ-

κεί άνάμεσα σε ψυχικές συγκρούσεις που ματώνουν και άντιμαχόμενα συμφέροντα κάνει τον καρποφόρο και γόνιμο προβληματισμό του. Ξεκινά ό μύθος άπό ένα δυνατό στιγμιότυπο της Σβαΐτσερικής δημιουργίας για να προεκταθή ύστερα στην έσωτερική εικόνα ενός ψυχικού προβληματισμού που ξεφεύγει άπό την προσωπική περίπτωση του ξακουστού άνθρωπιστή και γενικεύεται σε κάθε θρησκευόμενο συνειδητά άνθρωπο.

'Ερμηνεία των ήθοποιών ίκανοποιητική. 'Αναλυτικότερα, σύμφωνα πάντα με τη διανομή του έργου. 'Ο Πάνος Σαργέντης πιστό αντίγραφο του προσώπου του Σβάιτσερ, όπως αυτός μας ήταν γνώριμος άπό τις φωτογραφίες. Πειστικός με χάρι και άπλότητα μας έδωσε κάτι άπ' την ταπεινή μεγαλοπρέπεια και την άπέραντη άγαθότητα, την τελείως άσχετη με την άφέλεια πολλών, του μεγάλου χριστιανού. 'Ο 'Αντώνης 'Αντωνίου στον ρόλο του πάτερ Κάρολου Φερριέ ένω σαν θωριά παρουσία και άμφισις ήταν ό άσκητικός μοναχός ό δλοκληρωτικά δοσμένος στη λατρεία του Κυρίου, σαν παίξιμο ήταν στερημένος άγάπης και έλεύους έλειπε κι αυτή ή άκόμη ή άπλή κατανόηση του ανθρώπου για τον άνθρωπο. 'Ο Γιώργος Γραμματικός στο ρόλο του Ταγματάρχη Λιεβέν διεκρίθη και σαν παίξιμο και σαν παρουσία.

'Ο Βασίλης Σταύρου πειστικός στο ρόλο του μας έδωσε ζωντανά τον πολιτικό διοικητή Λεμπλάν. 'Η Λαμπή Λίβα κινήθηκε με άνεσι.

Τά σκηνικά άψογα με μία φροντισμένη λιτότητα. 'Η παρεμβολή των φωτεινών διαφανειών, άριστη έμπνευσι.

Τά άντιθεατρικά στοιχεία του έργου και την σκηνική έλλειπτικότητα, που όπωσδήποτε ύπήρξαν και δημιουργησαν άντικειμενικές δυσκολίες νομίζουμε ότι ή σκηνογράφος Μαίρη Βοσταντζή προσπάθησε να τά ξεπεράση με φτειαχτή τραγικότητα που κατεκάλυψε τά 3)4 της έπιφανείας του έργου.

Τά μουσικά τεμάχια σύμφωνα και δεμένα άρμονικά με την δλη μουσικόπαθη άτιμόσφαιρα. 'Η μετάφραση κύλησε με γλαφυρότητα κι' έζωντάνευσε τά πυκνά με φιλοσοφική και θεολογική διάθεση νοήματα του πρωτοτύπου.

ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

Μηνιαϊον Περιοδικόν «ΑΚΤΙΝΕΣ». Έκδοσις Χριστιανικής Ένώσεως «'Ακτίνες». Γραφεία: όδός 'Ακαδημίας 45, 'Αθήναι 135 (Τηλ. 624-233). — Θεσσαλονίκης: 'Αγίας Σοφίας 39. — 'Υπεύθυνος: Γ. Δ. 'Ιατριδής, κατοικία Δημητρακοπούλου 13 'Αθήναι (403). 'Υπεύθυνος Τυπογραφείου: Βλ. Σταυατόπουλος, 'Ιπποκράτους 189 'Αθήναι (708). 'Ετησία συνδρομή δεχ. 70, έξωτ. \$ 5. Χειρόγραφα, δημοσιεύόμενα ή μή, δέν επιστρέφονται.